

PA
6104
.E8
1887

UNIVERSITY OF VIRGINIA LIBRARY

X030926517

**LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF VIRGINIA**

**FROM THE HERTZ BOOKS
PRESENTED BY
THOMAS RANDOLPH PRICE
AND THE
NEW YORK ALUMNI**

M. Hart 1887 C

Eutropius.

EVTROPI

BREVIARIUM

AB VRBE CONDITA.

RECOGNOVIT

Franz

FRANCISCVS RVEHL.

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXXXVII.

PA
6104
.E8
1887

154959

LIPSIÆ: TYPIS B. G. TEUBNERI.

GVILELMO · AB · HARTEL

D · D · L · M

EDITOR

Praefatio.

Qui factum sit, ut Symmachi Relationes, Ausoni Cento nuptialis, Eutropius inter monumenta Germaniae historica ab anno D ad annum MD relati sint, non meum est investigare. Utamur laeti illis copiis et nos, quibus non sanctus patriae, sed sanctior humanitatis amor animum dat, et mihi quidem nemo persuasisset, ut Eutropi verba recognoscerem, nisi apparatus a Droyseno collectus praesto fuisset. Neque tamen deterruerunt editiones his ultimis annis in lucem prolatae, utiles certe et bonae frugis plenae, cum et editio desit, qualis Dietschiana fuit, et textus, qui vocatur, nondum ita recensitus sit, ut nihil novi, quod probetur, proferre liceat.

Quae autem volui pauca sunt et simplicia. Quamquam enim vix negari potest etiam recensioi novae locum nondum esse ademptum, nihil in animo habui nisi subsidiis promptissimis adhibitis textum recognoscere et enotare quae aliter scribenda esse viderentur atque a Droyseno, cuius editio nunc pro fundamento omnibus est habenda, factum est. Contigit autem, ut novis quibusdam subsidiis uterer. Atque primum quidem Guilelmus Hartel, vir et de Eutropio optime meritis, summa cum liberalitate collationes codicum Lugdunensis et Audumarensis mecum communicavit, quibus quae Droysenus enotavit, ut fieri solet, nonnumquam corrigebantur, interdum etiam, cum quae ille enotaverat non facilia essent intellectu aut

suspicionem aliquam moverent, confirmabantur. Eidem viro docto lectiones codicis Vindobonensis saec. XII debeo, quae tamen ex libro valde interpolato haustae ad hanc editionem nullius erant usus. Tum accessit collatio codicis Parisini vel, si mavis, Parisiaci 7240, quam littera *II* insignivi, saeculi X exeuntis vel XI ineuntis, et altera ultimae partis codicis Parisini 5802 saeculi XII (mihi π), quas debeo amicitiae Gottholdi Gundermanni mei. Refert autem is de priore illo codice, de quo iam breviter egit in Commentationum philologarum Jenensium vol. I p. 96 sq., fere haec: „Der Codex Parisinus 7240 (Colbertinus 3001, Regius 4940. 3) ist zu Ausgang des 10. oder Anfang des 11. Jahrhunderts von einer Hand geschrieben. Grösse der Blätter 236 mm. \times 338 mm. Die Handschrift hat 40 gezählte und beschriebene Blätter; die beiden letzten, nicht gezählten Blätter sind weiss und wohl erst beim Binden hinzu gekommen. Jede Seite enthält 41 durchlaufende Zeilen. Vor fol. 1 sind vier Blätter (ein Binio) ausgeschnitten, welche erst in späterer Zeit von dem Buchbinder vorgebunden worden waren. Die Handschrift besteht aus Quaternionen, welche, nach der Tinte und dem Ductus zu urtheilen, von dem Schreiber selbst numerirt worden sind. Auf fol. 8^u steht X, 16^u XI, 24^u XII, 32^u XIII, 40^u XIV. Die dem jetzigen fol. 1 vorangehenden Quaternionen (unbekannten Inhalts) sind verloren gegangen. Auf fol 40^u bricht der Eutrop-Text mit den Worten *Gallienus cum adolescens factus esset* [IX, 8, 1] am Schlusse der Zeile ab. Der Schluss des Eutrop ist mit der folgenden oder den folgenden Lagen verloren gegangen. Dass dieser letztere Verlust schon in älterer Zeit erfolgt ist ergiebt sich daraus, dass die foll. 33^r und 40^u stark abgerieben sind; die XIV. Lage war also eine Zeit lang lose. Eine andere Lagenzählung, d. h. fol. 1^r I, 9^r II u. s. w. ist mit blassgrauer Tinte etwa saec. XVI gemacht, von derselben Hand, welche fol. 1^r auf dem unteren Rande schrieb: Frontini Strategemata; Eutropii Breviarium ἀρεῶς. Die Hand-

schrift enthält fol. 1^r bis 25^u Frontini strategemata. Das letzte Viertel von fol. 25^u sowie das ganze fol. 26^r sind leer. Von fol. 26^u bis fol. 40 folgt Eutrop⁴. Codicem Parisinum 5802 contulit Gundermannus ab eo loco, ubi codex 7240 desinit usque ad finem Eutropi.

Praeter has Gundermanni collationes non sine aliquo fructu erant collationes illae, quas ipse quondam cum Droyseno communicaveram, codicis dico Petropolitani Dubrowskiani (est autem saeculi IX et olim pars fuisse videtur eiusdem codicis ac Philippici 1885 et 1896*) et Petropolitanus Justini), quem littera *A* insignivi et codicis collegii Lindunenensis, quod Oxonii floret, saeculi XII (mihi *A*) et codicis Harleiani 2729 (mihi *H*), qui saeculo eodem scriptus integrum Paulum, sed Eutropi verba tantum usque ad II, 7 *de his perdomitis triumphatum est* continet. Ut denique editione Vineti, quae codicis Burdigalensis lectiones nonnullas praebet, uti liceret liberalitati eius viri docti debeo, qui bibliothecae aulae et rei publicae Bavaricae praeest.

Eutropi autem fuerunt, ut ego quidem arbitror, saeculo quarto exeunte praeter alios duo codices, ambo corrupti, sed neque semper eisdem locis neque ubique eodem modo. Altero usus est Paeanius, ex altero fluxisse videntur et Capitonis liber Latinus et codices nostri, quotquot noti sunt, omnes. Ii tamen non ex ipso illo codice vetustissimo derivati sunt, sed ex duobus eius apographis, quorum alterum a viro docto vel qui sibi doctus videbatur ex aliis rerum scriptoribus vel ex ingenio hic illic, sed paucis locis, correctum est, cum in altero nescio quae de causa multa miro modo nullis subsidiis adhibitis mutata sint. Et ad posterius quidem illa classis codicum recedit, quam cum Droyseno *B* nomino, duobus libris nobis nota, Lugdunensi Batavo (*L*) et Audumarensi (*O*), cum classis ex priore apographo derivata

*) Vide sis quae dixi in Actis societatis Ritschelianaë IV p 368 sqq.

in duas familias sit dividenda, quarum altera²⁾ archetypum codicis Vaticani 1860 et illius libri complectitur, quo Paulus Diaconus usus est (a me cum Droyseno **C** nominatur), altera³⁾ et codicem Fuldensem Sylburgi (**F**) et Gothanum (**G**) et Gallicos Britannosque, quos supra enumeravi. Lectiones Fuldensi et Gothano codicibus communes Droysen littera **A** insignivit eumque secutus sum. Conferenti autem mihi Sylburgi editionem cum Droyseni apparatu eum, qui novam editionem criticam, quam vocamus, parare in animo habeat, omnes lectiones a Sylburgio sive in adnotationibus sive in indice commemoratas apparatui inserere necesse habiturum visum est neque omni utilitate carebit ipsum textum Sylburgi cum Schonhoveni et Vineti conferre. Similia valent de ipsius Vineti editione. Sed diversus ab archetypo **A** fuit ille, ex quo fluxerunt codices $\Pi\pi\Delta H$, qua ex re colligitur eos codices, quamquam hic illic sunt interpolati neque ad archetypi **A** accedunt praestantiam, haud raro valde utiles esse ad discernenda quae archetypus totius classis prae-buerit a vitiis codicibus **F** et **G** communibus. Neque spes me deserit fore, ut his codicibus adhibitis tandem aliquando manus illae variae discernantur, quae in codice **G** omissa suppleverint, quam quidem rem difficillimam esse neque primo obtutu efficiendam $\alpha\nu\rho\acute{o}\pi\tau\eta\varsigma$ testor. Quae denique codicis Δ sit utilitas, Mommsenus in praefatione Droyseni editionis maioris recte perspexit. Pertinet enim ad classem **B**, est barbare corruptus et haud raro ampliatus, sed nihilominus codices **L** et **O** lectionum integritate nonnumquam superat. De Excerptis Palatinis nihil novi nisi quae Droysenus dixit in editionis maioris p. XIV sqq., quibus edocemur multo minoris ea aestimanda esse quam Petropolitana. Valet autem idem de Anonymo Valesiano et de fragmentis Iustini eodem codice servatis.

Quae cum ita sint, haec lex in constituendis Eutropi verbis mihi erat servanda, ut pro fundamento haberem lectiones archetypi **A**, a quibus tum tantum recedendum erat, cum aut lectiones $BC\Pi\Delta$ aut certe **BC** aut $B\Pi\Delta$

contra A starent neque *A* cum A consentiret. Sunt pauci loci, quibus alia via praeferenda videbatur. Interdum enim ratio aut fides historica codicum B lectiones satis commendant, etsi ceteri omnes alia praebeant, interdum etiam casu fit, ut B in mendis manifestis, semper tamen in rebus minimi momenti, cum C aut cum *IIA* consentiat. Nonnumquam etiam Paeanius, rarius Capito aliquid ad veram lectionem eligendam conferunt, quibus tamen nimis confidenter ne utaris cavendum est. Utiliores vero sunt metaphrastae illi ad emendationem, ad quam tamen via ac ratione accedere nunc nondum licet.

Textus ex legibus a me expositis constitutus a Droyseniano haud raro discrepat, cum ille vir doctus aliter de librorum manuscriptorum natura sentiret, plerumque tamen fere idem est. Emendationes paulo plures recepi, sed non ita multas, quia in labante fundamento aedificare audacius videbatur. Enotavi autem infra discrepantias a Droyseni textu omnes adiectis codicum lectionibus doctorumque virorum coniecturis; interdum etiam varias lectiones adscripsi, etsi idem dedi ac Droysen, praesertim eis locis, ubi ex codicibus ab illo non adhibitis novae aliquid lucis ad vera cognoscenda affulsit. In textu uncis inclusi quae mihi delenda videntur, litteris inclinatis exaravi quae addenda; stellula vel stellulis lacunas significavi. Sigla in adnotatione critica, quae nunc sequatur, adhibita haec sunt:

A lectio communis codicibus

F Fuldensi et

G Gothano, cuius primam manum G¹, ceteras G² nominavi

B lectio communis codicibus

L Lugdunensi Batavo et

O Audumarensi

C lectio communis codicibus Pauli Diaconi historiae Romanae et codici Vaticano 1860

II Codex Parisinus 7240

Δ Codex collegii Lindunensis

H Codex Harleianus 2729

π Codex Parisinus 5802

Δ Codex Petropolitanus, olim Dubrowskianus.

Praef. p. 1, lin. 2 GOTHICO B om. ΔΠΔ cod. Bamberg.

Lib. I. p. 3, 19 Tum CΠΔΗΔ tunc B om. A 3, 21 urbi ego urbis codd. 4, 2 et consecratus G² CΠΔΗΒΔ et Paeān., om. G¹F 4, 3 annus unus ΠΔΗCΒΔ unus annus G. De F tacetur 4, 22. 23 apud ostium Tiberis Vinetus ex Paeānio apud hostiam codd. atque Ostiam Merula apud ostium Tiberis Ostiam Hartel 5, 16 iunior del. Heumann, ante filius posuit Wagener, Hieronymum ad a. 1478 haud recte intellegens; cf. IV, 12, 4 5, 18 eaque] ea cum Gruner; fortasse ea quidem deletio fuisset 5, 36 ab add. ego 6, 17 Fortasse scribendum primus consulum annus ex Paeānio 6, 32 his codd. is cum aliis Droysen. De qua discrepantia semel monuisse satis erit; cf. Hartelium, Sitzungsber. d. Wiener Akad. Vol. LXXI p. 282 sq. 7, 9 octavianus BHΔΠΔ et Paeān. octavius A et Capito. Variant codd. Pauli 7, 12 T. add. Eussner, Spec. crit. p. 35 7, 15 plebis ΔL²A Paeān. et codd. Pauli plebi ΔΠHL¹O 7, 18 contra romanos ACΠHΔΔ om. B et Paeān.; cf. I, 19. 7, 31 suam BCΔ om. ΔHΔΠ; cf. praeter § 3 etiam IV, 3, 2. 8, 1 superfuit BCΔHΔΠ superavit A 8, 5 tamen anno CΔΠ anno tamen GH anno B 8, 6 ferme HΔΠBC fere AΔ 8, 17 iam] tum Hearne 8, 18 militarat Droysen ex Paeān. militabat codd. Sed cf. IV, 8, 1 8, 20 egressus C, fort. recte 8, 26 Vei HA bezi G et F ut videtur veii B ue Π¹ ue eū Π² uesi Δ ueientum C Veientes Schonhoven 8, 31 viginti deinde BΔ viginti inde C viginti ΔHΔΠ 9, 5 Transpositionem proposui ego, Rhein. Mus. N. F. XXIX p. 639 sq. Jam Paeānius legit quae tradita sunt neque intellexit 9, 8 Postea tamen] Post id certamen Hartel.

Lib. II. p. 9, 22 atque del. Dietsch — omnes Schonhoven omnibus codd. 9, 23 earundem] easdem Wagener olim; cf. nunc Philologische Rundschau V p. 460 — occupavit post Sutrinorum posuit Hartel et deletio, occupavit et del. Droysen, occupatis pro occupavit et Duncker, De Paeānio p. 19. 9, 28 ipsum ΠΔΗ cod. Burdig. ipsam ABCΔ. Fortasse scribendum ipsumque 10, 1 praesumerunt ACΔΔ praesumpserint ΠΔ re-

sumpserunt **B** 10, 3 triennio **G²BCΔ** triennium **G¹F** ad triennium **AΗΠ** — Ante Rursus fortasse inserendum tum, nisi lacunam subesse ex *Paeanio* conicere malis 10, 10 iuvenis lucius manlius Δ iuvenis lucius (lucius **ΠΗΑ**) mallius (manilius *Paulus* mailius **ΗΑ**) **ΑCΠΗΑ** l. iuvenis manilius **B** iuvenis **T**. Manlius *Schonhoven* iuvenis Manlius *Hartel* cum *Graecis* 10, 28 *bracchium* *codd.* 10, 29 *corvus delendum censet Duncker, Jahns Jahrb. CXIX p. 642* 10, 31 *Corvus inseruit Duncker l. c. p. 641 sq.* 11, 9 et **BC** om. **GΠΑ**. De **F** tacetur 11, 11 *rediret Duncker l. c. p. 643 redisset codd.* 11, 24 *primus add. Duncker, De Paeanio p. 19* 11, 26 *Fortasse addendum in urbem* 11, 29 *datus CG², post ei exhibet B, om. FG¹ΠΑ* 11, 31 *Fortasse ambo delendum. Cf. II, 23* 12, 7 *in add. Sylburg* 12, 32 *admiratus est Schonhoven fortasse recte* 13, 3 *remandatumque B remandatum ACΠΑ* — est a senatu **ACΠΑ** a senatu est **B** a senatu *Droysen* 13, 6. 7 *quod armati capi potuissent C quod armati capti fuissent B potuissent G qui se armis defendere potuissent ΠΑ* *cod. Burdig. De F nihil certi constat; Sylburgius enim idem in textu dans ac ΠΑ stellula apposta suspicionem movet se Vinetum esse secutum* 13, 15 *Mus G² numinius L mummius O om. G¹CΠΑ Paean. De F tacetur, Mus in textu exhibet Sylburg* 13, 20 *poterat GCΠΑ potuerat B fortasse recte* 14, 3 *Ptolomaeo similia semper restitui cum Wagenero. Praebent codd. hoc loco vocem litteris ae scriptam, a omittunt III, 1, 1 et VI, 22, 1, variant IV, 6, 2 et VI, 22, 3* 14, 9 *Ariminum Schonhoven Ariminus codd.; cf. Hieron. ad a. 1732* 14, 19 *Tum G²BCΔ et Paean. ut videtur, om. G¹ΠΑ et F ut videtur* 14, 26 *Crasso add. Schulze, Philol. XXIX p. 289 ex Paeanio* 14, 30 *regem Siculorum ACΠΑ (sclō4 Δ), om. B* 14, 31 *is O hic L om. ACΠΑ qui Hartel* 14, 35 *primi Duncker, Jahns Jahrb. CXIX p. 643 ex Paeanio punici codd.* 15, 3 *naves BΠΑ navem A. Codd. Pauli variant* 15, 9 *abduxit Schonhoven adduxit codd.* 15, 17 *castellis inseruit Eussner, Blätter f. d. bayr. Gymnasialwesen VIII p. 76; cf. Paean. oppidis Sylburg* 15, 24 *hominum post tantum add. G²BΔ* 15, 30 *romano CΠΔ romanu B romanorum A om. A et Paean.* 16, 7 *tantum post navibus add. ego, post servari Hartel; cf. II, 23; vix post servari add. Schonhoven μόρας Paean.* 16, 25 **CXXX BC** *triginta FG¹ tantus G² del. Hartel* 16, 36 *se tanti BΠΑ ante Δ (supra haberet praebens) tanti A; cf. VII, 17, 3* 17, 32 *eos dari GCΠΑ dari eos B dari Droysen. De F tacetur.*

Lib. III. p. 18, 8 bellum ei **BCA** ei bellum **ΠΑ** bellum **G**. *De F tacetur* 18, 9 a romanis **GBAA** romanis **Π** om. **C** et *Paeon*. *Sylburgius quoque omittit, sed de F tacet* 18, 17 tamen *codd.* tum *Vinetus* 19, 8 uiridomarum **B** uirodomarum **A** uirirodomarum **ΠΑ** *cod. Burdig.* uitrodomarum **C** *Βορειδόμαρον Paeon.* Virdomarum editores nonnulli ex *Livi epitome* et *Orosio* 19, 25 data sunt **ACAΠ** reddita **BA** 19, 27 Bellum... est huc transposuit *Duncker, De Paeanio p. 19* 19, 29 *cf. ad p. 19, 27* 19, 32 adhuc *Schonhoven* adhuc tum **BCΠΑ** adactum **Δ** tum **A** 19, 37 traiecit **BC** transiecit **Δ** transuexit **ΑΠΑ** 20, 3 configit **ACΔ** (ex silentio) conflicsit **Π** conflixit **BA** fortasse recte *συμφέρεται Capito* 20, 13 abiens *Pirogoff, De Eutropii breuiarii indole et fontibus Thes. 3* fabius *codd.* (fauius **Δ**) *χωρίζομενος Paeon. κατατιθέμενος τὴν ἀρχὴν Capito* 20, 14 callidum **BCAA** (e *corr. m. 1*) **G**² calidum **FG¹Π** *θερμοῦ Capito ut videtur* 20, 17 *id. . . Paulo del. Sylburg* 20, 21 proelio inserui ego 20, 23 aut **BCA** et **ΑΠΑ** 20, 32 esse *add. Schonhoven* 21, 3 triginta quinq; milia **Δ XXXV ΠΑ XXXV** milia **B** (secundum *Hartelium*) **XXV** milia **GC**. *De F tacetur* 21, 4 **XXV** milia **B** (secundum *Hartelium*) **.XXV. ΠΑ XXV GC**; *de F tacetur* 21, 7 quarto etiam **Δ** 21, 21. 22 in spaniis . . . asdrubalem exstant in **Δ** 21, 25. 26 cum eo transposuit *Eussner, Phil. Anz. IV p. 251* 21, 32 hannibal in om. **G**; extat in **BCΠAΔ**. *De F tacetur* 21, 35 usque ad portam **BCΠAΔ** ad portam usque **G** ad portam *Droysen* usque ad portas *Schonhoven*. *De F tacetur* 21, 35. 36 uenientium **ΠΑ** uenientum **G** et *cod. Vat. 1860*; variant *codd. Pauli* uenientes **BA** 21, 37 eius inseruit *Sylburg* 22, 3 temeritate decepti *Duncker, Jahns Jahrb. CXIX p. 643*; fortasse scribendum virtute intercepti 22, 10 eumque *Schonhoven* eum *codd.* — nobilissimis **C** et *Paeon*. nobilibus **ABΠΑ** 22, 13 Macedonia fracta *del. Duncker, De Paeanio p. 18* 22, 27 omnes fere **BC** fere omnes **ΠΑ** omnes **A** — hispani **ΠΑ** hispaniae **ABC** *Ἰσπανούς Paeon.* 22, 31 quintus **B** publius **ACΠΑ** *cod. Burdig., om. Droysen* 23, 6 hispanias **ΑΠΑΔ** hispaniam **BC** 23, 7 fuerat **GCΠAΔ** est **B** erat *Hartel* — hispaniorum **Δ**. *Ex Paeanio nihil est colligendum* 23, 18 est om. **ΑΠΑ** 23, 27 bene in hispania **BCAΠΑ** in hispania bene **G**. *De F tacetur*; in *textu Sylburg* cum **G** consentit 23, 32 interficit **ΠΑ** interfecit **GBCA** — capit **B** (etiam **O** secundum *Hartelium*) **ΔC** cepit **GΠΑ**. *De F tacetur* utroque loco 24, 6 his **BCA** om. **ΑΠΑ** 24, 17 sed *Duncker,*

De Paeanio p. 20 et codd., del. cum praecedenti sunt *Hartel*, *Sitzungsberichte der Wiener Akademie* LXXI p. 266 24, 28 his ΓCΠAΔ eis B 24, 37 octoginta A (sic!) LXXX B octogenta Δ lXXX A XXX Π cod. *Burdig.* octingenta C

Lib. IV. p. 25, 8 quingentesimo quinquagesimo (quinquagensimum Δ) et primo FC Δ quinquagensimo (quinquagesimo B) quingentesimo et (om. G) primo GB quingentesimo et primo ΠA 25, 9. 10 *Flamininus Sylburg* flaminius codd. 25, 10 regem missus rem *Hartel* ex *Paeanio* rem AΠ res A et rem C regem B Δ 25, 13 ut C Δ et ut B om. AΠA ut et *Wagener* 25, 19 triumphavit C om. ABΠA; cf. *Paean.* 25, 21 armenen A armenem AC armenē Π armen B 25, 31 et exhibent etiam Δ et, si tacenti collatori *Harteliano* fides, O 26, 1 datus inseruit *Duncker*, *Jahns Jahrbücher* CXIX p. 645 26, 3 apud *Magnesium Wagener* magnesium ACΠA cod. *Burdig.* magnesium A¹ et magnesium A² magnam iam B ad *Magnesium Glareanus*. Non recte rettulit *Droysen* quae ipse de codice A notaveram. 26, 9 petit ABCΠA petiit Δ 26, 13 concitatore ΠAΔ concitare G concitorem B. De F tacetur 26, 19 asiagenis FΠABC asiagenus G¹ (secundum *Hartel*, G² secundum *Droysen*) asiaticus cod. *Burdig.*, si *Vineto* est fides, et *Paean.* *Eutropi* usus genitivum postulat 26, 22 *Marcio* (vel potius *Martio*) *Schonhoven* marco codd. et *Paean.* 26, 26 flaminimū (sic!) Δ flaminium vel flaminium ceteri codd. et *Paean.* 26, 36 pto-lomaeus G² et C (sec. *Droysen*) pthotlomeus G¹ ptolomeus ΠAO ptholomeus L (sic!) 27, 3 *Perseum* ego eum codd. ἀντὶ *Paean.* 27, 11 quoque BC que AΠA 27, 20. 21 [*Aemilius Paulus*] consul ego, om. B *Aemilius Schonhoven* 27, 33 rebellant *Schonhoven* rebellabant codd. 28, 6 uenit GB (sic!) ΠA cod. *Vat.* 1860, om. *Paulus* 28, 9 attulerant B attulerunt ACΠA 28, 16 sexcentesimo BC sescentesimo A, cum ΠA numeros tantum exhibeant. Hoc semel monuisse satis habeo 28, 22 tunc BC tum GA cum Π 28, 32 quattuor BC et quattuor GΠA 29, 31 uiriathus A uiriatus ABCΠ Πουρίανθος vel Πουρίαθος *Paean.* Βορίανθος *Capito* 29, 32 uiriathus A A uiriatus BCΠ 30, 2 imperatores BC et *Capito* imperatorem A et *Paean.* 30, 17 confecit etiam ΠA 30, 23 etiam BCΠA om. A 30, 27 est GCA cm. BΠ. De F tacetur 30, 35 interfectus est GΠA est interfectus B. *Paulus* idem legisse videtur atque GΠA; est deleuit *Schonhoven* 30, 36 *Perperna Verheyk* ex *Paeanio* perperna ACΠA perpinna B hic et p. 31, 5 secundum *Hartelium*

31, 10 sunt eo ΠA eo sunt eo G eo sunt B om. C **31, 30** alterum ex Thracia om. $AB \Pi A$; hic collocavit Sylburg cum Paeanio, post die exhibet C **32, 2** improbata BC reprobata $A \Pi A$ **32, 6** est $G A$ om. $BC \Pi$ **32, 7** a prioribus ducibus corruptum, deleto correctum vel tale quid Pirogoff, *De Eutropi breviiarii indole* p. 81 **32, 10** elefantes GB elephantos $C \Pi A$ **32, 11. 12** in deditionem accepit Sylburg cepit codd. **32, 14** Mauritaniae ubique scripsi variantibus codicibus **32, 18. 19** qui . . . pugnaverant inclusi ego **32, 20** victi sunt om. ΠA et Hartel **32, 22** subacti. Acti sunt ego uicti sunt $G C \Pi A$ subacti sunt B acti sunt Droysen. *De F tacetur* **32, 24** acti sunt post Marium inserit C **32, 26** est $BC \Pi A$ om. G ; *de F tacetur* **32, 31** et del. ego; attriti post internicione inseruit Schonhoven.

Lib. V. p. 33, 3 punicis bellis BC punici belli $A \Pi A$; delendum censet Droysen, tempore punici belli delere vult Duncker, *De Paeanio* p. 18 — venirent BC redirent $A \Pi A$ **33, 5** teutonias B (secundum Hartel.) C teutones $G \Pi$ teuthones A **33, 20** Mari ego marii codd. **34, 5** sed praetor GBC pro praetore ΠA $\pi\rho\alpha\iota\tau\omega\rho$ Paean. Sylburg delet sed — egisset FO egregisset L egessit G^1 gessit G^2 ΠA cod. Vat. 1860 gessisset Paulus **34, 9** sexiens A exiens B sexies $C \Pi A$ **34, 20** est $B \Pi A$ om. GC **34, 26** responsum mithridati est GC mithridati responsum est ΠA responsum B **34, 31** ex ea inclusi ego **35, 32** et BC om. $A \Pi A$ **35, 34** tunc $BC \Pi A$ tum G — VI milia cepit BA VI cepit $AC \Pi$ **36, 8** carinatem Π carinaten B carrinatem GC $\kappa\alpha\rho\iota\nu\acute{\alpha}\tau\eta\nu$ Paean. **36, 15** traditis exercitibus B tantis exercitibus C exercitibus $A \Pi A$ **36, 19** mauritaniae codd.

Lib. VI. p. 37, 9 Metellus BC om. $A \Pi A$ **37, 24** is BC om. $A \Pi A$ **37, 26** Ciliciae del. Gruner Corycum. Ciliciae Isauros distinguit Wagener Corycum, Ciliciae arcem, Isauron [fortasse typhethae errore pro Isauros] quoque Verheyk **37, 27** in Schonhoven ad codd. — dicionem $FG^1 BA$ deditionem $G^2 C \Pi$ redegit] coëgit Schonhoven **38, 18** centum B ad centum $AC \Pi A$ **38, 24** et BC om. $A \Pi A$ **38, 27. 28** mouerat parauerunt ΠA mouerat parauerat G mouerat parauere B mouerunt C **39, 17** qui Armeniis imperabat del. Duncker, Jahns Jahrbücher CXIX p. 648 **39, 18** Arzanenae Vinetus arzianenae AOC arzyanenae L arzianem Π artianem A **39, 34** uscudamam ΠC uscudamam A usque adaman B uscumadam A **39, 35** ad BC om. $A \Pi A$

— danubium **GBΠΑ** danuuium **C** 40, 12 appionis *codd.*, *Paean.*, *Festus et Hieronymus* Apionis *Cellarius* 40, 14 ptolomais **A** ptolemiās **G¹** ptolemis **G²** pholomias **L** ptholomias **O** ptholomais **Π**. *Variant codd. Pauli* 40, 20 regem **GBΠΑ** reges **C**, qui verba Mithridaten . . . suscepto omittit. *Inclusi ego; abest a Paeanio* 40, 28 autem **BC om.** **ΑΠΑ** 40, 33 dedit **ΠΑ** dedit **ABC** 41, 2 indicta inserui *ego* 41, 18 est **GCΠΑ om.** **B** 41, 23 ab urbe condita **BΠΑ** urbis conditae **FC** urbis ro conditae **G¹** 41, 29 est interfectus **G** (*secundum Hartel*, et interfectus *secundum Droysen*) **B** (*sic!*) interfectus est **ΠΑ** est et interfectus **C** 41, 36 et **CΠΑ om.** **GB** 42, 4 primus **ΒΔ** primos **GCΠΑ** primo *Schonhoven*; τότε πρώτον ἡττηθέντας *Paean.* 42, 6 Britannicum similia semper scripsi *codices secutus. Droysen* his in vocibus in altera editione ab altera discrepat 42, 12 eosque **Δ** eos quoque **ACΠΑ** et eos quoque **B** 42, 14 stipendium *Duncker, Jahns Jahrbücher CXIX p. 650* sestertium *codd.* Fortasse scribendum stipendium sestertium 43, 2 uenit. cuius impetum non ferentes consules **Δ**, quod propter Paeanium Capitonemque notavi 43, 10 regressus **BCΔ** reuersus **ΑΠΑ** 43, 27 tum *Hartel* tamen *codd.* τότε *Capito* 43, 30 aegypti otolomeo qui sub tuitione eius a senatu **Δ**. Nomen Ptolomaei agnoscit etiam *Pa-anius* 43, 34 etiam **ACΠΑΔ om.** **B** 43, 36 mox **BCΔΠΑ** mox etiam **A**. Sed res valde incerta. Dicit enim *Schonhoven*: „V. 37 inclusum etiam, additum e **F**.“ *Typis exarat* Mox [etiam] Caesar, sed versus 37 antecedens etiam exhibet, uncis non inclusum 44, 12 mauritaniae **BCΠΑΔ** mauretaniae **G** (*secundum Droysen*) 44, 30 revocatis *Hartel* reparatis *codd.* (repatis **G¹**) ἀνακαλεσάμενος *Capito* — ex **BCΔ** et **ΑΠΑ** 44, 31 filiis **BC** filius **ΑΠΑΔ**. *Codex Burdig.* praeuisse videtur et Pompeii filius 45, 4 et *C. ego* et gneus **G cod. Vat. 1860** et *gaius Paulus A²GBΔ* et gener **ΠΑ¹**. **F** gneus exhibuit, num et praeuerit ignoratur. *C. Schonhoven.*

Lib. VII. p. 45, 12 ciuilibus bellis **BCΔ** ciuili bello **GΠΑ** 45, 14 est **GAΠΔ om.** **BC** 45, 16 octauianus **BCΑΔ** octauius **ΑΠ** 45, 19 Qui *ego, Rheinisches Museum N. F. XXIX p. 639* quare **ABCΠΑ** quā rē **Δ** hi igitur scribendum vel quare delendum esse censet *Hartel* 45, 24 Caesari *Schonhoven* caesaris *codd.* 46, 2 occupauerant **BCΔ** occupauerunt **ΑΠΑ** 46, 3 sunt **BCΔ om.** **GΠΑ** 46, 11 et **BCΔ om.** **GΠΑ** 46, 17 magni **BCΠΑ** magno **Δ om.** **G**. De **F** tacetur 46, 32 asiam et

orientem **BC** $\Delta \Pi A$ orientem et assiam **A** (sic!) 47, 2 regina Aegypti del. *Duncker*, *Jahns Jahrbücher* CXIX p. 648 47, 10 $\bar{\epsilon} \Pi A G \Delta g O$ gnaeus **G** Gneus **F** $\Gamma \acute{\alpha} \iota \nu$ **L** $\Gamma \acute{\alpha} \iota \nu$ **Paeon**. Variant codices *Pauli* 47, 15 annis codd. annos *Glareanus* 47, 20 est **FC** om. **GB** $\Pi A \Delta$ 47, 25 fidelissimus **C** ΔA , fortasse recte fidissimus **GB** Π . De **F** tacetur 47, 34 multis inseruit *Eussner*, *Spec. crit.* p. 34 48, 2 Lacunam indicavit *Schrader*, De scriptoribus rerum Augusti temporibus gestarum p. 39 48, 15. 16 sicut . . . clarissima del. *Hartel*, om. **Paeon**., a rege Juba tantum delendum censet *Droysen* 48, 15 mauritania codd. 48, 23 Sed ex Sunt **A** manu prima gaius **A** $\acute{\alpha} \lambda \lambda \acute{\alpha}$ **Paeon**., om. **B** Π (ex silentio). **C** totum hoc enuntictum alio commutavit 48, 26 ad se per blanditias **BC** per blanditias ad se **G** a se per blanditiam Π a^d se per blandiciā **A**. De **F** tacetur 49, 1 sueuiam **B** suauiam **C** suebiam **G** ΠA suabiam cod. *Vat.* 1860 49, 2 agnovit *Merula* cognovit codd. et **Paeon**. 49, 5 dieque **BC** die **G** ΠA 49, 8 cuius . . . erat del. *Duncker*, De **Paeanio** p. 19; filius post erat collocat **B** 49, 10 brittanis intulit bellum **BC** ΠA bellum brittanis intulit **A**. Britanniae pro brittanis *Vinetus*. De orthographia nominis ex variis *Droyseni* adnotationibus neque hic neque olībi aliquid certi enucleari potest. Aut *Vinetus* sequendus esse videtur aut gentem post quam inserendum 49, 18 egregie **BC** egregia **A** ΠA 49, 26 in del. *Schonhoven*; cf. *Oros.* VII, 7, 3. 49, 32 sorore inseruit *Duncker*, De **Paeanio** p. 20 50, 9 se **G** ΠA om. **B** 50, 10 quod **A** ΠA quod est **CB** 50, 11 est, interfecit ego se interfecit **G** ΠA interfectus est **B** (sic!). Variant codd. *Pauli*. De **F** tacetur — is **B** om. **A** ΠA 50, 27 otho **B** otto ΠA lucius otho **A** **C** 50, 30 neroni **B** neronis **C**. Lacuna in **A** ΠA 50, 37 petentibus **BC** et petentibus **G** ΠA 51, 17. 18 in urbe incl. *Sylburg*, ante prius exhibet **C**, deest apud **Paeon**. 51, 26 uno codd. $\mu \acute{\alpha} \varsigma$ προσδεύσης ἡμέρας **Paeon**. septimo *Enmann*, *Philologus*, *Supplbd.* IV p. 420 sq. 51, 35 tamen inseruit *Dietsch* 52, 5 hierosolyma **C** hierusolima **G** iherosolimam **L** hierusolimā **O** hierosolima Π iherosolima **A** 52, 11 et **C** ΠA om. **AB** 52, 12 leniter *Verheyk* leuiter codd. 52, 14 hierosolymis **C** hierosolimis **G** **L** hierusolymis **O** iherosolimis Π ierosolimis **A** 52, 15 populo **BC** et populo **G** ΠA 52, 17 agens aetatis **L** *Paulus* aetatis agens **O** agens **G** Π habens **A** 52, 29 hierosolymorum **C** hierosolimarum **AB** iherosolimarum Π hierosolimārum **A** 52, 32 punierit *Hartel* puniret codd. — se **BC** sese **G** ΠA

52, 33 dimiserit **B** *ΠΑ* redemissent **G** et dimiserit **F** dimisit *Paulus* ita dimisit *Schonhoven* ita dimiserit *Vinetus* — vel *Hartel* et **A B C** *ΠΑ* ut *codex quidam Pauli* 53, 6 et *codd.* (de **F** tacetur), del. *Vinetus* 53, 34 isium **BC** *cod. Burdig.* isium **G** *ΠΑ* *Ἰσιον* *Paean.* — Serapium *Wagener* serapeum *codd.* *Σεράπιον* *Paean.* 54, 1 vespillones *Schonhoven* bispellones **A** bispillationes **B** bispelliones **C** vispellones *Π* uispelionis **A**¹ vispelliones *Droysen.*

Lib. VIII. p. 54, 20 gallis **B** *ΠΑ* gallis **GC** 54, 22 inusitatae *codd.* vir inusitatae *Hartel*; cf. VII, 14, 1. VIII, 11, 2. VIII, 12, 1. VIII, 20 *cet.* 54, 22 fuit post fortitudinis inserit *Schonhoven* 54, 26 decibalo **A C** *ΠΑ* decebalo **B** *cod. Burdig.* *Δεσίβαλλον* *Paean.* Decibalo *Rufius Festus* c. 8 et *Hieron.* ad a. 2118 54, 32. 55, 1 bosphoranorum *Π* bosporanorum **G** bosforanorum **B** bosphortinorum **A.** Variant *codd.* *Pauli* 55, 2 marcomedos *codd.* (praeter *Burdigalensem*, qui *Marchomedos* praebuisse dicitur) et *Rufius Festus* c. 20. *Μαρκομήδους* *Paean.* *Marchomedos*, 'die Meder, welche March heissen' *Gutschmid*, qui quin recte de vera nominis forma iudicaverit non dubito. Alii alia excogitaverunt 55, 35 solusque *ΠΑ* et *Vinetus* solus **G C L** (secundum *Hartel*) et *Schonhoven* et solus **O L** (secundum *Droysen*); cf. *Hieron.* ad a. 2132 56, 20 decibali *codd.* 56, 30 etsi *Dietsch* et *codd.* 57, 19 tumque **BC** tuncque **A** *ΠΑ* 57, 22 coniuncti **B** (sic!) **C** *ΠΑ* iuncti **G** 57, 30 suos **G C** *Π* om. **B A** 58, 15 Sextum inseruit *Vinetus* 58, 18 est **BC** om. **G** *ΠΑ* 58, 32 suevi *codd.* 59, 23 dimicavit **C** *ΠΑ* et, ut videtur, *codex Burdigalensis* se dimicavit **G** saepe dimicavit **B.** De **F** tacetur 59, 25 putaretur **B** putetur **G** *ΠΑ.* Variant *codd.* *Pauli* 59, 28 iam et **B** et **A C** *ΠΑ* iam ut *Schonhoven* ut *Hartel* 60, 12. 13 *Adiabenos* *Schonhoven* azabenos **BC**; lacuna in **A** *ΠΑ* *Ἀδιαβηνῶν* *Paean.* 60, 14. 15 *Adiabenicus* *Schonhoven* azabenicus **BC** om. **A** *ΠΑ* 60, 26 *Nam* del. *Heumann*, is tamen coni. *Hartel*, postquam *Duncker*, De *Paeanio* p. 20; lacunam ante nam statuit *Dietsch* 60, 33 lauacri **G B C** *ΠΑ* *cod. Burdig.* lauacra **F**, quod *Luedecke* et *Duncker* retinuerunt, *Jahns Jahrbücher CXI* p. 876 et *CXIX* p. 654 sq.; thermarum *Vinetus* 60, 34 thermarum inserui ego — *Antoniniana Duncker* l. c., quod etiam in codicibus quibusdam extare dicitur 61, 15 symiasera **F** symiaseram **G** symiasyra **B** suriasera **C** simiasera *ΠΑ* *Simia Serena* *cod. Burdig.* *Συμία Σενήρα* *Paean.* *Eutropium* *Symiasera* scripsisse certum esse videtur; auctorem tamen,

Eutropius.

b

ex quo hausit, Soemia Syra scripsisse arbitror 61, 24 nono B octauo G C Π A.

Lib. IX p. 62, 14 persas B C Π A parthos A Πέρσας Paean. τὰς Παρθικὰς δυνάμεις Capito 62, 18 eufrate A B Π eufratēⁱ A euphrate Paulus Euphrati Schonhoven 63, 5 lacunam unius vel duarum vocum indicavi ego 63, 18 trebelliano ABC rebelliano Π A¹ rebellabat. Inde aliquādiu A² in marg. Quid Paeanius legerit incertum est. Regaliano Salmasius ad Treb. Poll. de XXX tyrannis c. 10 Regalliano Wagener rebellaverat Duncker, De Paeanio p. 20 63, 23 danubium B A danuvium G C π — amissa est G A Π amissa BC 63, 29 Tam Eussner, Phil. Anz. IV p 252 tum A B π tam C A (?) ἤδη Paean. cum iam Schonhoven Tum iam Vinetus 63, 34 civitatem inseruit Eussner l. c. Μογοντιακὸν τὴν πόλιν Paean. πόλιν Μογοντιάν Capito 64, 32 propensioris Hartel propensior codd. 65, 23 danubium B π A danuvium G 65, 27 in inseruit Sylburg — danubio B π A danuvio G C 66, 18 tamen est BC est tamen π A tamen A 66, 25. 26 nobilissimas B notissimas G C π A ἐπιφανέστατας Paean.; cf. Hieron. ad a. 2300, Festum c. 24 66, 34 deductis B C cod. Burdig. diductis G π A 67, 11 anullini G π anulini F cod. Burd. et Paean. anulli in B anuli Paulus amillini A 67, 19 aut inseruit Hartel, Sitzungsber. d. Wiener Akad. LXXI p. 270 67, 27 qui del. Duncker, Jahns Jahrbücher CXIX p. 655 68, 25 tolleretur BC collegeretur A colligeretur π A, fortasse recte 69, 5 ad codd. (F tamen ad vehiculum et ante vehiculum praebet). Ad Paeanii verbis confirmari recte monuit Sylburg 69, 14 ultimas regni Π A ultimis regnis G ultimas regioni B ultimi regni C — a diocletiano π A a dioclitiano G ad diocletianum B C 69, 15 tum morante B tum morant G (secundum Droysen) tum morantem C commorante π A 69, 22 ingenii π ingenio ceteri codd.; cf. IX, 27, 1 69, 26 inuexerit A² et Hartel inuexerat G¹ C A¹ inuexit B — iusserit A² et Hartel iussit codd. ceteri. Fortasse p. 69, 24 scribendum ut qui 69, 33 omnibus est G B π omnibus et C A (?) omnibus, etiam Cellarius omnibus, certe Eussner, Phil. Anz. IV p. 252 — seuerioribus B π A saeuioribus A C (secundum Droysen) 70, 7 tamen codd. tam Schonhoven 70, 9 consenuit ego senuit codd.

Lib. X. p. 71, 5 duos B C π A duo G 71, 6 Maximinum π maxiimnum (sic!) A maximianum ABC Paean. 71, 7 Illyrico

moratus ego illyrico commoratus **A C π** illirico comemoratus **A**
 illyricum moratus **B**; cf. ad p. 69, 15 **71**, 19 irrisas Schulze,
Philologus XXIX p. 299 inritas codd. κατεγέλασε Paeon. **71**, 20
 Maxenti **L** maxentii **G C O π A** **71**, 32 captisque Schonhoven
 captis codd. **71**, 35. 36 nuntiauerat **BC** enuntiauerat **G π A**
72, 6 strenuis **A** e corr. (fuit ante correcturam strenuus; non
 recte Droysen rettulit) cod. Vat. 1860 cod. Burdigalensis stre-
 nuus **ABC π** (e silentio) **72**, 23 ac **BC** et **G π A** **72**, 27 gesta
 inserui ego **73**, 12 ab omnibus sibi Sylburg omnibus ibi **A**
 omnis ibi **B** omnem sibi **C** παρὰ πάντων Paeon. omnino sibi
 Schonhoven omni sibi Verheyk **73**, 24 eam **BC** quam **π A**
 om. **A** **73**, 29 et inclusi ego **74**, 6 Constanti ego constantii
 codd. **74**, 19 liberalium artium **π A** liberalium **ABC** littera-
 rum Mommsen **74**, 20 prima litterarum Schonhoven primarum
 litterarum **A C π A** priuatarum litterarum **B** prima earum Mommsen
74, 29 obpressus Droysen e codd. **74**, 30 est **BC** om.
G π A **75**, 3 Decentius add. Zangemeister ad Oros. VII, 29,
 13 et Enmann, Philolog. Suppl. IV p. 501, sed is quidem deleto
 Senonis — Senonibus vel apud Senonas Cellarius senonis codd.
75, 9 imperio **BC** in imperio **G π A** **75**, 26 qui **BCA** quis **A** qui-
 bus **π** qui iis Droysen **75**, 35 tamen Schonhoven tum codd. tantum
 Hartel **76**, 13 Cum **A π A** exhibeant facundia ingenti promptae,
 fortasse scribendum est facundiae ingentis et promptae.
A π autem promptae memoriae et tenacissimae interpolaverunt.
 Sylburg proposuit facundiae ingenti promptitudine, memoria
 tenacissima. **76**, 19 aerarii **BCA** aerari **G π** **76**, 21 nimius
 insectator **G C π A** insectator **B**; de **F** tacetur. Quid verum sit
 nescio **77**, 7 Itaque Schonhoven isque codd. **77**, 15 XIII **F**
 tertio decimo **G π O XIV CLA** **77**, 20 is **OC** his **L** hic **G π A**.

Scripsi Regimonti Prussorum mense Augusto a. 1886.

DOMINO
VALENTI GOTHICO MAXIMO
PERPETUO AUGUSTO
EUTROPIUS V. C. MAGISTER MEMORIAE.

5 Res Romanas ex voluntate mansuetudinis tuae ab
urbe condita ad nostram memoriam, quae in negotiis
vel bellicis vel civilibus eminebant, per ordinem tem-
porum brevi narratione collegi strictim additis etiam
his, quae in principum vita egregia extiterunt, ut
10 tranquillitatis tuae possit mens divina laetari prius se
inlustrium virorum facta in administrando imperio se-
cutam, quam cognosceret lectione.

EUTROPI

BREVIARII AB URBE CONDITA

LIBER PRIMUS.

Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum I
5 fere minus neque incrementis toto orbe amplius
humana potest memoria recordari, a Romulo exor-
dium habet, qui Reae Silviae, Vestalis virginis, filius
et, quantum putatus est, Martis cum Remo fratre uno
partu editus est. Is cum inter pastores latrocinare- 2
10 tur, decem et octo annos natus urbem exiguum in
Palatino monte constituit, xi Kal. Maias, Olympiadis
sextae anno tertio, post Troiae excidium, ut qui plu-
rimum minimumque tradunt, anno trecentesimo nona-
gesimo quarto.

15 Condita civitate, quam ex nomine suo Roman II
vocavit, haec fere egit. Multitudinem finitimorum in
civitatem recepit, centum ex senioribus legit, quorum
consilio omnia ageret, quos senatores nominavit prop-
ter senectutem. Tum, cum uxores ipse et populus 2
20 suus non haberent, invitavit ad spectaculum ludorum
vicinas urbi Romae nationes atque earum virgines
rapuit. Commotis bellis propter raptarum iniuriam
Caeninenses vicit, Antemnates, Crustuminos, Sabinos,
Fidenates, Veientes. Haec omnia oppida urbem cingunt.
25 Et cum orta subito tempestate non comparuisset, anno

regni tricesimo septimo ad deos transisse creditus est
3 et consecratus. Deinde Romae per quinos dies senatores imperaverunt et his regnantibus annus unus completus est.

III Postea Numa Pompilius rex creatus est, qui bel- 5
lum quidem nullum gessit, sed non minus civitati quam Romulus profuit. Nam et leges Romanis moresque constituit, qui consuetudine proeliorum iam latrones ac semibarbari putabantur, et annum descripsit in decem menses prius sine aliqua supputatione con- 10
fusum, et infinita Romae sacra ac templa constituit. Morbo decessit quadragesimo et tertio imperii anno.

IV Huic successit Tullus Hostilius. Hic bella reparavit, Albanos vicit, qui ab urbe Roma duodecimo 15
miliario sunt, Veientes et Fidenates, quorum alii sexto miliario absunt ab urbe Roma, alii octavo decimo, bello superavit, urbem ampliavit adiecto Caelio monte. Cum triginta et duos annos regnasset, fulmine ictus cum domo sua arsit.

V Post hunc Ancus Marcius, Numae ex filia nepos, 20
suscepit imperium. Contra Latinos dimicavit, Aventinum montem civitati adiecit et Ianiculum, apud ostium *Tiberis* civitatem supra mare sexto decimo miliario ab urbe Roma condidit. Vicesimo et quarto anno imperii morbo periit. 25

VI Deinde regnum Priscus Tarquinius accepit. Hic numerum senatorum duplicavit, circum Romae aedificavit, ludos Romanos instituit, qui ad nostram memoriam permanent. Vicit idem etiam Sabinos et non parum agrorum sublatum isdem urbis Romae terri- 30
torio iunxit, primusque triumphans urbem intravit. Muros fecit et cloacas, Capitolium inchoavit. Tricesimo octavo imperii anno per Anci filios occisus est, regis eius, cui ipse successerat.

VII Post hunc Servius Tullius suscepit imperium, ge- 35
nitus ex nobili femina, captiva tamen et ancilla. Hic quoque Sabinos subegit, montes tres, Quirinalem, Vimi-

nalem, Esquilinum, urbi adiunxit, fossas circum murum duxit. Primus omnium censum ordinavit, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in censum delatis habuit capita LXXXIII
5 milia civium Romanorum cum his, qui in agris erant. Occisus est scelere generi sui Tarquini Superbi, filii eius regis, cui ipse successerat, et filiae, quam Tarquinius habebat uxorem.

- L. Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus VIII
10 regum, Volscos, quæ gens ad Campaniam euntibus non longe ab urbe est, vicit, Gabios civitatem et Suessam Pometiam subegit, cum Tuscis pacem fecit et templum Iovi in Capitolio aedificavit. Postea Ardeam oppugnans, in octavo decimo miliario ab urbe
15 Roma positam civitatem, imperium perdidit. Nam cum 2 filius eius, et ipse Tarquinius iunior, nobilissimam feminam Lucretiam eandemque pudicissimam, Collatini uxorem, stuprasset eaque † de iniuria marito et patri et amicis questa fuisset, in omnium conspectu se occidit. Propter quam causam Brutus, parens et ipse
20 Tarquini, populum concitavit et Tarquinio ademit imperium. Mox exercitus quoque eum, qui civitatem 3 Ardeam cum ipso rege oppugnabat, reliquit; veniensque ad urbem rex portis clausis exclusus est, cumque
25 imperasset annos quattuor et viginti cum uxore et liberis suis fugit. Ita Romæ regnatum est per septem reges annis ducentis quadraginta tribus, cum adhuc Roma, ubi plurimum, vix usque ad quintum decimum miliarium possideret.
- 30 Hinc consules coepere, pro uno rege duo, hac IX causa creati, ut, si unus malus esse voluisset, alter eum habens potestatem similem coërceret. Et placuit, ne imperium longius quam annuum haberent, ne per diuturnitatem potestatis insolentiores redderentur, sed
35 civiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse privatos. Fuerunt igitur anno primo *ab* 2 expulsis regibus consules L. Iunius Brutus, qui maxime

- egerat, ut Tarquinius pelleretur, et Tarquinius Colla-
3 tinus, maritus Lucretiae. Sed Tarquinio Collatino
statim sublata est dignitas. Placuerat enim, ne quis-
quam in urbe maneret, qui Tarquinius vocaretur.
4 Ergo accepto omni patrimonio suo ex urbe migravit 5
et loco ipsius factus est L. Valerius Publicola consul.
5 Commovit tamen bellum urbi Romae rex Tarqui-
nius, qui fuerat expulsus, et collectis multis gentibus,
X ut in regnum posset restitui, dimicavit. In prima
pugna Brutus consul et Arruns, Tarquini filius, in 10
vicem se occiderunt, Romani tamen ex ea pugna vic-
tores recesserunt. Brutum matronae Romanae, defen-
sorem pudicitiae suae, quasi communem patrem per
2 annum luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tri-
cipitinum collegam sibi fecit, Lucretiae patrem, quo 15
morbo mortuo iterum Horatium Pulvillum collegam
3 sibi sumpsit. Ita primus annus quinque consules
habuit, cum Tarquinius Collatinus propter nomen urbe
cessisset, Brutus in proelio perisset, Sp. Lucretius
morbo mortuus esset. 20
- XI Secundo quoque anno iterum Tarquinius ut reci-
peretur in regnum bellum Romanis intulit, auxilium
ei ferente Porsenna, Tusciae rege, et Romam paene
cepit. Verum tum quoque victus est.
- 2 Tertio anno post reges exactos Tarquinius cum 25
suscipi non posset in regnum neque ei Porsenna, qui
pacem cum Romanis fecerat, praestaret auxilium,
Tusculum se contulit, quae civitas non longe ab urbe
est, atque ibi per quattuordecim annos privatus cum
uxore consenuit. 30
- 3 Quarto anno post reges exactos cum Sabini Ro-
manis bellum intulissent, victi sunt, et de his trium-
phatum est.
- 4 Quinto anno L. Valerius ille, Bruti collega et
quater consul, fataliter mortuus est, adeo pauper, ut 35
collatis a populo nummis sumptum habuerit sepultu-
rae. Quem matronae sicuti Brutum annum luxerunt.

- Nono anno post reges exactos cum gener Tar- XII
quini ad iniuriam soceri vindicandam ingentem col-
legisset exercitum, nova Romae dignitas est creata,
quae dictatura appellatur, maior quam consulatus.
- 5 Eodem anno etiam magister equitum factus est, qui
dictatori obsequeretur. Neque quicquam similis pot- 2
est dici quam dictatura antiqua huic imperii potestati,
quam nunc tranquillitas vestra habet, maxime cum
Augustus quoque Octavianus, de quo postea dicemus,
10 et ante eum C. Caesar sub dictaturae nomine atque
honore regnaverint. Dictator autem Romae primus 3
fuit T. Larcus, magister equitum primus Sp. Cassius.
- Sexto decimo anno post reges exactos seditionem XIII
populus Romae fecit, tamquam a senatu atque con-
15 sulibus premeretur. Tum et ipse sibi tribunus plebis
quasi proprios iudices et defensores creavit, per quos
contra senatum et consules tutus esse posset.
- Sequenti anno Volsci contra Romanos bellum re- XIV
paraverunt, et victi acie etiam Coriolos civitatem, quam
20 habebant optimam, perdiderunt.
- Octavo decimo anno postquam reges eiecti erant XV
expulsus ex urbe Q. Marcius, dux Romanus, qui Corio-
los ceperat, Volscorum civitatem, ad ipsos Volscos
contendit iratus et auxilia contra Romanos accepit.
- 25 Romanos saepe vicit, usque ad quintum miliarium 2
urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam suam, lega-
tis, qui pacem petebant, repudiatis, nisi ad eum mater
Veturia et uxor Volturnia ex urbe venissent, quarum
fletu et deprecatione superatus removit exercitum. At- 3
30 que hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra
patriam suam esset.
- C. Fabio et L. Virginio consulibus trecenti nobiles XVI
homines, qui ex Fabia familia erant, contra Veientes
bellum soli susceperunt, promittentes senatui et populo
35 per se omne certamen implendum. Itaque profecti, 2
omnes nobiles et qui singuli magnorum exercituum
duces esse deberent, in proelio conciderunt. Unus 3

omnino superfuit ex tanta familia, qui propter aetatem puerilem duci non potuerat ad pugnam. Post haec census in urbe habitus est et inventa sunt civium capita CXVII milia CCCXIX.

XVII Sequenti tamen anno cum in Algido monte ab urbe 5 duodecimo ferme miliario Romanus obsideretur exercitus, L. Quintius Cincinnatus dictator est factus, qui agrum quattuor iugerum possidens manibus suis colebat. Is cum in opere et arans esset inventus, sudore deterso togam praetextam accepit et caesis hostibus 10 liberavit exercitum.

XVIII Anno trecentesimo et altero ab urbe condita imperium consulare cessavit et pro duobus consulibus decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, decemviri nominati. Sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex his, Ap. Claudius, Virgini cuiusdam, qui honestis iam stipendiis contra Latinos in monte Algido militarat, filiam virginem corrumpere voluit; quam pater occidit, ne stuprum a decemviro sustineret, et regressus ad milites movit tumultum. 20 Sublata est decemviris potestas ipsique damnati sunt.

XIX Anno trecentesimo et quinto decimo ab urbe condita Fidenates contra Romanos rebellaverunt. Auxilium his praestabant Veientes et rex Veientium Tolumnius. Quae ambae civitates tam vicinae urbi sunt, 25 ut Fidenae sexto, Vei octavo decimo miliario absint. Coniunxerunt se his et Volsci. Sed Mam. Aemilio dictatore et L. Quintio Cincinnato magistro equitum victi etiam regem perdiderunt. Fidenae captae et excisae. 30

XX Post viginti deinde annos Veientani rebellaverunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos vicit acie, mox etiam civitatem diu obsidens cepit, antiquissimam Italiae atque ditissimam. Post eam cepit et Faliscos, non minus nobilem civitatem. 35 Sed commota est ei invidia, quasi praedam male divisisset, damnatusque ob eam causam et expulsus civitate.

Statim Galli Senones ad urbem venerunt et vic- 2
tos Romanos undecimo miliario a Roma apud flumen
Alliam secuti etiam urbem occupaverunt. Neque de-
fendi quicquam nisi Capitolium potuit; quod cum diu
5 obsedissent et iam Romani fame laborarent, *accepto*
auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt. Sed a Ca-
millo, qui in vicina civitate exulabat, Gallis superven-
tum est gravissimeque victi sunt. Postea tamen etiam 3
[accepto auro, ne Capitolium obsiderent, recesserunt, sed]
10 secutus eos Camillus ita cecidit, ut et aurum, quod
his datum fuerat, et omnia, quae ceperant, militaria
signa revocaret. Ita tertio triumphans urbem ingres-
sus est et appellatus secundus Romulus, quasi et ipse
patriae conditor.

15

LIBER SECUNDUS.

Anno trecentesimo sexagesimo quinto ab urbe con- I
dita, post captam autem primo, dignitates mutatae
sunt, et pro duobus consulibus facti tribuni militares
consulari potestate. Hinc iam coepit Romana res
20 crescere. Nam Camillus eo anno Volscorum civita-
tem, quae per septuaginta annos bellum gesserat, vi-
cit et Aequorum urbem et Sutrinorum atque omnes
deletis earundem exercitibus occupavit et tres simul
triumphos egit.
25 T. etiam Quintius Cincinnatus Praenestinos, qui II
usque ad urbis Romae portas cum bello venerant,
persecutus ad flumen Alliam vicit, octo civitates, quae
sub ipsis agebant, Romanis adiunxit, ipsum Praeneste
adgressus in deditionem accepit. Quae omnia ab eo
30 gesta sunt viginti diebus, triumphusque ipsi decretus.
Verum dignitas tribunorum militarium non diu III
perseveravit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri
et quadriennium in urbe ita fluxit, ut potestates ibi

maiores non essent. Praesumpserunt tamen tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem et triennio perseveraverunt. Rursus consules facti.

- IV L. Genucio et Q. Servilio consulibus mortuus est Camillus. Honor ei post Romulum secundus dela- 5 tus est.
- V T. Quintius dictator adversus Gallos, qui ad Italiam venerant, missus est. Hi ab urbe quarto milario trans Anienem fluvium consederant. Ibi nobilissimus de senatoribus iuvenis L. Manlius provocantem 10 Gallum ad singulare certamen progressus occidit, et sublato torque aureo colloque suo inposito in perpetuum Torquati et sibi et posteris cognomen accepit.
- 2 Galli fugati sunt, mox per C. Sulpicium dictatorem etiam victi. Non multo post a C. Marcio Tusci victi 15 sunt et octo milia captivorum ex his in triumphum ducta.
- VI Census iterum habitus est. Et cum Latini, qui a Romanis subacti erant, milites praestare nollent, ex Romanis tantum tirones lecti sunt, factaeque legiones 20 decem, qui modus sexaginta vel amplius armatorum milia efficiebat. Parvis adhuc Romanis rebus tanta
- 2 tamen in re militari virtus erat. Quae cum profectae essent adversus Gallos duce L. Furio, quidam ex Gallis unum ex Romanis, qui esset optimus, provo- 25 cavit. Tum se M. Valerius tribunus militum obtulit, et cum processisset armatus, corvus ei supra dextrum
- 3 brachium sedit. Mox commissa adversus Gallum pugna idem corvus alis et unguibus Galli oculos verberavit, ne rectum posset aspicere. Ita a tribuno 30 Valerio interfectus. *Corvus* non solum victoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Corvinus est dictus. Ac propter hoc meritum annorum trium et viginti consul est factus.
- VII Latini, qui noluerant milites dare, hoc quoque a 35 Romanis exigere coeperunt, ut unus consul ex eo-
- 2 rum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod

cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est et ingenti pugna superati sunt; ac de his perdomitis triumphatum est. Statuae consulibus ob meritum 3 victoriae in Rostris positae sunt. Eo anno etiam 5 Alexandria ab Alexandro Macedone condita est.

Iam Romani potentes esse coeperunt. Bellum enim VIII in centesimo et tricesimo fere miliario ab urbe apud Samnitas gerebatur, qui medii sunt inter Picenum, Campaniam et Apuliam. L. Papirius Cursor cum 2 10 honore dictatoris ad id bellum profectus est. Qui cum Romam rediret, Q. Fabio Maximo, magistro equitum, quem apud exercitum reliquit, praecepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta felicissime 3 dimicavit et Samnitas delevit. Ob quam rem a dictatore capitis damnatus, quod se vetante pugnasset, 15 ingenti favore militum et populi liberatus est tanta Papirio seditione commota, ut paene ipse interficeretur.

Postea Samnites Romanos T. Veturio et Sp. Postu- IX 20 mio consulibus ingenti dedecore vicerunt et sub iugum miserunt. Pax tamen a senatu et populo soluta est, 2 quae cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites victi sunt a L. Papirio consule, septem milia eorum sub iugum missa. Papirius *primus* 25 de Samnitibus triumphavit. Eo tempore Ap. Claudius censor aquam Claudiam induxit et viam Appiam stravit. Samnites reparato bello Q. Fabium Maximum vicerunt tribus milibus hominum occisis. Postea, cum pater ei Fabius Maximus legatus datus fuisset, et 30 Samnitas vicit et plurima ipsorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus M. Curius Dentatus, ambo consules, contra Samnitas missi ingentibus proeliis eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos quadraginta novem actum sustulerunt. Neque ullus 35 hostis fuit intra Italiam, qui Romanam virtutem magis fatigaverit.

Interiectis aliquot annis iterum se Gallorum copiae X

contra Romanos Tuscis Samnitibusque iunxerunt, sed cum Romam tenderent, a Cn. Cornelio Dolabella consule deletae sunt.

XI Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrum, Epiri regem, contra Romanos in auxilium poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Is mox ad Italiam venit, tumque primum Romani cum transmarino hoste dimicaverunt. Missus est contra eum consul P. Valerius Laevinus, qui cum exploratores Pyrri cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum tumque dimitti, ut renuntiarent Pyrro quaecumque a Romanis agerentur. Commissa mox pugna, cum iam Pyrrus fugeret, elephantorum auxilio vicit, quos incognitos Romani expaverunt. Sed nox proelio finem dedit; Laevinus tamen per noctem fugit, Pyrrus Romanos mille octingentos cepit et eos summo honore tractavit, occisos sepelivit. Quos cum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos iacere vidisset, tulisse ad caelum manus dicitur cum hac voce: se totius orbis dominum esse potuisse, si tales sibi milites contigissent.

XII Postea Pyrrus coniunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Brittiis Romam perrexit, omnia ferro ignique vastavit, Campaniam populatus est atque ad Praeneste venit, miliario ab urbe octavo decimo. Mox terrore exercitus, qui eum cum consule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrum de redimendis captivis missi ab eo honorifice suscepti sunt. Captivos sine pretio Romam misit. Unum ex legatis Romanorum, Fabricium, sic admiratus, cum eum pauperem esse cognovisset, ut quarta parte regni promissa sollicitare voluerit, ut ad se transiret, contemptusque est a Fabricio. Quare cum Pyrrus Romanorum ingenti admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem aequis conditionibus peteret, praecipuum virum, Cineam nomine,

ita ut Pyrrus partem Italiae, quam iam armis occupaverat, obtineret.

Pax displicuit remandatūque Pyrrō est a senatu XIII
eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem
5 habere non posse. Tum Romani iusserunt captivos 2
omnes, quos Pyrrus reddiderat, infames haberi, quod
armati capi potuissent, nec ante eos ad veterem statum reverti, quam si binorum hostium occisorum spolia retulissent. Ita legatus Pyrrī reversus est. A quo 3
10 cum quaereret Pyrrus, qualem Romam comperisset, Cineas dixit regum se patriam vidisse; scilicet tales illic fere omnes esse, qualis unus Pyrrus apud Epirum et reliquam Graeciam putaretur.

Missi sunt contra Pyrrum duces P. Sulpicius et 4
15 Decius Mus consules. Certamine commisso Pyrrus vulneratus est, elephanti interfecti, viginti milia caesa hostium, et ex Romanis tantum quinque milia; Pyrrus Tarentum fugatus.

Interiecto anno contra Pyrrum Fabricius est mis- XIV
20 sus, qui prius inter legatos sollicitari non poterat quarta regni parte promissa. Tum, cum vicina castra ipse et rex haberent, medicus Pyrrī nocte ad eum venit, promittens veneno se Pyrrum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius vinctum reduci
25 iussit ad dominum Pyrroque dici quae contra caput eius medicus spondisset. Tum rex admiratus eum 2
dixisse fertur: 'Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate quam sol a cursu suo averti potest.' Tum rex ad Siciliam profectus est. Fabricius victis Luca-
30 nis et Samnitibus triumphavit.

Consules deinde M. Curius Dentatus et Cornelius 3
Lentulus adversum Pyrrum missi sunt. Curius contra eum pugnavit, exercitum eius cecidit, ipsum Tarentum fugavit, castra cepit. Ea die caesa hostium viginti tria
35 milia. Curius in consulatu triumphavit. Primus Romam elephantos quattuor duxit. Pyrrus etiam a Tarento mox recessit et apud Argos, Graeciae civitatem, occisus est.

- XV C. Fabio Licinio C. Claudio Canina consulibus anno urbis conditae quadringentesimo sexagesimo primo legati Alexandrini a Ptolomaeo missi Romam venere et a Romanis amicitiam, quam petierant, obtinuerunt. 5
- XVI Q. Ogulnio C. Fabio Pictore consulibus Picentes bellum commovere et ab insequentibus consulibus P. Sempronio Ap. Claudio victi sunt; et de his triumphatum est. Conditae a Romanis civitates Ariminum in Gallia et Beneventum in Samnio. 10
- XVII M. Atilio Regulo L. Iulio Libone consulibus Salentinis in Apulia bellum indictum est, captique sunt cum civitate simul Brundisini, et de his triumphatum est.
- XVIII Anno quadringentesimo septuagesimo septimo, cum iam clarum urbis Romae nomen esset, arma tamen 15
2 extra Italiam mota non fuerant. Ut igitur cognosceretur, quae copiae Romanorum essent, census est habitus. Tum inventa sunt civium capita ducenta nonaginta duo milia trecenta triginta quattuor, quamquam 20
3 a condita urbe numquam bella cessassent.
- Et contra Afros bellum susceptum est primum Ap. Claudio Q. Fulvio consulibus. In Sicilia contra eos pugnatum est et Ap. Claudius de Afris et rege Siciliae Hierone triumphavit. 25
- XIX Insequenti anno Valerio † Marco et Otacilio Crasso consulibus in Sicilia a Romanis res magnae gestae sunt. Tauromenitani, Catinenses et praeterea quin-
2 quaginta civitates in fidem acceptae. Tertio anno in Sicilia contra Hieronem, regem Siculorum, bellum pa- 30
ratum est. Is cum omni nobilitate Syracusanorum pacem a Romanis impetravit deditque argenti ducenta
3 talenta. Afri in Sicilia victi sunt et de his secundo Romae triumphatum est.
- XX Quinto anno primi belli, quod contra Afros gere- 35
batur, primum Romani C. Duillio et Cn. Cornelio Asina consulibus in mari dimicaverunt paratis navi-

bus rostratis, quas Liburnas vocant. Consul Cornelius 2
fraude deceptus est. Duillius commisso proelio Cartha-
giniensium ducem vicit, triginta et unam naves cepit,
quattuordecim mersit, septem milia hostium cepit, tria
5 milia occidit. Neque ulla victoria Romanis gratior fuit,
quod invicti terra iam etiam mari plurimum possent.

C. Aquilio Floro L. Scipione consulibus Scipio 3
Corsicam et Sardiniam vastavit, multa milia inde capti-
vorum abduxit, triumphum egit.

10 L. Manlio Vulstone M. Atilio Regulo consulibus XXI
bellum in Africam translatum est. Contra Hamilca-
rem, Carthaginensium ducem, in mari pugnatum, vic-
tusque est. Nam perditis sexaginta quattuor navibus
retro se recepit. Romani viginti duas amiserunt. Sed 2
15 cum in Africam transissent, primam Clypeam, Africae
civitatem, in deditionem acceperunt. Consules usque
ad Carthaginem processerunt, multisque *castellis* vasta-
tis Manlius victor Romam rediit et viginti septem
milia captivorum reduxit, Atilius Regulus in Africa
20 remansit. Is contra Afros aciem instruxit. Contra 3
tres Carthaginensium duces dimicans victor fuit, de-
cem et octo milia hostium cecidit, quinque milia cum
decem et octo elephantis cepit, septuaginta quattuor
civitates in fidem accepit. Tum victi Carthaginenses 4
25 pacem a Romanis petiverunt. Quam cum Regulus
nollet nisi durissimis condicionibus dare, Afri auxi-
lium a Lacedaemoniis petiverunt. Et duce Xanthippo,
qui a Lacedaemoniis missus fuerat, Romanorum dux
Regulus victus est ultima perniciem. Nam duo milia
30 tantum ex omni Romano exercitu refugerunt, quin-
genti cum imperatore Regulo capti sunt, triginta milia
occisa, Regulus ipse in catenas coniectus.

M. Aemilio Paulo Ser. Fulvio Nobiliore consuli- XXII
bus ambo Romani consules ad Africam profecti sunt
35 cum trecentarum navium classe. Primum Afros navali
certamine superant. Aemilius consul centum et quat-
tuor naves hostium demersit, triginta cum pugnatori-

bus cepit, quindecim milia hostium aut occidit aut
2 cepit, militem suum ingenti praeda ditavit. Et sub-
acta Africa tunc fuisset, nisi quod tanta fames erat,
3 ut diutius exercitus exspectare non posset. Consules
cum victrici classe redeuntes circa Siciliam naufragium 5
passi sunt. Et tanta tempestas fuit, ut ex quadrin-
gentis sexaginta quattuor navibus *tantum* octoginta
servari potuerint; neque ullo tempore tanta maritima
4 tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas
naves reparaverunt, neque in aliquo animus his in- 10
fractus fuit.

XXIII Cn. Servilius Caepio C. Sempronius Blaesus con-
sules cum ducentis sexaginta navibus ad Africam pro-
fecti sunt. Aliquot civitates ceperunt. Praedam in-
gentem reducentes naufragium passi sunt. Itaque cum 15
continuae calamitates Romanis displicerent, decrevit
senatus, ut a maritimis proeliis recederetur et tantum
sexaginta naves ad praesidium Italiae salvae essent.

XXIV L. Caecilio Metello C. Furio Placido consulibus
Metellus in Sicilia Afrorum ducem cum centum tri- 20
ginta elephantis et magnis copiis venientem superavit,
viginti milia hostium cecidit, sex et viginti elephantos
cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxi-
lium habebat, collegit et Romam deduxit ingenti
pompa, cum [CXXX] elephantorum numerus omnia 25
itinera compleret.

Post haec mala Carthaginienses Regulum ducem,
quem ceperant, petiverunt, ut Romam proficisceretur
et pacem a Romanis obtineret ac permutationem cap-
XXV tivorum faceret. Ille Romam cum venisset, inductus 30
in senatum nihil quasi Romanus egit dixitque se ex
illa die, qua in potestatem Afrorum venisset, Roma-
num esse desisse. Itaque et uxorem a complexu re-
movit et senatui suasit, ne pax cum Poenis fieret;
illos enim fractos tot casibus spem nullam habere; 35
se tanti non esse, ut tot milia captivorum propter
unum se et senem et paucos, qui ex Romanis capti

fuerant, redderentur. Itaque obtinuit. Nam Afros 2
pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem re-
diit, offerentibusque Romanis, ut eum Romae tenerent,
negavit se in ea urbe mansurum, in qua, postquam
5 Afris servierat, dignitatem honesti civis habere non
posset. Regressus igitur ad Africam omnibus suppli-
ciis extinctus est.

P. Claudio Pulchro L. Iunio consulibus Claudius con- XXVI
tra auspicia pugnavit et a Carthaginiensibus victus est.
10 Nam ex ducentis et viginti navibus cum triginta fugit,
nonaginta cum pugnatoribus captae sunt, demersae cete-
rae. Alius quoque consul naufragio classem amisit, ex- 2
ercitum tamen salvum habuit, quia vicina litora erant.

C. Lutatio Catulo A. Postumio Albino consulibus, XXVII
15 anno belli Punici vicesimo et tertio Catulo bellum
contra Afros commissum est. Profectus est cum tre-
centis navibus in Siciliam; Afri contra ipsum quadrin-
gentas paraverunt. Numquam in mari tantis copiis
pugnatum est. Lutatius Catulus navem aeger ascen-
20 dit; vulneratus enim in pugna superiore fuerat.
Contra Lilybaeum, civitatem Siciliae, pugnatum est
ingenti virtute Romanorum. Nam LXIII Carthaginien- 2
sium naves captae sunt, CXXV demersae, XXXII milia
hostium capta, XIII milia occisa, infinitum auri, ar-
25 genti, praedae in potestatem Romanorum redactum.
Ex classe Romana XII naves demersae. Pugnatum
est VI Idus Martias. Statim pacem Carthaginienses 3
petiverunt tributaque est his pax. Captivi Romano-
rum, qui tenebantur a Carthaginiensibus, redditi sunt.
30 Etiam Carthaginienses petiverunt, ut redimi eos cap- 4
tivos liceret, quos ex Afris Romani tenebant. Sena-
tus iussit sine pretio eos dari, qui in publica custodia
essent; qui autem a privatis tenerentur, ut pretio
dominis reddito Carthaginem redirent atque id pretium
35 ex fisco magis quam a Carthaginiensibus solveretur.

Q. Lutatius A. Manlius consules creati bellum XXVIII
Faliscis intulerunt, quae civitas Italiae opulenta quon-

dam fuit. Quod ambo consules intra sex dies, quam venerant, transegerunt xv milibus hostium caesis, ceteris pace concessa, agro tamen ex medietate sublato.

LIBER TERTIUS.

- I Finito igitur Punico bello, quod per xxiii annos 5 tractum est, Romani iam clarissima gloria noti legatos ad Ptolomaeum, Aegypti regem, miserunt auxilia promittentes, quia rex Syriae Antiochus bellum ei intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia [a Romanis] non accepit. Iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliae Hiero Romam venit ad ludos spectandos et ducenta milia modiorum tritici populo donum exhibuit. 10
- II L. Cornelio Lentulo Fulvio Flacco consulibus, quibus Hiero Romam venerat, etiam contra Ligures 15 intra Italiam bellum gestum est et de his triumphatum. 2 Carthaginenses tamen bellum reparare temptabant, Sardinenses, qui ex condicione pacis Romanis parere debent, ad rebellandum impellentes. Venit tamen Romam legatio Carthaginensium et pacem impetravit. 20
- III T. Manlio Torquato C. Atilio Bulco consulibus de Sardis triumphatum est, et pace omnibus locis facta Romani nullum bellum habuerunt, quod his post Romam conditam semel tantum Numa Pompilio regnante contigerat. 25
- IV L. Postumius Albinus Cn. Fulvius Centumalus consules bellum contra Illyrios gesserunt et multis civitatibus captis etiam reges in deditionem acceperunt. Ac tum primum ex Illyriis triumphatum est.
- V L. Aemilio consule ingentes Gallorum copiae Alpes 30 transierunt. Sed pro Romanis tota Italia consensit, traditumque est a Fabio historico, qui ei bello interfuit,

DCCC milia hominum parata ad id bellum fuisse. Sed res per consulem tantum prospere gesta est. XL milia hostium interfecta sunt et triumphus Aemilio decretus.

Aliquot deinde annis post contra Gallos intra Italia VI
5 liam pugnatum est, finitumque bellum M. Claudio Marcello et Cn. Cornelio Scipione consulibus. Tum Marcellus cum parva manu equitum dimicavit et regem Gallorum, Viridomarum nomine, manu sua occidit. Postea cum collega ingentes copias Gallorum peremit,
10 Mediolanum expugnavit, grandem praedam Romam pertulit. Ac triumphans Marcellus spolia Galli stipiti inposita umeris suis vexit.

M. Minucio Rufo P. Cornelio consulibus Histris VII
bellum inlatum est, quia latrocinati navibus Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant, perdomitque
15 sunt omnes. Eodem anno bellum Punicum secundum 2 Romanis inlatum est per Hannibalem, Carthaginensium ducem, qui Saguntum, Hispaniae civitatem Romanis amicam, obpugnare adgressus est, annum agens
20 vicesimum aetatis, copiis congregatis CL milium. Huic 3 Romani per legatos denuntiaverunt, ut bello abstineret. Is legatos admittere noluit. Romani etiam Carthaginem miserunt, ut mandaretur Hannibali, ne bellum contra socios populi Romani gereret. Dura responsa
25 a Carthaginensibus data sunt. Saguntini interea fame victi sunt, captique ab Hannibale ultimis poenis adficiuntur. *Bellum Carthaginensibus indictum est.*

Tum P. Cornelius Scipio cum exercitu in Hispaniam profectus est, Ti. Sempronius in Siciliam. [Bellum Carthaginensibus indictum est.] Hannibal relicto
30 in Hispania fratre Hasdrubale Pyrenaeum transiit. Alpes, adhuc ea parte invias, sibi patefecit. Traditur ad Italiam LXXX milia peditum, x milia equitum, septem et xxx elephantos adduxisse. Interea multi Ligures et Galli Hannibali se coniunxerunt. Sempronius Gracchus cognito ad Italiam Hannibalis adventu
35 ex Sicilia exercitum Ariminum traiecit.

- IX P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit. Commisso proelio, fugatis suis ipse vulneratus in castra rediit. Sempronius Gracchus et ipse configit apud Trebiam amnem. Is quoque vincitur. Hanni-
2 bali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Tusciam 5
3 veniens Hannibal Flamini consuli occurrit. Ipsum Flaminium interemit; Romanorum xxv milia caesa sunt, ceteri diffugerunt. Missus adversus Hannibalem postea a Romanis Q. Fabius Maximus. Is eum differendo pugnam ab impetu fregit, mox inventa occasione vicit. 10
- X Quingentesimo et quadragésimo anno a condita urbe L. Aemilius Paulus P. Terentius Varro contra Hannibalem mittuntur Fabioque succedunt, qui abiens ambo consules monuit, ut Hannibalem, callidum et inpatientem ducem, non aliter vincerent, quam proe- 15
2 lium differendo. Verum cum inpatientia Varronis consulis contradicente altero consule [id est Aemilio Paulo] apud vicum, qui Cannae appellatur, in Apulia pugna-
3 tum esset, ambo consules ab Hannibale vincuntur. In ea pugna tria milia Afrorum pereunt; magna pars de 20
exercitu Hannibalis sauciat. Nullo tamen *proelio*
4 Punico bello Romani gravius accepti sunt. Periit enim in eo consul Aemilius Paulus, consulares aut praetorii xx, senatores capti aut occisi xxx, nobiles viri ccc, militum xl milia, equitum lxx milia et quin- 25
genti. In quibus malis nemo tamen Romanorum pacis mentionem habere dignatus est. Servi, quod numquam ante, manumissi et milites facti sunt.
- XI Post eam pugnam multae Italiae civitates, quae Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. 30
Hannibal Romanis obtulit, ut captivos redimerent, responsumque est a senatu eos cives non esse neces-
2 sarios, qui cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea variis suppliciis interfecit et tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus 35
equitum Romanorum, senatorum et militum detraxerat.
3 Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal

remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, a duobus Scipionibus, Romanis ducibus, vincitur. Perdit in pugna xxxv milia hominum; ex 4 his capiuntur x milia, occiduntur xxv milia. Mittuntur 5 ei a Carthaginensibus ad reparandas vires xii milia peditum, iv milia equitum, xx elephanti.

Anno quarto postquam ad Italiam Hannibal venit, XII M. Claudius Marcellus consul apud Nolam, civitatem Campaniae, contra Hannibalem bene pugnavit. Hannibal 2 multas civitates Romanorum per Apuliam, Calabria, Brittios occupavit. Quo tempore etiam rex 3 Macedoniae Philippus ad eum legatos misit, promittens auxilia contra Romanos sub hac condicione, ut deletis Romanis ipse quoque contra Graecos ab Hannibale 4 auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi et re cognita Romani in Macedoniam M. Valerium Laevinum ire iusserunt, in Sardiniam T. Manlium Torquatum proconsulem. Nam etiam ea sollicitata ab Hannibale Romanos deseruerat.

Ita uno tempore quattuor locis pugnabatur: in XIII Italia contra Hannibalem, in Hispaniis contra fratrem eius Hasdrubalem, in Macedonia contra Philippum, in Sardinia contra Sardos et alterum Hasdrubalem Carthaginensem. Is a T. Manlio proconsole, qui ad Sardiniam missus fuerat, vivus est captus, occisa [cum eo] 25 duodecim milia, capti *cum eo* mille quingenti, et a Romanis Sardinia subacta. Manlius victor captivos et Hasdrubalem Romam reportavit. Interea etiam 3 Philippus a Laevino in Macedonia vincitur et in Hispania ab Scipionibus Hasdrubal et Mago, tertius frater Hannibalis.

Decimo anno postquam Hannibal in Italiam venerat, XIV P. Sulpicio Cn. Fulvio consulibus Hannibal usque ad quartum miliarium urbis accessit, equites eius 35 usque ad portam. Mox consulum cum exercitu venientium metu Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispania a fratre eius Hasdrubale ambo Scipiones,

- qui per multos annos victores fuerant, interficiuntur, exercitus tamen integer mansit; casu enim magis erant
3 quam virtute decepti. Quo tempore etiam a consule Marcello Siciliae magna pars capta est, quam tenere Afri coeperant, et nobilissima urbs Syracusana; praeda 5
4 ingens Romam perlata est. Laevinus in Macedonia cum Philippo et multis Graeciae populis et rege Asiae
5 Attalo amicitiam fecit, et ad Siciliam profectus Hannonem quendam, Afrorum ducem, apud Agrigentum civitatem cum ipso oppido cepit eumque Romam cum 10
6 captivis nobilissimis misit. XL civitates in deditionem accepit, xxvi expugnavit. Ita omnis Sicilia recepta est [Macedonia fracta]; ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal in Italia Cn. Fulvium consulem subito adgressus cum octo milibus hominum interfecit. 15
- XV Interea ad Hispanias, ubi occisis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, P. Cornelius Scipio mittitur, filius P. Scipionis, qui ibidem bellum gesserat,
2 annos natus quattuor et viginti, vir Romanorum omnium et sua aetate et posteriore tempore fere primus. 20
3 Is Carthaginem Hispaniae capit, in qua omne aurum, argentum et belli apparatus Afri habebant, nobilissimos quoque obsides, quos ab Hispanis acceperant. Magonem etiam, fratrem Hannibalis, ibidem capit,
4 quem Romam cum aliis mittit. Romae ingens laetitia post hunc nuntium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit; quare omnes fere Hispani uno animo ad eum transierunt. Post quae Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, victum fugat et praedam maximam capit. 30
- XVI Interea in Italia consul Q. Fabius Maximus Tarentum recepit, in qua ingentes copiae Hannibalis
2 erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, xxv milia hominum captivorum vendidit, praedam militibus dispertivit, pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multae civitates Romanorum, quae ad Hannibalem transierant prius, 35

rursus se Fabio Maximo dediderunt. Insequenti anno 3
Scipio in Hispania egregias res egit et per se et per
fratrem suum L. Scipionem; LXX civitates receperunt.
In Italia tamen male pugnatum est. Nam Claudius 4
5 Marcellus consul ab Hannibale occisus est.

Tertio anno postquam Scipio ad Hispanias profec- XVII
tus fuerat, rursus res inclitas gerit. Regem Hispaniarum magno proelio victum in amicitiam accepit et primus omnium a victo obsides non poposcit.

10 Desperans Hannibal Hispanias contra Scipionem XVIII
diutius posse retineri, fratrem suum Hasdrubalem ad
Italiam cum omnibus copiis evocavit. Is veniens eo- 2
dem itinere, quo etiam Hannibal venerat, a consulibus
Ap. Claudio Nerone et M. Livio Salinatore apud Se-
15 nam, Piceni civitatem, in insidias compositas incidit.
Strenue tamen pugnans occisus est; ingentes eius
copiae captae aut interfectae sunt, magnum pondus
auri atque argenti Romam relatum est. Post haec
Hannibal diffidere iam de belli coepit eventu. Roma- 3
20 nis ingens animus accessit; itaque et ipsi evocaverunt
ex Hispania P. Cornelium Scipionem. Is Romam cum
ingenti gloria venit.

Q. Caecilio L. Valerio consulibus omnes civitates, XIX
quae in Brittis ab Hannibale tenebantur, Romanis se
25 tradiderunt.

Anno quarto decimo posteaquam in Italiam Han- XX
nibal venerat, Scipio, qui multa bene in Hispania
egerat, consul est factus et in Africam missus. Cui 2
viro divinum quiddam inesse existimabatur, adeo ut
putaretur etiam cum numinibus habere sermonem. Is 3
30 in Africa contra Hannonem, ducem Afrorum, pugnatus;
exercitum eius interfecit. Secundo proelio castra capit
cum quattuor milibus et quingentis militibus, XI mili-
bus occisis. Syphacem, Numidiae regem, qui se Afris 4
35 coniunxerat, capit et castra eius invadit. Syphax cum
nobilissimis Numidis et infinitis spoliis Romam a
Scipione mittitur. Qua re audita omnis fere Italia 5

Hannibalem deserit. Ipse a Carthaginiensibus redire in Africam iubetur, quam Scipio vastabat.

- XXI Ita anno septimo decimo ab Hannibale Italia liberata est. Legati Carthaginiensium pacem a Scipione petiverunt; ab eo ad senatum Romam missi sunt. 5
2 Quadraginta et quinque diebus his indutiae datae sunt, quousque ire Romam et regredi possent; et triginta milia pondo argenti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginiensibus fieri. Scipio his condicionibus dedit: ne 10
3 amplius quam triginta naves haberent, ut quingenta milia pondo argenti darent, captivos et perfugas redderent.

- XXII Interim Hannibale veniente ad Africam pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt. Legati 15
2 tamen eorum ex urbe venientes a Romanis capti sunt, sed iubente Scipione dimissi. Hannibal quoque frequentibus proeliis victus a Scipione petit etiam ipse pacem. Cum ventum esset ad colloquium, isdem condicionibus data est, quibus prius, additis quingentis milibus pondo argenti centum milibus librarum propter novam perfidiam. Carthaginiensibus condiciones displicuerunt iusseruntque Hannibalem pugnare. Infertur a Scipione et Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiam cum Scipione fecerat, Carthagini bellum. 25
Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit, quos captos Scipio circumduci per castra iussit ostendique his totum exercitum, mox etiam prandium dari dimittique, ut renuntiarent Hannibali quae apud Romanos vidissent. 30

- XXIII Interea proelium ab utroque duce instructum est, quale vix ulla memoria fuit, cum peritissimi viri copias suas ad bellum educerent. Scipio victor recedit paene ipso Hannibale capto, qui primum cum multis equitibus, deinde cum viginti, postremo cum quatuor evasit. Inventa in castris Hannibalis argenti pondo viginti milia, auri octoginta, cetera suppellectilis

copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginiensibus 3
facta est. Scipio Romam rediit, ingenti gloria trium-
phavit atque Africanus ex eo appellari coeptus est.
Finem accepit secundum Punicum bellum post annum 4
5 nonum decimum, quam coeperat.

LIBER QUARTUS.

Transacto Punico bello secutum est Macedonicum I
contra Philippum regem quingentesimo quinquagesimo II
et primo anno ab urbe condita. T. Quintius Flami-
10 ninus adversum Philippum regem *missus* rem prospere
gessit. Pax ei data est his legibus: ne Graeciae civi- 2
tatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum
inferret, ut captivos et transfugas redderet, quinqu-
ginta solas naves haberet, reliquas Romanis dederet,
15 per annos decem quaterna milia pondo argenti prae-
staret et obsidem daret filium suum Demetrium.
T. Quintius etiam Lacedaemoniis intulit bellum. Du- 3
cem eorum Nabidem vicit et quibus voluit condicioni-
bus in fidem accepit. Ingenti gloria *triumphavit*; duxit
20 ante currum nobilissimos obsides, Demetrium, Philippi
filium, et Armenen Nabidis.

Transacto bello Macedonico secutum est Syriacum III
contra Antiochum regem P. Cornelio Scipione M. Aci-
lio Glabrione consulibus. Huic Antiocho Hannibal se 2
25 iunxerat, Carthaginem, patriam suam, metu, ne Ro-
manis traderetur, relinquens. M. Acilius Glabrio in 3
Achaia bene pugnavit. Castra regis Antiochi nocturna
pugna capta sunt, ipse fugatus. Philippo, quia contra
Antiochum Romanis fuisset auxilio, filius Demetrius
30 redditus est.

L. Cornelio Scipione et C. Laelio consulibus Sci- IV
pio Africanus fratri suo L. Cornelio Scipioni consuli

legatus *datus* contra Antiochum profectus est. Hannibal, qui cum Antiocho erat, navali proelio victus est. Ipse postea Antiochus circa Sipylum apud Magnesiam, Asiae civitatem, a consule Cornelio Scipione
2 ingenti proelio fusus est. Auxilio fuit Romanis in
5 ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam
3 in Phrygia condidit. Quinquaginta milia peditum, tria
equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex pacem petit. Isdem condicionibus data est
a senatu, quamquam victo, quibus ante offerebatur: 10
ut ex Europa et Asia recederet atque intra Taurum
se contineret, decem milia talentorum et viginti obsides
praeberet, Hannibalem, concitatore belli, dederet. Eumeni regi donatae sunt a senatu omnes Asiae civitates,
quas Antiochus bello perdiderat, et Rhodiis, qui 15
auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant,
multae urbes concessae sunt. Scipio Romam rediit,
ingenti gloria triumphavit. Nomen et ipse ad imitationem
fratris Asiagenis accepit, quia Asiam vicerat, sicuti
frater ipsius propter Africam domitam Africanus 20
appellabatur.

- V Sp. Postumio Albino Q. Marcio Philippo consulibus
2 M. Fulvius de Aetolis triumphavit. Hannibal, qui
victo Antiocho, ne Romanis traderetur, ad Prusiam,
Bithyniae regem, fugerat, repetitus etiam ab eo est 25
per T. Quintium Flaminium. Et cum tradendus Romanis
esset, venenum bibit et apud Libyssam in finibus
Nicomedensium sepultus est.
- VI Philippo, rege Macedoniae, mortuo, qui et adversum
Romanos bellum gesserat et postea Romanis 30
contra Antiochum auxilium tulerat, filius eius Perseus
in Macedonia rebellavit ingentibus copiis ad bellum
2 paratis. Nam adiutores habebat Cotyn, Thraciae regem,
et regem Illyrici, Gentium nomine. Romanis
autem in auxilio erant Eumenes, Asiae rex, Ariaratus 35
Cappadociae, Antiochus Syriae, Ptolomaeus Aegypti,
Masinissa Numidiae. Prusias autem Bithyniae, quam-

quam sororem Persei uxorem haberet, utrisque se
aequum praebuit. Dux Romanorum P. Licinius con- 3
sul contra Perseum missus est et a rege gravi proe-
lio victus. Neque tamen Romani, quamquam supe-
5 rati, regi petenti pacem praestare voluerunt, nisi his
condicionibus: ut se et suos senatui et populo Ro-
mano dederet. Mox missus contra eum L. Aemilius 4
Paulus consul et in Illyricum C. Anicius praetor contra
Gentium. Sed Gentius facile uno proelio victus mox
10 se dedit. Mater eius et uxor et duo filii, frater
quoque simul in potestatem Romanorum venerunt.
Ita bello intra xxx dies perfecto ante cognitum est
Gentium victum, quam coeptum bellum nuntiaretur.

Cum Perseo autem Aemilius Paulus consul III VII
15 Nonas Septembres dimicavit vicitque eum viginti
milibus peditum eius occisis. Equitatus cum rege in-
teger fugit. Romanorum centum milites amissi sunt.
Urbes Macedoniae omnes, quas rex tenuerat, Romanis
se dediderunt; ipse rex, cum desereretur ab amicis, 2
20 venit in Pauli potestatem. Sed honorem ei [Aemi-
lius Paulus] consul non quasi victo habuit. Nam et
volentem ad pedes sibi cadere non permisit et iuxta
se in sella conlocavit. Macedonibus et Illyriis hae 3
25 leges a Romanis datae: ut liberi essent et dimidium
eorum tributorum praestarent, quae regibus praestitis-
sent, ut appareret, populum Romanum pro aequitate
magis quam avaritia dimicare. Itaque in conventu in-
finitorum populorum Paulus hoc pronuntiavit et lega-
30 tionum multarum gentium, quae ad eum venerant,
magnificentissime convivio pavit, dicens eiusdem homi-
nis esse debere et bello vincere et convivii apparatu
elegantem esse.

Mox septuaginta civitates Epiri, quae rebellarant, VIII
cepit, praedam militibus distribuit. Romam ingenti
35 pompa rediit in navi Persei, quae inusitatae magnitu-
dinis fuisse traditur, adeo ut sedecim ordines dicatur
habuisse remorum. Triumphavit autem magnificentissime

in curru aureo cum duobus filiis utroque latere adstan-
2 tibus. Ducti sunt ante currum duo regis filii et ipse
3 Perseus, XLV annos natus. Post eum etiam Anicius
4 de Illyriis triumphavit. Gentius cum fratre et filiis
ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum reges 5
multarum gentium Romam venerunt, inter alios [ve-
nit] etiam Attalus atque Eumenes, Asiae reges, et
Prusias Bithyniae. Magno honore excepti sunt et
permittente senatu dona, quae attulerant, in Capitolio
posuerunt. Prusias etiam filium suum Nicomedem se- 10
natui commendavit.

IX Insequenti anno L. Memmius in Lusitania bene
2 pugnavit. Marcellus postea consul res ibidem prosperas gessit.

X Tertium deinde bellum contra Carthaginem susci- 15
pitur, sexcentesimo et altero ab urbe condita anno,
L. Manlio Censorino et M. Manilio consulibus, anno
quingentesimo primo postquam secundum Punicum
2 transactum erat. Hi profecti Carthaginem oppugna-
verunt. Contra eos Hasdrubal, dux Carthaginensium, 20
dimicabat. Famea, dux alius, equitatui Carthaginien-
3 sium praeerat. Scipio tunc, Scipionis Africani nepos,
tribunus ibi militabat. Huius apud omnes ingens
metus et reverentia erat. Nam et paratissimus ad
dimicandum et consultissimus habebatur. Itaque per 25
eum multa a consulibus prospere gesta sunt, neque
quicquam magis vel Hasdrubal vel Famea vitabant,
quam contra eam Romanorum partem committere, ubi
Scipio dimicaret.

XI Per idem tempus Masinissa, rex Numidarum, per 30
annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno vi-
tae nonagesimo septimo mortuus quadraginta quattuor
filiis relictis Scipionem divisorem regni inter filios
suos esse iussit.

XII Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, iuvenis 35
adhuc consul est factus et contra Carthaginem mis-
2 sus. Is eam cepit ac diruit. Spolia ibi inventa, quae

variarum civitatum excidiis Carthago collegerat, et ornamenta urbium civitatibus Siciliae, Italiae, Africae reddidit, quae sua recognoscebant. Ita Carthago septingentesimo anno, quam condita erat, deleta est. 3

5 Scipio nomen, quod avus eius acceperat, meruit, scilicet ut propter virtutem etiam ipse Africanus iunior vocaretur. 4

Interim in Macedonia quidam Pseudophilippus arma movit et Romanum praetorem P. Iuventium contra 10 se missum ad internicionem vicit. Post eum Q. Caecilius Metellus dux a Romanis contra Pseudophilippum missus est et xxv milibus eius occisis Macedoniam recepit, ipsum etiam Pseudophilippum in potestatem suam redegit.

15 Corinthiis quoque bellum indictum est, nobilissimae Graeciae civitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius consul cepit et diruit. Tres igitur Romae simul celeberrimi triumphi fuerunt: 2 Africanus ex Africa, ante cuius currum ductus est Hasdrubal, Metelli ex Macedonia, cuius currum praecessit Andiscus, idem qui et Pseudophilippus, Mummi ex Corintho, ante quem signa aënea et pictae tabulae et alia urbis clarissimae ornamenta praelata sunt.

Iterum in Macedonia Pseudoperses, qui se Persei 25 filium esse dicebat, collectis servitiis rebellavit et, cum sedecim milia armatorum haberet, a Tremellio quaestore superatus est.

Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Q. Pompeius. 2 30 Nec multo post Q. quoque Caepio ad idem bellum missus est, quod quidam Viriathus contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriathus a suis interfectus est, cum quattuordecim annis Hispanias adversus Romanos movisset. Pastor primo fuit, mox 35 latronum dux, postremo tantos ad bellum populos concitavit, ut adsertor contra Romanos Hispaniae putaretur. Et cum interfectores eius praemium a Ca-

3

pione consule peterent, responsum est numquam Romanis placuisse imperatores a suis militibus interfici.

- XVII Q. Pompeius deinde consul a Numantinis, quae Hispaniae civitas fuit opulentissima, superatus pacem ignobilem fecit. Post eum C. Hostilius Mancinus consul iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam populus et senatus iussit infringi atque ipsum Mancinum hostibus tradi, ut in illo, quem auctorem foederis habebant, iniuriam soluti foederis vindicarent.
- 2 Post tantam igitur ignominiam, qua a Numantinis bis 10 Romani exercitus fuerant subiugati, P. Scipio Africanus secundo consul factus et ad Numantiam missus est. Is primum militem vitiosum et ignavum exercendo magis quam puniendo sine aliqua acerbitate correxit, tum multas Hispaniae civitates partim cepit, 15 partim in deditionem accepit, postremo ipsam Numantiam diu obsessam fame confecit et a solo evertit, reliquam provinciam in fidem accepit.

- XVIII Eodem tempore Attalus, rex Asiae, frater Eumenis, mortuus est heredemque populum Romanum reliquit. Ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. 20

- XIX Mox etiam D. Iunius Brutus de Callaecis et Lusitanis magna gloria triumphavit et P. Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit quarto decimo anno postquam priorem de Africa egerat. 25

- XX Motum interim in Asia bellum est ab Aristonico, Eumenis filio, qui ex concubina susceptus fuerat. Hic Eumenes frater Attali fuerat. Adversus eum missus P. Licinius Crassus infinita regum habuit auxilia. 30 Nam et Bithyniae rex Nicomedes Romanos iuvit et Mithridates Ponticus, cum quo bellum postea gravissimum fuit, et Ariarathes Cappadox et Pylaemenes Paphlagon. Victus est tamen Crassus et in proelio 2 interfectus [est]. Caput ipsius Aristonico oblatum 35 est, corpus Smyrnae sepultum. Postea Perperna, consul Romanus, qui successor Crasso veniebat, audita

belli fortuna ad Asiam celeravit et acie victum Aristonicum apud Stratonicen civitatem, quo confugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu senatus Romae in carcere strangulatus est. Triumphari
5 enim de eo non poterat, quia Perperna apud Pergamum Romam rediens diem obierat.

L. Caecilio Metello et T. Quintio Flaminino consulibus Carthago in Africa iussu senatus reparata est,
10 quae nunc manet, annis duobus et viginti postquam a Scipione fuerat eversa. Deducti sunt eo cives Romani.

Anno sexcentesimo vicesimo septimo ab urbe condita C. Cassius Longinus et Sex. Domitius Calvinus
15 consules Gallis transalpinis bellum intulerunt et Arvernorum tunc nobilissimae civitati atque eorum duci Bituito, infinitamque multitudinem iuxta Rhodanum fluvium interfecerunt. Praeda ex torquibus Gallorum ingens Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedit atque ab eo Romam deductus est, magnaeque gloria
20 consules ambo triumphaverunt.

M. Porcio Catone et Q. Marcio Rege consulibus
25 sexcentesimo tricesimo et tertio anno ab urbe condita Narbone in Gallia colonia deducta est annoque post 2 a L. Caecilio Metello et Q. Mucio Scaevola consulibus de Dalmatia triumphatum est.

Ab urbe condita anno sexcentesimo tricesimo quinto
C. Cato consul Scordiscis intulit bellum ignominioseque pugnavit.

C. Caecilio Metello et Cn. Carbone consulibus duo
30 Metelli fratres eodem die, alterum ex Sardinia, alterum ex Thracia, triumphum egerunt, nuntiatumque Romae 2 est Cimbros e Gallia in Italiam transisse.

P. Scipione Nasica et L. Calpurnio Bestia consulibus Iugurthae, Numidarum regi, bellum inlatum est,
35 quod Adherbalem et Hiempsalem, Micipsae filios, fratres suos, reges et populi Romani amicos, interemisset. Missus adversum eum consul Calpurnius Bestia, 2

corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam
 3 fecit, quae a senatu improbata est. Postea contra
 eundem insequenti anno Sp. Postumius Albinus pro-
 fectus est. Is quoque per fratrem ignominiose contra
 Numidas pugnavit. 5

XXVII Tertio missus est Q. Caecilius Metellus consul.
 2 Is exercitum *a prioribus ducibus corruptum* ingenti
 severitate et moderatione [correctum], cum nihil in
 quemquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam
 3 reduxit. Iugurtham variis proeliis vicit, elephantem 10
 eius occidit vel cepit, multas civitates ipsius *in dedi-*
 4 *tionem accepit*. Et cum iam finem bello positurus es-
 set, successum est ei a C. Mario. Is Iugurtham et
 Bocchum, Mauritaniae regem, qui auxilium Iugurthae
 ferre coeperat, pariter superavit. Aliquantum et ipse 15
 oppida Numidiae cepit belloque terminum posuit capto
 Iugurtha per quaestorem suum Cornelium Sullam, in-
 gentem virum, tradente Boccho Iugurtham, [qui pro
 5 eo ante pugnaverat]. A M. Iunio Silano, collega
 Q. Metelli, Cimbri in Gallia victi sunt et a Minucio 20
 Rufo in Macedonia Scordisci et Triballi, et a Servilio
 6 Caepione in Hispania Lusitani subacti. *Acti* sunt et
 duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, se-
 cundus per Marium. Ante currum tamen Mari Iu-
 gurtha cum duobus filiis ductus est catenatus et mox 25
 iussu consulis in carcere strangulatus est.

LIBER QUINTUS.

I Dum bellum in Numidia contra Iugurtham geri-
 tur, Romani consules M. Manlius et Q. Caepio a Cim-
 bris et Teutonibus et Tugurinis et Ambronibus, quae
 erant Germanorum et Gallorum gentes, victi sunt iuxta 30
 flumen Rhodanum [et] ingenti internecione; etiam castra

sua et magnam partem exercitus perdiderunt. Timor 2
Romae grandis fuit, quantus vix Hannibalis tempore
[Punicis bellis], ne iterum Galli Romam venirent. Ergo 3
Marius post victoriam Iugurthinam secundo consul
5 est factus, bellumque ei contra Cimbros et Teutonas
decretum est. Tertio quoque ei et quarto delatus est
consulatus, quia bellum Cimbricum protrahebatur. Sed 4
in quarto consulatu collegam habuit Q. Lutatium Ca-
tulum. Cum Cimbris itaque conflixit et duobus proe-
10 liis CC milia hostium cecidit, LXXX milia cepit et
ducem eorum Teutobodum, propter quod meritum ab-
sens quinto consul est factus.

Interea Cimbri et Teutones, quorum copia adhuc II
infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum a C. Ma-
15 rio et Q. Catulo contra eos dimicatum est, sed a
Catuli parte felicius. Nam proelio, quod simul ambo
gesserunt, CXL milia aut in pugna aut in fuga caesa
sunt, LX milia capta. Romani milites ex utroque ex 2
exercitu trecenti perierunt. Tria et triginta Cimbris
20 signa sublata sunt; ex his exercitus Marii duo repor-
tavit, Catuli exercitus XXXI. Is belli finis fuit; trium-
phus utrique decretus est.

Sex. Iulio Caesare et L. Marcio Philippo consuli- III
bus sexcentesimo quinquagesimo nono anno ab urbe
25 condita, cum prope alia omnia bella cessarent, in Ita-
lia gravissimum bellum Picentes, Marsi Pelignique
moverunt, qui, cum annis numerosis iam populo Ro-
mano obedirent, tum libertatem sibi aequam adserere
coeperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit.
30 P. Rutilius consul in eo occisus est, Caepio, nobilis 2
iuvenis, Porcius Cato, alius consul. Duces autem ad-
versus Romanos Picentibus et Marsis fuerunt T. Vet-
tius, Hierius Asinius, T. Herennius, A. Cluentius. A 3
Romanis bene contra eos pugnatum est a C. Mario,
35 qui sexies consul fuerat, et a Cn. Pompeio, maxime
tamen a L. Cornelio Sulla, qui inter alia egregia ita
Cluentium, hostium ducem, cum magnis copiis fudit,

ut ex suis unum amitteret. Quadriennio cum gravi tamen calamitate hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per L. Cornelium Sullam consulem, cum antea in eodem bello ipse multa strenue, sed praetor, egisset.

5

IV Anno urbis conditae sexcentesimo sexagesimo secundo primum Romae bellum civile commotum est, eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello civili C. Marius sexiens consul dedit. Nam cum Sulla consul contra Mithridaten gesturus bellum, qui Asiam et Achaïam occupaverat, mitteretur, isque exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis, de quo diximus, quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiae tollerentur, Marius adfectavit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Qua re Sulla commotus cum exercitu ad urbem venit. Illic contra Marium et Sulpicium dimicavit. Primus urbem Romam armatus ingressus est, Sulpicium interfecit, Marium fugavit, atque ita ordinatis consulibus in futurum annum Cn. Octavio et L. Cornelio Cinna ad Asiam profectus est.

10

15

20

V Mithridates enim, qui Ponti rex erat atque Armeniam minorem et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primum Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere senatuique mandavit bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, inlaturum. A senatu responsum Mithridati est, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse patere-

25

2 tur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit et ex ea Ariobarzanem, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam invasit et Paphlagoniam pulsus [ex ea] regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit et per omnem Asiam litteras misit, ut ubicumque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur.

30

VI Interea etiam Athenae, civitas Achaïae, ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaïam Mithridates Archelaum, ducem suum, cum

35

- centum et viginti milibus equitum ac peditum, per quem etiam reliqua Graecia occupata est. Sulla Archelaum apud Piraeum, non longe ab Athenis, obsedit, ipsas Athenas cepit. Postea commisso proelio contra Archelaum ita eum vicit, ut ex cxx milibus vix decem Archelao superessent, ex Sullae exercitu xiii tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita septuaginta milia lectissima ex Asia Archelao misit, contra quem iterum Sulla commisit. Primo proelio quindecim milia hostium interfecta sunt et filius Archelai Diogenes; secundo omnes Mithridatis copiae extinctae sunt, Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates iussit cum Sulla de pace agi.
- Interim eo tempore Sulla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas et Maedos partim vicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati a rege Mithridate, qui pacem petebant, venissent, non aliter se daturum Sulla esse respondit, nisi rex relictis his, quae occupaverat, ad regnum suum redisset. Postea tamen ad colloquium ambo venerunt. Pax inter eos ordinata est, ut Sulla ad bellum civile festinans a tergo periculum non haberet. Nam dum Sulla in Achaia atque Asia Mithridaten vincit, Marius, qui fugatus erat, et Cornelius Cinna, unus ex consulibus, bellum in Italia reparaverunt et ingressi urbem Romam nobilissimos e senatu et consulares viros interfecerunt, multos proscripserunt, ipsius Sullae domo eversa filios et uxorem ad fugam compulerunt. Universus reliquus senatus ex urbe fugiens ad Sullam in Graeciam venit, orans, ut patriae subveniret. Ille in Italiam traiecit, bellum civile gesturus adversus Norbanum et Scipionem consules. Et primo proelio contra Norbanum dimicavit non longe a Capua. Tunc sex milia eius cecidit, sex milia cepit, cxxiv suos amisit. Inde etiam ad Scipionem se convertit et ante proelium totum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit.

VIII Sed cum Romae mutati consules essent, Marius, Mari filius, ac Papirius Carbo consulatum accepissent, Sulla contra Marium iuniorem dimicavit et xv milibus eius occisis cccc de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus est. Marium, Mari filium, Praeneste 5 persecutus obsedit et ad mortem compulit. Rursus pugnam gravissimam habuit contra Lamponium et Carinatem, duces partis Marianae, ad portam Collinam. Lxx milia hostium in eo proelio contra Sullam fuisse dicuntur. xii milia se Sullae dediderunt, ceteri in 10 acie, in castris, in fuga insatiabili ira victorum consumpti sunt. Cn. quoque Carbo, consul alter, ab Arimino ad Siciliam fugit et ibi per Cn. Pompeium interfectus est, quem adulescentem Sulla atque annos unum et viginti natum cognita eius industria * exer- 15 citibus praefecerat, ut secundus a Sulla haberetur.

IX Occiso ergo Carbone Siciliam Pompeius recepit. Transgressus inde ad Africam Domitium, Marianae partis ducem, et Hiardam, regem Mauritaniae, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Post haec Sulla 20 de Mithridate ingenti gloria triumphavit. Cn. etiam Pompeius, quod nulli Romanorum tributum erat, quartum et vicesimum annum agens de Africa triumphavit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima, 2 Italicum, quod et sociale dictum est, et civile, quae 25 ambo tracta sunt per annos decem. Consumpserunt ultra cl milia hominum, viros consulares xxiv, praetorios vii, aedilicios lx, senatores fere cc.

LIBER SEXTUS.

I M. Aemilio Lepido Q. Catulo consulibus, cum 30 Sulla rem publicam composuisset, bella nova exarsunt, unum in Hispania, aliud in Pamphylia et Cili-

cia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia. Nam 2
Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam ceterorum, qui interempti erant, ad bellum commovit Hispanias. Missi sunt contra eum duces
5 Q. Caecilius Metellus, filius eius, qui Iugurtham regem vicit, et L. Domitius praetor. A Sertori duce Hirtuleio Domitius occisus est. Metellus vario successu 3
contra Sertorium dimicavit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur, Cn. Pompeius ad Hispanias missus est. Ita duobus ducibus adversis Sertorius fortuna varia saepe pugnavit. Octavo demum
10 anno per suos occisus est, et finis ei bello datus per Cn. Pompeium adulescentem et Q. Metellum Pium atque omnes prope Hispaniae in dicionem populi Romani redactae.
15

Ad Macedoniam missus est Ap. Claudius post consulatum. Levia proelia habuit contra varias gentes, quae Rhodopam provinciam incolebant, atque ibi morbo mortuus est. Missus ei successor C. Scribonius Curio
20 post consulatum. Is Dardanos vicit et usque ad Danuvium penetravit triumphumque meruit et intra triennium bello finem dedit.

Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P. Servilius ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit,
25 Lyciae urbes clarissimas oppugnavit et cepit, in his Phaselida, Olympum, Corycum [Ciliciae]. Isauros quoque adgressus in dicionem redegit atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit et
30 nomen Isaurici meruit.

Ad Illyricum missus est C. Cosconius pro consule. IV
Multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit et composito bello Romam post biennium rediit.

Isdem temporibus consul M. Aemilius Lepidus, V
35 Catuli collega, bellum civile voluit commovere, intra unam tamen aestatem motus eius oppressus est. Ita 2
uno tempore multi simul triumphi fuerunt, Metelli ex

Hispania, Pompei secundus ex Hispania, Curionis ex Macedonia, Servili ex Isauria.

VI Anno urbis conditae sexcentesimo septuagesimo sexto L. Licinio Lucullo et M. Aurelio Cotta consulibus mortuus est Nicomedes, rex Bithyniae, et per testamentum populum Romanum fecit heredem. Mithridates pace rupta Bithyniam et Asiam rursus voluit
2 invadere. Adversus eum ambo consules missi variam habuere fortunam. Cotta apud Chalcedona victus ab eo acie, etiam intra oppidum coactus est et obsessus. 10
3 Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta totam Asiam invaderet, Lucullus ei, alter consul, occurrit. Ac dum Mithridates in obsidione Cyzici commoratur, ipse eum a tergo obsedit fameque consumpsit et multis proeliis vicit, postremo Byzantium, quae nunc Constantinopolis est, fugavit. Navali
15 quoque proelio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hieme et aestate a Lucullo centum fere milia regis extincta sunt.

VII Anno urbis Romae sexcentesimo septuagesimo octavo Macedoniam provinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus Luculli, qui contra Mithridaten
2 bellum gerebat. Et in Italia novum bellum subito commotum est. Septuaginta enim et quattuor gladiatores ducibus Spartaco, Crixo et Oenomao effracto
25 Capuae ludo fugerunt et per Italiam vagantes paene non levius bellum in ea, quam Hannibal moverat, paraverunt. Nam multis ducibus et duobus simul Romanorum consulibus victis sexaginta fere milium armatorum exercitum congregaverunt, victique sunt
30 in Apulia a M. Licinio Crasso pro consule, et post multas calamitates Italiae tertio anno bello huic est finis inpositus.

VIII Sexcentesimo octogesimo primo anno urbis conditae, P. Cornelio Lentulo et Cn. Aufidio Oreste consulibus duo tantum gravia bella in imperio Romano
35 erant, Mithridaticum et Macedonicum. Haec duo

Luculli agebant, L. Lucullus et M. Lucullus. L. ergo 2
Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua vicerat Mithri-
daten, et navalem, qua duces eius oppresserat, perse-
cutus est eum et recepta Paphlagonia atque Bithynia
5 etiam regnum eius invasit, Sinopen et Amison, civi-
tates Ponti nobilissimas, cepit. Secundo proelio apud 3
Cabira civitatem, quo ingentes copias ex omni regno
adduxerat Mithridates, cum xxx milia lectissima regis
a quinque milibus Romanorum vastata essent, Mithri-
10 dates fugatus est, castra eius direpta. Armenia quo-
que minor, quam tenuerat, eidem sublata est. Sus- 4
ceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigra-
ne, Armeniae rege, qui tum ingenti gloria imperabat, Per-
sas saepe vicerat, Mesopotamiam occupaverat et Syriam
15 et Phoenices partem.

Ergo Lucullus repetens hostem fugatum etiam IX
regnum Tigranis [qui Armeniis imperabat] ingressus
est. Tigranocertam, civitatem Arzanenae, nobilissimam
regni Armeniaci, cepit, ipsum regem cum septem mi-
20 libus quingentis clibanariis et centum milibus sagitta-
riorum et armatorum venientem decem et octo milia
militum habens ita vicit, ut magnam partem Arme-
niorum deleverit. Inde Nisibin profectus eam quoque
civitatem cum regis fratre cepit. Sed hi, quos in 2
25 Ponto Lucullus reliquerat cum exercitus parte, ut re-
giones victas et iam Romanorum tuerentur, negligen-
ter se et avare agentes occasionem iterum Mithridati
in Pontum inrumpendi dederunt, atque ita bellum re-
novatum est. Lucullo paranti capta Nisibi contra 3
30 Persas expeditionem successor est missus.

Alter autem Lucullus, qui Macedoniam administra- X
bat, Bessis primus Romanorum intulit bellum atque
eos ingenti proelio in Haemo monte superavit. Op-
pidum Uscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die,
35 quo adgressus est, vicit, Cabylen cepit, usque ad Da-
nubium penetravit. Inde multas supra Pontum posi-
tas civitates adgressus est. Illic Apolloniam evertit,

Callatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum, Burziaonem cepit belloque confecto Romam rediit. Ambo triumphaverunt, tamen Lucullus, qui contra Mithridaten pugnaverat, maiore gloria, cum tantorum regnorum victor redisset.

5

- XI Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod recedente Lucullo rex collectis auxiliis reparaverat, bellum Creticum ortum est. Ad id missus Q. Caecilius Metellus ingentibus proeliis intra triennium omnem provinciam cepit, appellatusque est Creticus atque ex insula triumphavit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Appionis, qui rex eius fuerat, accessit, in qua inclutae urbes erant Berenice, Ptolomais, Cyrene.

10

- XII Dum haec geruntur, piratae omnia maria infestabant ita, ut Romanis toto orbe victoribus sola navigatio tuta non esset. Quare id bellum Cn. Pompeio decretum est. Quod intra paucos menses ingenti et felicitate et celeritate confecit. Mox ei delatum etiam bellum contra [regem] Mithridaten et Tigranen. Quo suscepto Mithridaten in Armenia minore nocturno proelio vicit, castra diripuit, quadraginta milia eius occidit, viginti tantum de exercitu suo perdidit et duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit et duobus comitibus. Neque multo post, cum in suos saeviret, Pharnacis, filii sui, apud milites seditione ad mortem coactus venenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. Periit autem apud Bosphorum, vir ingentis industriae consilique. Regnavit annis sexaginta, vixit septuaginta duobus, contra Romanos bellum habuit annis quadraginta.

15

20

25

30

- XIII Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. Ille se ei dedit et in castra Pompei sexto decimo miliario ab Artaxata venit ac diadema suum, cum procubisset ad genua Pompei, in manibus ipsius conlocavit. Quod ei Pompeius reposuit honorificeque eum habitum regni tamen parte multavit et grandi pecunia. Adempta

35

est ei Syria, Phoenice, Sophanene; sex milia praeterea talentorum argenti *indicta*, quae populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commovisset.

Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit et XIV
5 eorum regem Oroden ter vicit, postremo per epistulas ac munera rogatus veniam ei ac pacem dedit. Hiberiae quoque regem Artacen vicit acie et in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotaro, Galatiae regi, donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. Attalo
10 et Pylaemeni Paphlagoniam reddidit. Aristarchum Colchis regem inposuit. Mox Ituraeos et Arabas vicit. Et cum venisset in Syriam, Seleuciam, vicinam 2 Antiochiae civitatem, libertate donavit, quod regem Tigranen non recepisset. Antiochensibus obsides red-
15 didit. Aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo lucus ibi spatiosior fieret, delectatus loci amoenitate et aquarum abundantia. Inde ad Iudaeam transgressus est, Hierosolyma, caput gentis, tertio mense cepit
20 XII milibus Iudaeorum occisis, ceteris in fidem acceptis. His gestis in Asiam se recepit et finem antiquissimo bello dedit.

M. Tullio Cicerone oratore et C. Antonio consuli- XV
bus, anno ab urbe condita sexcentesimo octogesimo nono, L. Sergius Catilina, nobilissimi generis vir, sed ingenii
25 pravissimi, ad delendam patriam coniuravit cum quibusdam claris quidem, sed audacibus viris. A Cicerone urbe expulsus est. Socii eius deprehensi in carcere strangulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse victus proelio est interfectus.

30 Sexcentesimo nonagesimo anno urbis conditae XVI
D. Iunio Silano et L. Murena consulibus Metellus de Creta triumphavit, Pompeius de bello piratico et Mithridatico. Nulla umquam pompa triumphi similis fuit. Ducti sunt ante eius currum filii Mithridatis, filius
35 Triganis et Aristobulus, rex Iudaeorum; praelata est ingens pecunia et auri atque argenti infinitum. Hoc tempore nullum per orbem terrarum grave bellum erat.

XVII Anno urbis conditae sexcentesimo nonagesimo tertio C. Iulius Caesar, qui postea imperavit, cum L. Bibulo consul est factus. Decreta est ei Gallia et Illyricum cum legionibus decem. Is primus vicit Helvetios, qui nunc Sequani appellantur, deinde vincendo per bella gravissima usque ad Oceanum Britanicum processit. Domuit autem annis novem fere omnem Galliam, quae inter Alpes, flumen Rhodanum, Rhenum et Oceanum est et circuitu patet ad bis et tricies centena milia passuum. Britannis mox bellum intulit, quibus ante eum ne nomen quidem Romanorum cognitum erat, eosque victos obsidibus acceptis stipendiarior fecit. Galliae autem tributum nomine annum imperavit stipendium quadringenties, Germanosque trans Rhenum adgressus inmanissimis proeliis vicit. Inter tot successus ter male pugnavit, apud Arvernos semel praesens et absens in Germania bis. Nam legati eius duo, Titurius et Aurunculeius, per insidias caesi sunt.

XVIII Circa eadem tempora, anno urbis conditae sexcentesimo nonagesimo septimo, M. Licinius Crassus, collega Cn. Pompei Magni in consulatu secundo, contra Parthos missus est et cum circa Carras contra omen et auspicia dimicasset, a Surena, Orodis regis duce, victus ad postremum interfectus est cum filio, clarissimo et praestantissimo iuvene. Reliquiae exercitus per C. Cassium quaestorem servatae sunt, qui singulari animo perditas res tanta virtute restituit, ut Persas rediens trans Euphraten crebris proeliis vinceret.

XIX Hinc iam bellum civile successit execrandum et lacrimabile, quo praeter calamitates, quae in proeliis acciderunt, etiam populi Romani fortuna mutata est. Caesar enim rediens ex Gallia victor coepit pascere alterum consulatum atque ita, ut sine dubietate aliqua ei deferretur. Contradictum est a Marcello consule, a Bibulo, a Pompeio, a Catone, iussusque dimissis exercitibus ad urbem redire. Propter quam iniuriam

ab Arimino, ubi milites congregatos habebat, adversum patriam cum exercitu venit. Consules cum Pompeio senatusque omnis atque universa nobilitas ex urbe fugit et in Graeciam transiit. Apud Epirum, 3
5 Macedoniam, Achaiam Pompeio duce senatus contra Caesarem bellum paravit.

Caesar vacuum urbem ingressus dictatorem se fecit. XX
Inde Hispanias petiit. Ibi Pompei exercitus validissimos et fortissimos cum tribus ducibus, L. Afranio, 2
10 M. Petreio, M. Varrone, superavit. Inde regressus in Graeciam transiit, adversum Pompeium dimicavit. Primo proelio victus est et fugatus, evasit tamen, quia nocte interveniente Pompeius sequi noluit, dixitque Caesar nec Pompeium scire vincere et illo tantum
15 die se potuisse superari. Deinde in Thessalia apud Palaeopharsalum productis utrimque ingentibus copiis dimicaverunt. Pompei acies habuit XL milia peditum, equites in sinistro cornu sexcentos, in dextro quingentos, praeterea totius Orientis auxilia, totam nobilitatem, innumeros senatores, praetorios, consulares et
20 qui magnorum iam bellorum victores fuissent. Caesar in acie sua habuit peditum non integra xxx milia, equites mille.

Numquam adhuc Romanae copiae in unum neque XXI
25 maiores neque melioribus ducibus convenerant, totum terrarum orbem facile subacturae, si contra barbaros ducerentur. Pugnatum tum est ingenti contentione, victusque ad postremum Pompeius et castra eius direpta sunt. Ipse fugatus Alexandriam petiit, ut a
30 rege Aegypti, cui tutor a senatu datus fuerat propter juvenilem eius aetatem, acciperet auxilia. Qui fortunam magis quam amicitiam secutus occidit Pompeium, caput eius et anulum Caesari misit. Quo conspecto Caesar etiam lacrimas fudisse dicitur, tanti viri intuens
35 caput et generi quondam sui.

Mox Caesar Alexandriam venit. Ipsi quoque Pto- XXII
lomaus parare voluit insidias, qua causa bellum regi

2 inlatum est. Victus in Nilo periit inventumque est
3 eius corpus cum lorica aurea. Caesar Alexandria potitus regnum Cleopatrae dedit, Ptolomaei sorori, cum qua consuetudinem stupri habuerat. Rediens inde Caesar Pharnacen, Mithridatis Magni filium, qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto et multas populi Romani provincias occupantem vicit acie, postea ad mortem coëgit.

XXIII Inde Romam regressus tertio se consulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui ei magister equitum dictatori ante annum fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba, Mauritaniae rege, 10
2 bellum reparaverat. Duces autem Romani erant P. Cornelius Scipio ex genere antiquissimo Scipionis Africani (hic etiam socer Pompei Magni fuerat), 15
M. Petreius, Q. Varus, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Sullae dictatoris filius. Contra hos commisso proelio post multas dimicationes victor fuit Caesar. Cato, Scipio, Petreius, Iuba ipsi se occiderunt. Faustus, Sullae quondam dictatoris filius, Pompei gener, 20
a Caesare interfectus est.

XXIV Post annum Caesar Romam regressus quarto se consulem fecit et statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompei filii, Cn. Pompeius et Sex. Pompeius, ingens bellum praeparaverant. Multa proelia fuerunt, 25
ultimum apud Mundam civitatem, in quo adeo Caesar paene victus est, ut fugientibus suis se voluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam in potestatem adolescentium natus annos sex et quinquaginta veniret. Denique revocatis suis vicit. Ex Pompei 30
filiis maior occisus est, minor fugit.

XXV Inde Caesar bellis civilibus toto orbe compositis Romam rediit. Agere insolentius coepit et contra consuetudinem Romanae libertatis. Cum ergo et honores ex sua voluntate praestaret, qui a populo antea 35
deferebantur, nec senatui ad se venienti adsurgeret aliaque regia ac paene tyrannica faceret, coniuratum

est in eum a sexaginta vel amplius senatoribus equitibusque Romanis. Praecipui fuerunt inter coniuratos duo Bruti ex eo genere Bruti, qui primus Romae consul fuerat et reges expulerat, et C. Cassius et Servilius Casca. Ergo Caesar, cum senatus die inter ceteros venisset ad curiam, tribus et viginti vulneribus confossus est.

LIBER SEPTIMUS.

Anno urbis septingentesimo fere ac nono inter- I
10 fecto Caesare civilia bella reparata sunt. Percussoribus enim Caesaris senatus favebat. Antonius consul partium Caesaris civilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata re publica multa Antonius scelera committens a senatu hostis iudicatus est. Missi
15 ad eum persequendum duo consules, Pansa et Hirtius, et Octavianus adulescens annos x et viii natus, Caesaris nepos, quem ille testamento heredem reliquerat et nomen suum ferre iusserat. Hic est, qui postea Augustus est dictus et rerum potitus. Qui profecti
20 contra Antonium tres duces vicerunt eum. Evenit tamen, ut victores consules ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Caesari Augusto paruerunt.

Fugatus Antonius amisso exercitu confugit ad II
Lepidum, qui Caesari magister equitum fuerat et tum
25 militum copias grandes habebat, a quo susceptus est. Mox Lepido operam dante Caesar pacem cum Antonio fecit et quasi vindicaturus patris sui mortem, a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, ut sibi vicesimo anno consulatus daretur. Senatum proscripsit, cum Antonio 2
30 ac Lepido rem publicam armis tenere coepit. Per hos etiam Cicero orator occisus est multique alii nobiles.

Interea Brutus et Cassius, interfectores Caesaris, III

- ingens bellum moverunt. Erant enim per Macedoniam et Orientem multi exercitus, quos occupaverant. Profecti sunt igitur contra eos Caesar Octavianus Augustus et M. Antonius; remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus. Apud Philippos, Macedoniae urbem, contra eos pugnaverunt. Primo proelio victi sunt Antonius et Caesar, periit tamen dux nobilitatis Cassius, secundo Brutum et infinitam nobilitatem, quae cum illis bellum gesserat, victam interfecerunt. Ac sic inter eos divisa est res publica, ut Augustus Hispanias, Gallias et Italiam teneret, Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius consul bellum civile commovit, frater eius, qui cum Caesare contra Brutum et Cassium dimicaverat. Is apud Perusiam, Tusciae civitatem, victus et captus est, neque occisus.
- IV Interim a Sex. Pompeio, Cn. Pompei Magni filio, ingens bellum in Sicilia commotum est his, qui superfu-
erant ex partibus Bruti Cassique, ad eum confluentibus. Bellatum per Caesarem Augustum Octavianum et M. Antonium adversus Sex. Pompeium est. Pax postremo convenit.
- V Eo tempore M. Agrippa in Aquitania rem pro-
spere gessit et L. Ventidius Bassus inrumpentes in Syriam Persas tribus proeliis vicit. Pacorum, regis Orod-
is filium, interfecit eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum rex, per ducem Surenam Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphum Romae egit.
- VI Interim Pompeius pacem rupit et navali proelio victus fugiens ad Asiam interfectus est. Antonius, qui Asiam et Orientem tenebat, repudiata sorore Caesaris Augusti Octaviani Cleopatram, reginam Aegypti, duxit uxorem. Contra Persas etiam ipse pugnavit. Primis eos proeliis vicit, regrediens tamen fame et pestilentia laboravit et, cum instarent Parthi fugienti, ipse pro victo recessit.

Hic quoque ingens bellum civile commovit cogente VII
uxore Cleopatra, [regina Aegypti,] dum cupiditate mu-
liebri optat etiam in urbe regnare. Victus est ab
Augusto navali pugna clara et inlustri apud Actium,
5 qui locus in Epiro est, ex qua fugit in Aegyptum et
desperatis rebus, cum omnes ad Augustum transirent,
ipse se interemit. Cleopatra sibi aspidem admisit et
veneno eius extincta est. Aegyptus per Octavianum
Augustum imperio Romano adiecta est praepositusque
10 ei C. Cornelius Gallus. Hunc primum Aegyptus Ro-
manum iudicem habuit.

Ita bellis toto orbe confectis Octavianus Augustus VIII
Romam rediit, duodecimo anno, quam consul fuerat.
Ex eo rem publicam per quadraginta et quattuor an- 2
15 nos solus obtinuit. Ante enim duodecim annis cum
Antonio et Lepido tenuerat. Ita ab initio principa- 3
tus eius usque ad finem quinquaginta et sex anni
fuerunt. Obiit autem septuagesimo sexto anno morte 4
communi in oppido Campaniae Atella. Romae in
20 campo Martio sepultus est, vir, qui non inmerito ex
maxima parte deo similis est putatus. Neque enim
facile ullus eo aut in bellis felicior fuit aut in pace
moderatio. Quadraginta et quattuor annis, quibus
solus gessit imperium, civilissime vixit, in cunctos
25 liberalissimus, in amicos fidissimus, quos tantis evexit
honoribus, ut paene aequaret fastigio suo.

Nullo tempore ante eum magis res Romana flo- IX
ruit. Nam exceptis civilibus bellis, in quibus invictus
fuit, Romano adiecit imperio Aegyptum, Cantabriam,
30 Dalmatiam saepe ante victam, sed penitus tunc sub-
actam, Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Raetiam,
Vindelicos et Salassos in Alpibus, omnes Ponti mari-
timas civitates, in his nobilissimas Bosphorum et
Panticapaeum. Vicit autem multis proeliis Dacos.
35 Germanorum ingentes copias cecidit, ipsos quoque
trans Albim fluvium summovit, qui in Barbarico longe
ultra Rhenum est. Hoc tamen bellum per Drusum,

privignum suum, administravit, sicut per Tiberium, privignum alterum, Pannonicum, *** quo bello XL captivorum milia ex Germania transtulit et supra ripam Rheni in Gallia conlocavit. Armeniam a Parthis recepit. Obsides, quod nulli antea, Persae ei dederunt. 5 Reddiderunt etiam signa Romana, quae Crasso victo ademerant.

X Scythae et Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitum fuerat, munera et legatos ad eum miserunt. Galatia quoque sub hoc provincia facta est, 10 cum antea regnum fuisset, primusque eam M. Lollius pro praetore administravit. Tanto autem amore etiam apud barbaros fuit, ut reges populi Romani amici in honorem eius conderent civitates, quas Caesareas nominarent, [sicut in Mauritania a rege Iuba, et in 15 4 Palaestina, quae nunc urbs est clarissima]. Multi autem reges ex regnis suis venerunt, ut ei obsequerentur, et habitu Romano, togati scilicet, ad vehiculum 5 vel equum ipsius cucurrerunt. Moriens Divus appellatus. Rem publicam beatissimam Tiberio successor 20 reliquit, qui privignus ei, mox gener, postremo adoptione filius fuerat.

XI Sed Tiberius ingenti socordia imperium gessit, gravi crudelitate, scelest avaritia, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit, bella per legatos gessit suos. 25 2 Quosdam reges ad se per blanditias evocatos nunquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae nunc 3 Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur. Hic 30 tertio et vicesimo imperii anno, aetatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania.

XII Successit ei C. Caesar, cognomento Caligula, Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberi nepos, sceleratissimus ac funestissimus et qui etiam Tiberi dedecora 2 purgaverit. Bellum contra Germanos suscepit et in-

gressus Sueviam nihil strenue fecit. Stupra sororibus 3
intulit, ex una etiam filiam agnovit. Cum adversum 4
cunctos ingenti avaritia, libidine, crudelitate saeviret,
interfectus in Palatio est anno aetatis vicesimo nono,
5 imperii tertio, mense decimo dieque octavo.

Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulae, Drusi, XIII
qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius,
[cuius et Caligula nepos erat]. Hic medie imperavit,
multa gerens tranquille atque moderate, quaedam cru-
deliter et insulse. Brittanis intulit bellum, quam 2
nullus Romanorum post C. Caesarem attigerat, eaque
devicta per Cn. Sentium et A. Plautium, inlustres ac
nobiles viros, triumphum celebrem egit. Quasdam in- 3
sulas etiam ultra Brittanias in Oceano positas im-
perio Romano addidit, quae appellantur Orchades, filio 4
autem suo Britannici nomen imposuit. Tam civilis autem
circa quosdam amicos extitit, ut etiam Plautium, no-
bilem virum, qui expeditione Britannica multa egregie
fecerat, triumphantem ipse prosequeretur et conscen-
20 denti Capitolium laevus incederet. Is vixit annos IV 5
et LX, imperavit XIV. Post mortem consecratus est
Divusque appellatus.

Successit huic Nero, Caligulae, avunculo suo, simil- XIV
limus, qui Romanum imperium et deformavit et mi-
nuit, inusitatae luxuriae sumptuumque, ut qui exemplo 25
C. Caligulae [in] calidis et frigidis lavaret unguentis,
retibus aureis piscaretur, quae blattinis funibus extra-
hebat. Infinitam senatus partem interfecit, bonis om- 2
nibus hostis fuit. Ad postremum se tanto dedecore
prostituit, ut et saltaret et cantaret in scena citha- 30
roedico habitu vel tragico. Particidia multa commisit
fratre, uxore, sorore, matre interfectis. Urbem Romanam 3
incendit, ut spectaculi eius imaginem cerneret, quali
olim Troia capta arserat. In re militari nihil omnino 4
ausus Britanniam paene amisit. Nam duo sub eo
nobilissima oppida capta illic atque eversa sunt. Ar-
meniam Parthi sustulerunt legionesque Romanas sub

- 5 iugum miserunt. Duae tamen sub eo provinciae factae sunt, Pontus Polemoniacus concedente rege Polemone et Alpes Cottiae Cottio rege defuncto.
- XV Per haec Romano orbi execrabilis ab omnibus simul destitutus est et a senatu hostis iudicatus; cum quaereretur ad poenam, quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus furca capiti eius inserta virgis usque ad mortem caederetur atque ita praecipitaretur a saxo, e Palatio fugit et in suburbano se liberti sui, quod inter Salariam et Nomentanam viam 10
- 2 ad quartum urbis miliarium est, interfecit. Is aedificavit Romae thermas, quae ante Neronianae dictae
- 3 nunc Alexandrianae appellantur. Obiit tricesimo et altero aetatis anno, imperii quarto decimo, atque in eo omnis Augusti familia consumpta est. 15
- XVI Huic Serv. Galba successit, antiquissimae nobilitatis senator, cum septuagesimum et tertium annum ageret aetatis, ab Hispanis et Gallis imperator electus,
- 2 mox ab universo exercitu libenter acceptus. Nam privata eius vita insignis fuerat militaribus et civilibus 20 rebus. Saepe consul, saepe pro consule, frequenter dux in gravissimis bellis. Huius breve imperium fuit et quod bona haberet exordia, nisi ad severitatem propensior videretur. Insidiis tamen Othonis occisus est imperii mense septimo. Iugulatus in foro Romae sepultusque in hortis suis, qui sunt Aurelia via non longe ab urbe Roma.
- XVII Otho occiso Galba invasit imperium, materno genere nobilior quam paterno, neutro tamen obscuro.
- 2 In privata vita mollis et Neroni familiaris, in imperio 30
- 3 documentum sui non potuit ostendere. Nam cum isdem temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, etiam Vitellius factus esset a Germanicianis exercitibus imperator, bello contra eum suscepto cum apud Betriacum in Italia levi proelio victus esset, 35 ingentes tamen copias ad bellum haberet, sponte semet occidit. Petentibus militibus, ne tam cito de

belli desperaret eventum, cum tanti se non esse dixisset, ut propter eum bellum civile moveretur, voluntaria morte obiit tricesimo et octavo aetatis anno, nonagesimo et quinto imperii die.

- 5 Dein Vitellius imperio potitus est, familia hono- XVIII
rata magis quam nobili. Nam pater eius non admo-
dum clare natus tres tamen ordinarios gesserat con-
sulatus. Hic cum multo dedecore imperavit et gravi 2
saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate,
10 quippe cum de die saepe quarto vel quinto feratur
epulatus. Notissima certe cena memoriae mandata 3
est, quam ei Vitellius frater exhibuit, in qua super
ceteros sumptus duo milia piscium, septem avium ad-
posita traduntur. Hic cum Neroni similis esse vellet 4
15 atque id adeo prae se ferret, ut etiam exequias Nero-
nis, quae humiliter sepultae fuerant, honoraret, a
Vespasiani ducibus occisus est interfecto prius [in
urbe] Sabino, Vespasiani imperatoris fratre, quem cum
Capitolio incendit. Interfectus autem est magno de-
20 decore: tractus per urbem Romam publice, nudus, 5
erecto coma capite et subiecto ad mentum gladio, ster-
core in vultum et pectus ab omnibus obviis adpetitus,
postremo iugulatus et in Tiberim deiectus etiam com-
muni caruit sepultura. Periit autem aetatis anno 6
25 septimo et quinquagesimo, imperii mense octavo et
die uno.

- Vespasianus huic successit, factus apud Palaesti- XIX
nam imperator, princeps obscure quidem natus, sed
optimis comparandus, privata vita inlustris, ut qui a
30 Claudio in Germaniam et deinde in Britanniam missus
tricies et bis cum hoste conflixerit, duas validissimas
gentes, viginti oppida, insulam Vectam, Britanniae
proximam, imperio Romano adiecerit. Romae se in 2
imperio moderatissime gessit. Pecuniae tantum avi-
35 dior fuit, ita *tamen*, ut eam nulli iniuste auferret.
Quam cum omni diligentiae provisione colligeret,
tamen studiosissime largiebatur, praecipue indigenti-

bus. Nec facile ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimae lenitatis, ut qui maiestatis quoque contra se reos non facile puniret ultra exilii poenam. Sub hoc Iudaea Romano accessit imperio et Hierosolyma, quae fuit urbs nobilissima Palaestinae. Achaïam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quae liberae ante id tempus fuerant, item Thraciam, Ciliciam, Commagenen, quae sub regibus amicis egerant, in provinciarum formam redegit.

XX Offensarum et inimicitiarum inmemor fuit, convicia a causidicis et philosophis in se dicta leniter tulit, diligens tamen coërcitor disciplinae militaris. Hic cum filio Tito de Hierosolymis triumphavit. Per haec cum senatui, populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset, profluvio ventris extinctus est in villa propria circa Sabinos, annum agens aetatis sexagesimum nonum, imperii nonum et diem septimum, atque inter Divos relatus est. Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, cum multae contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit aut filios sibi successuros, aut neminem.

XXI Huic Titus filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut amor et deliciae humani generis diceretur, facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus. Causas Latine egit, poëmata et tragoedias Graece composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans duodecim propugnatores duodecim sagittarum confixit ictibus. Romae tantae civilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino punierit, convictos adversum se coniurationis dimiserit vel in eadem familiaritate, qua antea, habuerit. Facilitatis et liberalitatis tantae fuit, ut, cum nulli quicquam negaret et ab amicis reprehenderetur, responderit nullum tristem debere ab imperatore discedere, praeterea cum quadam die in cena

recordatus fuisset nihil se illo die cuiquam praestitisse, dixerit: 'Amici, hodie diem perdidit'. Hic Romae 4
amphitheatrum aedificavit et quinque milia ferarum in
dedicatione eius occidit. Per haec inusitato favore di- XXII
5 lectus morbo periit in ea, qua pater, villa post bien-
nium et menses octo, dies viginti, quam imperator
erat factus, aetatis anno altero et quadragesimo. Tan- 2
tus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tamquam
in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsius
10 circa vesperam nuntiato nocte inrupit in curiam et
tantas ei mortuo laudes gratiasque concessit, quantas
nec vivo umquam egerat nec praesenti. Inter Divos
relatus est.

Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius XXIII
15 iunior, Neroni aut Caligulae aut Tiberio similior quam
patri vel fratri suo. Primis tamen annis moderatus
in imperio fuit, mox ad ingentia vitia progressus libi-
dinis, iracundiae, crudelitatis, avaritiae tantum in se
odii concitavit, ut merita et patris et fratris aboleret.
20 Interfecit nobilissimos e senatu. Dominum se et 2
deum primus appellari iussit. Nullam sibi nisi au-
ream et argenteam statuam in Capitolio passus est
poni. Consobrinos suos interfecit. Superbia quoque 3
in eo execrabilis fuit. Expeditiones quattuor habuit, 4
25 unam adversum Sarmatas, alteram adversum Cattos,
duas adversum Dacos. De Dacis Cattisque duplicem
triumphum egit, de Sarmatis solam lauream usurpa-
vit. Multas tamen calamitates isdem bellis passus
est; nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta
30 est et a Dacis Oppius Sabinus consularis et Cornelius
Fuscus, praefectus praetorio, cum magnis exercitibus
occisi sunt. Romae quoque multa opera fecit, in his 5
Capitolium et Forum Transitorium, Divorum Porti-
cus, Isium ac Serapium et Stadium. Verum cum ob 6
35 scelera universis exosus esse coepisset, interfectus
est suorum coniuratione in Palatio anno aetatis qua-
dragesimo quinto, imperii quinto decimo. Funus eius

cum ingenti dedecore per vespillones exportatum et ignobiliter est sepultum.

LIBER OCTAVUS.

- I Anno octingentesimo et quinquagesimo ab urbe condita, Vetere et Valente consulibus res publica ad 5 prosperrimum statum rediit bonis principibus ingenti felicitate commissa. Domitiano enim, exitiabili tyranno, Nerva successit, vir in privata vita moderatus et strenuus, nobilitatis mediae. Qui senex admodum operam dante Petronio Secundo, praefecto praetorio, item Parthenio, interfectore Domitiani, imperator est factus; aequissimum se et civilissimum praebuit. 10
- 2 Rei publicae divina provisione consuluit Traianum adoptando. Mortuus est Romae post annum et quattuor menses imperii sui ac dies octo, aetatis septuagesimo et altero anno, atque inter Divos relatus est. 15
- II Successit ei Ulpius Crinitus Traianus, natus Italiae in Hispania, familia antiqua magis quam clara. Nam pater eius primum consul fuit. Imperator autem apud Agrippinam in Galliis factus est. Rem publicam ita administravit, ut omnibus principibus merito 20
- 2 praeferatur, inusitatae civilitatis et fortitudinis. Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit. Urbes trans Rhenum in Germania reparavit. 25
- Daciam Decibalo victo subegit provincia trans Danubium facta in his agris, quos nunc Taifali, Victoali et Tervingi habent. Ea provincia decies centena milia passuum in circuitu tenuit.
- III Armeniam, quam occupaverant Parthi, recepit 30 Parthomasiri occiso, qui eam tenebat. Albanis regem dedit. Hiberorum regem et Sauromatarum et Bos-

phoranorum et Arabum et Osdroënorum et Colchorum in fidem accepit. Carduenos, Marcomedos occupavit et Anthemusiam, magnam Persidis regionem, Seleuciam, Ctesiphontem, Babylonem; Messenios vicit
5 ac tenuit. Usque ad Indiae fines et mare Rubrum 2
accessit atque ibi tres provincias fecit, Armeniam, Assyriam, Mesopotamiam, cum his gentibus, quae Madenam attingunt. Arabiam postea in provinciae formam redegit. In mari Rubro classem instituit, ut
10 per eam Indiae fines vastaret.

Gloriam tamen militarem civilitate et moderatione IV
superavit, Romae et per provincias aequalem se omnibus exhibens, amicos salutandi causa frequentans vel aegrotantes vel cum festos dies habuissent, convivia cum isdem indiscreta vicissim habens, saepe in
15 vehiculis eorum sedens, nullum senatorum laedens, nihil iniustum ad augendum fiscum agens, liberalis in cunctos, publice privatimque ditans omnes et honoribus augens, quos vel mediocri familiaritate cognovisset, per orbem terrarum aedificans multa, immunitates civitatibus tribuens, nihil non tranquillum et placidum
20 agens, adeo ut omni eius aetate unus senator damnatus sit atque is tamen per senatum ignorante Traiano. Ob haec per orbem terrarum deo proximus nihil non
25 venerationis meruit et vivus et mortuus.

Inter alia dicta hoc ipsius fertur egregium. Amicus enim culpantibus, quod nimium circa omnes communis esset, respondit talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset. Post ingentem igitur gloriam belli domique 2
30 quaesitam e Perside rediens apud Seleuciam Isauriae profluvio ventris extinctus est. Obiit autem aetatis anno sexagesimo tertio, mense nono, die quarto, imperii nono decimo, mense sexto, die quinto decimo.
35 Inter Divos relatus est solusque omnium intra urbem sepultus est. Ossa conlata in urnam auream in foro, quod aedificavit, sub columna posita sunt, cuius alti-

- 3 tudo CXLIV pedes habet. Huius tantum memoriae delatum est, ut usque ad nostram aetatem non aliter in senatu principibus adclametur, nisi 'Felicior Augusto, melior Traiano'. Adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut vel adstantibus vel vere laudantibus occasionem 5 magnificentissimi praestet exempli.
- VI Defuncto Traiano Aelius Hadrianus creatus* est princeps, sine aliqua quidem voluntate Traiani, sed operam dante Plotina, Traiani uxore; nam eum Traianus, quamquam consobrinae suae filium, vivus noluerat adoptare. Natus et ipse Italicae in Hispania. 10
- 2 Qui Traiani gloriae invidens statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia, Armenia revocavit exercitus ac finem imperii esse voluit Euphraten. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur, propterea quia Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta. 15 20
- VII Pacem tamen omni imperii sui tempore habuit, 2 semel tantum per praesidem dimicavit. Orbem Romanum circumiit; multa aedificavit. Facundissimus Latino sermone, Graeco eruditissimus fuit. Non magnam clementiae gloriam habuit, diligentissimus tamen circa 25
- 3 aerarium et militum disciplinam. Obiit in Campania maior sexagenario, imperii anno vicesimo primo, mense decimo, die vicesimo nono. Senatus ei tribuere noluit divinos honores, tamen cum successor ipsius T. Aurelius Antoninus Fulvius hoc vehementer exigeret, etsi 30 universi senatores palam resisterent, tandem obtinuit.
- VIII Ergo Hadriano successit T. Antoninus Fulvius Boionius, idem etiam Pius nominatus, genere claro, sed non admodum vetere, vir insignis et qui merito Numae Pompilio conferatur, ita ut Romulo Traianus 35
- 2 aequetur. Vixit ingenti honestate privatus, maiore in imperio, nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari

moderata gloria, defendere magis provincias quam
amplificare studens, viros aequissimos ad administran-
dam rem publicam quaerens, bonis honorem habens,
inprobos sine aliqua acerbitate detestans, regibus ami-
cis venerabilis non minus quam terribilis, adeo ut
5 barbarorum plurimae nationes depositis armis ad eum
controversias suas litesque deferrent sententiaeque
parerent. Hic ante imperium ditissimus opes quidem 3
omnes suas stipendiis militum et circa amicos libera-
20 litatibus minuit, verum aerarium opulentum reli-
quit. Pius propter clementiam dictus est. Obiit 4
apud Lorium, villam suam, miliario ab urbe duode-
cimo, vitae anno septuagesimo tertio, imperii vice-
simo tertio, atque inter Divos relatus est et merito
15 consecratus.

Post hunc imperavit M. Antoninus Verus, haud IX
dubie nobilissimus, quippe cum eius origo paterna a
Numa Pompilio, materna a Solentino rege penderet,
et cum eo L. Annius Antoninus Verus. Tumque primum 2
20 Romana res publica duobus aequo iure imperium admi-
nistrantibus paruit, cum usque ad eos singulos semper
habuisset Augustos. Hi et genere inter se coniuncti X
fuerunt et adfinitate. Nam Verus Annius Antoninus
M. Antonini filiam in matrimonium habuit, M. autem
25 Antoninus gener Antonini Pii fuit per uxorem Gale-
riam Faustinam iuniorem, consobrinam suam. Hi 2
bellum contra Parthos gesserunt, qui post victoriam
Traiani tum primum rebellaverant. Verus Antoninus
ad id profectus est. Qui Antiochiae et circa Arme-
30 niam agens multa per duces suos et ingentia patravit.
Seleuciam, Assyriae urbem nobilissimam, cum quadrin-
gentis milibus hominum cepit; Parthicum triumphum
revexit. Cum fratre eodemque socero triumphavit. 3
Obiit tamen in Venetia, cum a Concordia civitate
35 Altinum proficisceretur et cum fratre in vehiculo se-
deret, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Graeci
apoplexin vocant. Vir ingenii parum civilis, reverentia 4

tamen fratris nihil umquam atrox ausus. Cum obisset undecimo imperii anno, inter deos relatus est.

- XI Post eum M. Antoninus solus rem publicam tenuit, vir, quem mirari facilius quis quam laudare possit. A principio vitae tranquillissimus, adeo ut ex infantia quoque vultum nec ex gaudio nec ex maerore mutaverit. Philosophiae deditus Stoicae, ipse etiam non solum vitae moribus, sed etiam eruditione philosophus.
- 2 Tantae admirationis adhuc iuvenis, ut eum successorem paraverit Hadrianus relinquere, adoptato tamen Antonino Pio generum ei idcirco esse voluerit, ut hoc ordine ad imperium perveniret.

- XII Institutus est ad philosophiam per Apollonium Chalcedonium, ad scientiam litterarum Graecarum per *Sextum* Chaeronensem, Plutarchi nepotem, Latinas autem eum litteras Fronto, orator nobilissimus, docuit. Hic cum omnibus Romae aequo iure egit, ad nullam insolentiam elatus est imperii fastigio; liberalitatis promptissimae. Provincias ingenti benignitate et moderatione tractavit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestae sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eo gravius est factum, quod universi exercitus Romani perierant. Sub hoc enim tantus casus pestilentiae fuit, ut post victoriam Persicam Romae ac per Italiam provinciasque maxima hominum pars, militum omnes fere copiae languore defecerint.

- XIII Ingenti ergo labore et moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseverasset, bellum Marcomanicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi atque omnis barbaria commoverat, multa hominum milia interfecit, ac Pannoniis servitio liberatis Romae rursus cum Commodus Antonino, filio suo, quem iam Caesarem fecerat, triumphavit. Ad huius belli sumptum cum aerario exhausto largitiones nullas haberet neque indicare provincialibus aut senatui

aliquid vellet, instrumentum regii cultus facta in foro Divi Traiani sectione distraxit, vasa aurea, pocula crystallina et murrina, uxoriam ac suam sericam et auream vestem, multa ornamenta gemmarum. Ac per
5 duos continuos menses ea venditio habita est multumque auri redactum. Post victoriam tamen emptoribus pretia restituit, qui reddere conparata voluerunt; molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere.

Hic permisit viris clarioribus, ut convivia eodem
10 cultu quo ipse et ministris similibus exhiberent. In editione munerum post victoriam adeo magnificus fuit, ut centum simul leones exhibuisse tradatur. Cum 2 igitur fortunatam rem publicam et virtute et mansuetudine reddidisset, obiit XVIII imperii anno, vitae
15 LXI, et omnibus certatim adnitentibus inter Divos relatus est.

Huius successor L. Antoninus Commodus nihil XV paternum habuit, nisi quod contra Germanos feliciter et ipse pugnavit. Septembrem mensem ad nomen
20 suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur. Sed luxuria et obscenitate depravatus gladiatoriiis armis saepissime in ludo, deinceps etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus dimicavit. Obit morte subita atque adeo, ut strangulatus vel veneno inter-
25 fectus putaretur, cum annis XII post patrem et VIII mensibus imperasset, tanta execratione omnium, ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur.

Huic successit Pertinax, grandaevus iam et qui XVI septuagenariam attigisset aetatem, praefecturam urbi
30 tum agens, ex senatus consulto imperare iussus. Octogesimo die imperii praetorianorum militum seditione et Iuliani scelere occisus est.

Post eum Salvius Iulianus rem publicam invasit, vir XVII nobilis et iure peritissimus, nepos Salvi Iuliani, qui sub
35 Divo Hadriano perpetuum composuit edictum. Victus est a Severo apud Mulvium pontem, interfectus in Palatio. Vixit mensibus septem, postquam coeperat imperare.

- XVIII Hinc imperii Romani administrationem Septimius Severus accepit, oriundus ex Africa, provincia Tripolitana, oppido Lepti. Solus omni memoria et ante et
2 postea ex Africa imperator fuit. Hic primum fisci advocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde 5 et varia officia atque honores usque ad administrationem totius rei publicae venit. Pertinacem se appellari voluit in honorem eius Pertinacis, qui a Iuliano
3 fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura saevus. Bella multa et feliciter gessit. Pescennium Nigrum, 10 qui in Aegypto et Syria rebellaverat, apud Cyzicum interfecit. Parthos vicit et Arabas interiores et Adiabenos. Arabas eo usque superavit, ut etiam provinciam ibi faceret. Idcirco Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus est. Multa toto orbe Romano reparavit. 15 Sub eo etiam Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Caesarem se in Gallia fecit, victusque apud Lugdunum est interfectus.
- XIX Severus tamen praeter bellicam gloriam etiam civilibus studiis clarus fuit et litteris doctus, philosophiae 20 scientiam ad plenum adeptus. Novissimum bellum in Britannia habuit, utque receptas provincias omni securitate muniret, vallum per CXXXII passuum milia a mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperii anno sexto decimo, mense tertio. Divus 25
2 appellatus est. Nam filios duos successores reliquit, Bassianum et Getam, sed Bassiano Antonini nomen a senatu voluit inponi. Itaque dictus est M. Aurelius Antoninus Bassianus patrique successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus confestim periit. 30
- XX M. igitur Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, morum fere paternorum fuit, paulo asperior et minax. Opus Romae egregium fecit lavacri, quae *thermae* Antoninianae appellantur, nihil praeterea memorabile. Inpatientis libidinis, qui novercam suam 35
2 Iuliam uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroëna apud Edessam moliens adversum Parthos expeditio-

nem anno imperii sexto, mense secundo, vix egressus quadragessimum tertium annum. Funere publico elatus est.

Deinde Opilius Macrinus, qui praefectus praetorio XXI
5 erat, cum filio Diadumeno facti imperatores nihil memorabile ex temporis brevitae gesserunt. Nam imperium eorum duum mensuum et unius anni fuit. Seditione militari ambo pariter occisi sunt.

Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. Hic XXII
10 Antonini Caracallae filius putabatur, sacerdos autem Heliogabali templi erat. Is cum Romam ingenti et militum et senatus expectatione venisset, probis se omnibus contaminavit. Inpudicissime et obscenissime vixit, biennioque post et octo mensibus tumultu inter-
15 fectus est militari et cum eo mater Symiasera.

Successit huic Aurelius Alexander, ab exercitu XXIII
Caesar, a senatu Augustus nominatus, iuvenis admodum, susceptoque adversus Persas bello Xerxen, eorum regem, gloriosissime vicit. Militarem disciplinam severissime rexit. Quasdam tumultuantes legiones integras exauctoravit. Adsessorem habuit vel scrinii magistrum Ulpianum, iuris conditorem. Romae quoque favorabilis fuit. Perit in Gallia militari tumultu
20 tertio decimo imperii anno et die nono. In Mamae-
25 am, matrem suam, unice pius.

LIBER NONUS.

Post hunc Maximinus ex corpore militari primus I
ad imperium accessit sola militum voluntate, cum nulla senatus intercessisset auctoritas neque ipse senator
30 esset. Is bello adversus Germanos feliciter gesto cum a militibus imperator esset appellatus, a Pupieno Aquileiae occisus est deserentibus eum militibus suis cum

filio adhuc puero, cum quo imperaverat triennio et paucis diebus.

- II Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupienus, Balbinus, Gordianus, duo superiores obscurissimo genere, Gordianus nobilis, quippe cuius pater, senior Gordianus, consensu militum, cum proconsulatum Africae gereret, Maximino imperante princeps fuisset electus.
- 2 Itaque cum Romam venissent, Balbinus et Pupienus in Palatio interfecti sunt, soli Gordiano imperium reservatum. Gordianus admodum puer cum Tranquilinam Romae duxisset uxorem, Ianum Geminum aperuit et ad Orientem profectus Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. Quod quidem feliciter
- 3 gessit proeliisque ingentibus Persas adflixit. Rediens haud longe a Romanis finibus interfectus est fraude 15 Philippi, qui post eum imperavit. Miles ei tumultum vicesimo miliario a Circesio, quod castrum nunc Romanorum est Euphratae imminens, aedificavit, exequias Romam revexit, ipsum Divum appellavit.
- III Philippi duo, filius ac pater, Gordiano occiso imperium invaserunt atque exercitu incolumi reducto ad Italiam ex Syria profecti sunt. His imperantibus millesimus annus Romae urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorumque celebratus est. Ambo deinde ab exercitu interfecti sunt, senior Philippus Veronae, Romae iunior. Annis quinque imperaverunt; inter Divos tamen relati sunt.
- IV Post hos Decius e Pannonia inferiore Budaliae natus imperium sumpsit. Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit. Filium suum Caesarem 30 fecit. Romae lavacrum aedificavit. Cum imperassent biennio ipse et filius, uterque in Barbarico interfecti sunt. Senior meruit inter Divos referri.
- V Mox imperatores creati sunt Gallus Hostilianus et Galli filius Volusianus. Sub his Aemilianus in Moesia res novas molitus est; ad quem opprimendum cum 35 ambo profecti essent, Interamnae interfecti sunt non

completo biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia et morbis atque aegritudinibus notus eorum principatus fuit. Aemilianus obscurissime natus obscurius imperavit ac tertio mense extinctus est. VI

- 5 Hinc Licinius Valerianus in Raetia et Norico * VII
agens ab exercitu imperator et mox Augustus est factus. Gallienus quoque Romae a senatu Caesar est appellatus. Horum imperium Romano nomini perniciosum et paene exitiabile fuit vel infelicitate principum vel ignavia. Germani Ravennam usque venerunt. Valerianus in Mesopotamia bellum gerens a Sapore, Persarum rege, superatus est, mox etiam captus apud Parthos ignobili servitute consenuit.

- Gallienus cum adulescens factus esset Augustus, VIII
15 imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuvenis in Gallia et Illyrico multa strenue fecit occiso apud Mursam Ingenuo, qui purpuram sumpserat, et † Trebelliano. Diu placidus et quietus, mox in omnem lasciviam dis-
20 solutus, tenendae rei publicae habenas probrosa ignavia et desperatione laxavit. Alamanni vastatis Galliis 2
in Italiam penetraverunt. Dacia, quae a Traiano ultra Danubium fuerat adiecta, tum amissa, Graecia, Macedonia, Pontus, Asia vastata est per Gothos, Pannonia
25 a Sarmatis Quadisque populata est, Germani usque ad Hispanias penetraverunt et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt, Parthi Mesopotamia occupata Syriam sibi coeperant vindicare.

- Iam desperatis rebus et deleto paene imperio Ro- IX
30 mano Postumus in Gallia, obscurissime natus, purpuram sumpsit et per annos decem ita imperavit, ut consumptas paene provincias ingenti virtute et moderatione reparaverit. Qui seditione militum interfectus est, quod Mogontiacum *civitatem*, quae adversus eum
35 rebellaverat Laeliano res novas moliente, diripiendam militibus tradere noluisset. Post eum Marius, vilissi- 2
mus opifex, purpuram accepit et secundo die inter-

3 fectus est. Victorinus postea Galliarum accepit imperium, vir strenuissimus, sed cum nimiae libidinis esset et matrimonia aliena corrumperet, Agrippinae occisus est actuario quodam dolum machinante, imperii sui anno secundo.

X Huic successit Tetricus senator, qui Aquitaniam honore praesidis administrans absens a militibus imperator electus est et apud Burdigalam purpuram sumpsit. Seditiones multas militum pertulit. Sed dum haec in Gallia geruntur, in Oriente per Odenathum Persae victi sunt. Defensa Syria, recepta Mesopotamia usque ad Ctesiphontem Odenathus penetravit.

XI Ita Gallieno rem publicam deserente Romanum imperium in Occidente per Postumum, per Odenathum in Oriente servatum est. Gallienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus est imperii anno nono, Claudiusque ei successit a militibus electus, a senatu 2 appellatus Augustus. Hic Gothos Illyricum Macedoniamque vastantes ingenti proelio vicit. Parcus vir ac modestus et iusti tenax ac rei publicae gerendae idoneus, qui tamen intra imperii biennium morbo interiiit. Divus appellatus est. Senatus eum ingenti honore decoravit, scilicet ut in curia clipeus ipsi aureus, item in Capitolio statua aurea poneretur.

XII Quintillus post eum, Claudii frater, consensu militum imperator electus est, unice moderationis vir et civilitatis, aequandus fratri vel praeponendus. Consensu senatus appellatus Augustus septimo decimo die imperii occisus est.

XIII Post eum Aurelianus suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus, vir in bello potens, animi tamen inmodici et ad crudelitatem propensioris. Is quoque Gothos strenuissime vicit. Romanam dicionem ad fines pristinos varia bellorum felicitate revocavit. Superavit in Gallia Tetricum apud Catalaunos ipso Tetrico prodente exercitum suum, cuius adsiduas seditiones ferre non poterat. Quin etiam per litteras

occultas Aurelianum ita fuerat deprecatus, ut inter alia versu Vergiliano uteretur: 'Eripe me his, invicte, malis'. Zenobiam quoque, quae occiso Odenatho 2 marito Orientem tenebat, haud longe ab Antiochia 5 sine gravi proelio cepit, ingressusque Romam nobilem triumphum quasi receptor Orientis Occidentisque egit praecedentibus curram Tetrico et Zenobia. Qui quidem Tetricus corrector Lucaniae postea fuit ac privatus diutissime vixit; Zenobia autem posteros, qui 10 adhuc manent, Romae reliquit.

Hoc imperante etiam in urbe monetarii rebella- XIV verunt vitiatas pecuniis et Felicissimo rationali interfecto. Quos Aurelianus victos ultima crudelitate conpescuit. Plurimos nobiles capite damnavit. Saevus 15 et sanguinarius ac necessarius magis in quibusdam quam in ullo amabilis imperator. Trux omni tempore, etiam filii sororis interfectus, disciplinae tamen militaris et morum dissolutorum magna ex parte corrector.

20 Urbem Romam muris firmioribus cinxit. Templum XV Soli aedificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia desperans eam posse retineri, abductosque Ro- 25 manos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. Occiditur servi 2 sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos 30 ipsius, nomina pertulit adnotata falso manum eius imitatus, tamquam Aurelianus ipsos pararet occidere; itaque ut praeveniretur, ab isdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim et Hera- cleam est stratae veteris; locus Caenophrurium appel- 35 latur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter Divos referri.

Tacitus post hunc suscepit imperium, vir egregie XVI

moratus et rei publicae gerendae idoneus. Nihil tamen clarum potuit ostendere intra sextum mensem imperii morte praeventus. Florianus, qui Tacito successerat, duobus mensibus et diebus XX in imperio fuit neque quicquam dignum memoria egit. 5

XVII Post hunc Probus, vir inlustris gloria militari, ad administrationem rei publicae accessit. Gallias a barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae, 10
2 certaminibus oppressit. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit, opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Moesiam superiorem vineis
3 conseruit et provincialibus colendos dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parata dixit brevi mili- 15
tes necessarios non futuros. Vir acer, strenuus, iustus et qui Aurelianum aequaret gloria militari, morum autem civilitate superaret. Interfectus tamen est Sirmi tumultu militari in turri ferrata.

XVIII Post hunc Carus est factus Augustus, Narbone 20
natus in Gallia. Is confestim Carinum et Numerianum filios Caesares fecit. Sed dum bellum adversus Sarmatas gerit, nuntiato Persarum tumultu ad Orientem profectus res contra Persas nobiles gessit. Ipsos proelio fudit, Cochen et Ctesiphontem, urbes nobilis- 25
simas, cepit. Et cum castra supra Tigridem haberet,
2 vi divini fulminis periit. Numerianus quoque, filius eius, quem secum Caesarem ad Persas duxerat, adulescens egregiae indolis, cum oculorum dolore correptus in lecticula veheretur, impulsore Apro, qui socer 30
eius erat, per insidias occisus est. Et cum dolo occultaretur ipsius mors, quousque Aper invadere posset imperium, foetore cadaveris prodita est. Milites enim, qui eum sequebantur, putore commoti deductis lecticulae palliis post aliquot dies mortem eius notam 35
habere potuerunt.

XIX Interea Carinus, quem Caesarem ad Parthos pro-

ficiscens Carus in Illyrico, Gallia, Italia reliquerat, omnibus se sceleribus inquinavit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit, matrimonia nobilia corrumpit, condiscipulis quoque, qui eum in auditorio vel levi
5 fatigatione taxaverant, perniciosus fuit. Ob quae omnibus hominibus invisus non multo post poenas dedit. Nam de Perside victor exercitus rediens, cum
Carum Augustum fulmine, Numerianum Caesarem in-
sidiis perdidisset, Diocletianum imperatorem creavit,
10 Dalmatia oriundum, virum obscurissime natum, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis Anullini senatoris libertinus fuisse credatur.

Is prima militum contione iuravit Numerianum XX
nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper,
15 qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Po-
stea Carinum omnium odio et detestatione viventem
apud Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu suo, quem fortio-
rem habebat, aut certe desertum,
20 inter Viminacium atque Aureum montem. Ita rerum 3
Romanarum potitus cum tumultum rustici in Gallia concitassent et factioni suae Bacaudarum nomen in-
ponerent, duces autem haberent Amandum et Aelianum, ad subigendos eos Maximianum Herculum
Caesarem misit, qui levibus proeliis agrestes domuit et
25 pacem Galliae reformavit.

Per haec tempora etiam Carausius [qui] vilissime XXI
natus strenuae militiae ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicae et Armorici pacandum mare accepisset, quod Franci
30 et Saxones infestabant. Multis barbaris saepe captis nec praeda integra aut provincialibus reddita aut imperatoribus missa cum suspicio esse coepisset consulto ab eo admitti barbaros, ut transeuntes cum
35 praeda exciperet atque hac se occasione ditaret, a Maximiano iussus occidi purpuram sumpsit et Britannias occupavit.

XXII Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Brittaniis rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum Herculium ex Caesare fecit Augustum, Constantium 5 et Maximianum Caesares, quorum Constantius per filiam nepos Claudii traditur, Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Serdica natus. Atque ut eos etiam adfinitate coniungeret, Constantius privignam Herculi Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos, Con- 10 stantini fratres, habuit, Galerius filiam Diocletiani Valeriam, ambo uxores, quas habuerant, repudiare 2 compulsi. Cum Carausio tamen, cum bella frustra temptata essent contra virum rei militaris peritissimum, ad postremum pax convenit. Eum post septen- 15 nium Allectus, socius eius, occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit. Qui ductu Asclepiodoti, praefecti praetorio, oppressus est. Ita Britanniae decimo anno receptae.

XXIII Per idem tempus a Constantio Caesare in Gallia 20 bene pugnatum est. Circa Lingonas die una adversam et secundam fortunam expertus est. Nam cum repente barbaris ingruentibus intra civitatem esset coactus tam praecipiti necessitate, ut clausis portis in murum funibus tolleretur, vix quinque horis mediis adventante 25 exercitu sexaginta fere milia Alamannorum cecidit. Maximianus quoque Augustus bellum in Africa profligavit domitis Quinquegentianis et ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriae Achilleum octavo fere mense superavit eumque interfecit. Vic- 30 toria acerbe usus est; totam Aegyptum gravibus proscriptionibus caedibusque foedavit. Ea tamen occasione ordinavit provide multa et disposuit, quae ad nostram aetatem manent.

XXIV Galerius Maximianus primum adversus Narseum 35 proelium insecundum habuit inter Callinicum Carrasque congressus, cum inconsulte magis quam ignave

dimicasset; admodum enim parva manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur et ad Diocletianum profectus cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot
 5 passuum milia purpuratus tradatur ad vehiculum currisse; mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis rursus cum Narseo, Hormisdæ et Saporis avo, in Armenia maiore pugnavit successu ingenti nec minore consilio, simul fortitudine, quippe qui
 10 etiam speculatoris munus cum altero aut tertio equite suscepit. Pulso Narseo castra eius diripuit; uxores, sorores, liberos cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam. Ipsum in ultimas regni solitudines egit. Quare a Diocletiano
 15 in Mesopotamia cum praesidiis tum morante ovans regressus ingenti honore susceptus est. Varia deinceps et simul et viritim bella gesserunt Carpi et Basternis subactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt. 2

Diocletianus moratus callide fuit, sagax praeterea
 et admodum subtilis ingenii, et qui severitatem suam aliena invidia vellet explere. Diligentissimus tamen et sollertissimus princeps et qui imperio Romano
 25 primus regiae consuetudinis formam magis quam Romanae libertatis invexerit adorarique se iusserit, cum ante eum cuncti salutarentur. Ornamenta gemmarum vestibis calciamentisque indidit. Nam prius imperii insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliqua
 30 communia. Herculus autem propalam ferus et incivilis ingenii, asperitatem suam etiam vultus horrore significans. Hic naturae suae indulgens Diocletiano in omnibus est severioribus consiliis obsecutus. Cum tamen ingravescente aevo parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, auctor Herculo
 35 fuit, ut in vitam privatam concederent et stationem tuendae rei publicae viridioribus iunioribusque man-

2 darent. Cui aegre collega obtemperavit. Tamen uter-
que uno die privato habitu imperii insigne mutavit,
Nicomediae Diocletianus, Herculus Mediolani, post
triumphum inclitum, quem Romae ex numerosis gen-
tibus egerant, pompa ferculorum inlustri, qua Narsei 5
coniuges sororesque et liberi ante currum ducti sunt.
Concesserunt tamen Salonas unus, alter in Lucaniam.

XXVIII Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a
Salonis est, praeclaro otio consenuit, inusitata virtute
usus, ut solus omnium post conditum Romanum impe- 10
rium ex tanto fastigio sponte ad privatae vitae statum
civilitatemque remearet. Contigit igitur ei, quod nulli
post natos homines, ut cum privatus obisset, inter
Divos tamen referretur.

LIBER DECIMUS.

15

I His igitur abeuntibus administratione rei publicae
Constantius et Galerius Augusti creati sunt divisus-
que inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam,
Africam Constantius, Illyricum, Asiam, Orientem Gale-
2 rius obtineret, sumptis duobus Caesaribus. Constan- 20
tius tamen contentus dignitate Augusti Italiae atque
Africae administrandae sollicitudinem recusavit, vir
egregius et praestantissimae civilitatis, divitiis provin-
cialium ac privatorum studens, fisci commoda non ad-
modum adfectans, dicensque melius publicas opes a 25
privatis haberi quam intra unum claustrum reservari,
adeo autem cultus modici, ut festis diebus, si amicis
numerosioribus esset epulandum, privatorum ei argento
3 ostiatim petito triclinia sternerentur. Hic non modo
amabilis, sed etiam venerabilis Gallis fuit, praecipue 30
quod Diocletiani suspectam prudentiam et Maximiani
sanguinariam temeritatem imperio eius evaserant. Obiit

in Britannia Eboraci principatus anno tertio decimo atque inter Divos relatus est.

Galerius, vir et probe moratus et egregius re mi- II
litari, cum Italiam quoque sinente Constantio admini-
5 strationi suae accessisse sentiret, Caesares duos crea-
vit, Maximinum, quem Orienti praefecit, et Severum,
cui Italiam dedit. Ipse in Illyrico moratus est. Ve- 2
rum Constantio mortuo Constantinus, ex obscuriore
matrimonio eius filius, in Britannia creatus est impe-
10 rator et in locum patris exoptatissimus moderator
accessit. Romae interea praetoriani excito tumultu 3
Maxentium, Herculi filium, qui haud procul ab urbe
in villa publica morabatur, Augustum nuncupaverunt.
Quo nuntio Maximianus Herculus ad spem arrectus
15 resumendi fastigii, quod invitus amiserat, Romam ad-
volavit e Lucania, quam sedem privatus elegerat in
agris amoenissimis consenescent, Diocletianumque etiam
per litteras adhortatus est, ut depositam resumeret
potestatem, quas ille irrisas habuit. Sed adversum 4
20 motum praetorianorum atque Maxenti Severus Caesar
Romam missus a Galerio cum exercitu venit obsidens-
que urbem militum suorum scelere desertus est.
Auctae Maxenti opes confirmatumque imperium. Se-
verus fugiens Ravennae interfectus est.

25 Herculus tamen Maximianus post haec in contione III
exercitus filium Maxentium nudare conatus seditionem
et convicia militum tulit. Inde ad Gallias profectus 2
est dolo composito, tamquam a filio esset expulsus,
ut Constantino genero iungeretur, moliens tamen Con-
stantinum reperta occasione interficere, qui in Galliis
30 et militum et provincialium ingenti iam favore regna-
bat caesis Francis atque Alamannis captisque eorum
regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum specta-
culum muneris parasset, obiecit. Detectis igitur in-
35 sidiis per Faustam filiam, quae dolum viro nuntiave-
rat, profugit Herculus Massiliaeque oppressus (ex ea
enim navigare ad filium praeparabat) poenas dedit

iustissimo exitu, vir ad omnem acerbiter saevitiamque proclivis, infidus, incommodus, civilitatis penitus expers.

IV Per hoc tempus a Galerio Licinius imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine 5 et in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus. Mors Galeri confestim secuta. Ita res publica tum a novis quattuor imperatoribus tenebatur, Constantino et Maxentio, filiis Augustorum, Licinio et Maximino, novis hominibus. 10

3 Quinto tamen Constantinus imperii sui anno bellum adversum Maxentium civile commovit, copias eius multis proeliis fudit, ipsum postremo Romae adversum nobiles omnibus exitiis saevientem apud pontem Mulvium vicit Italiaque est potitus. Non multo deinceps 15 in Oriente quoque adversum Licinium Maximinus res novas molitus vicinum exitium fortuita apud Tarsum morte praevenit.

V Constantinus tamen, vir ingens et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul principatum 20 totius orbis adfectans, Licinio bellum intulit, quamquam necessitudo et adfinitas cum eo esset; nam soror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia secunda ingenti apparatu bellum apud Ciballas instruente repentinus oppressit omni Dardania, Moesia, Macedonia potitus numerosas provincias 25

VI occupavit. Varia deinceps inter eos bella *gesta*, et pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et terrestri proelio victus apud Nicomediam se dedit et contra religionem sacramenti Thessalonicae 30

2 privatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto et tribus Caesaribus, quod numquam alias, fuit, cum liberi Constantini Galliae, Orienti Italiaeque praeessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantum Constantinus ex illa favorabili animi 35 docilitate mutavit. Primum necessitudines persecutus egregium virum filium et sororis filium, commodae

indolis iuvenem, interfecit, mox uxorem, post numerosos amicos.

Vir primo imperii tempore optimis principibus, VII
ultimo mediis comparandus. Innumerae in eo animi
5 corporisque virtutes claruerunt. Militaris gloriae ad-
petentissimus, fortuna in bellis prospera fuit, verum
ita, ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos
post civile bellum varie profligavit pace his ad post-
remum data, ingentemque apud barbaras gentes me-
10 moriae gratiam conlocavit. Civilibus artibus et stu- 2
diis liberalibus deditus, adfectator iusti amoris, quem
ab omnibus sibi et liberalitate et docilitate quaesivit,
sicut in nonnullos amicos dubius, ita in reliquos egre-
gius, nihil occasionum praetermittens, quo opulentio-
15 res eos clarioresque praestaret.

Multas leges rogavit, quasdam ex bono et aequo, VIII
plerasque superfluas, nonnullas severas, primusque ur-
bem nominis sui ad tantum fastigium evehere molitus
est, ut Romae aemulam faceret. Bellum adversus 2
20 Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant,
uno et tricesimo anno imperii, aetatis sexto et sexa-
gesimo, Nicomediae in villa publica obiit. Denuntiata
mors eius est etiam per crinitam stellam, quae in-
usitatae magnitudinis aliquamdiu fulsit; eam Graeci
25 cometen vocant. Atque inter Divos meruit referri.

Is successores filios tres reliquit atque unum fratris IX
filium. Verum Dalmatius Caesar prosperrima indole
neque patruo absimilis haud multo post oppressus est
factione militari [et] Constantio, patrueli suo, sinente
30 potius quam iubente. Constantinum porro bellum 2
fratri inferentem et apud Aquileiam inconsultius proe-
lium adgressum Constantis duces interemerunt. Ita 3
res publica ad duos Augustos redacta. Constantis
imperium strenuum aliquamdiu et iustum fuit. Mox
35 cum et valetudine inprospera et amicis pravioribus
uteretur, ad gravia vitia conversus, cum intolerabilis
provincialibus, militi iniucundus esset, factione Mag-

nenti occisus est. Obiit haud longe ab Hispaniis in castro, cui Helenae nomen est, anno imperii septimo decimo, aetatis tricesimo, rebus tamen plurimis strenue in militia gestis exercituique per omne vitae tempus sine gravi crudelitate terribilis.

5

- X Diversa Constanti fortuna fuit. A Persis enim multa et gravia perpressus saepe captis oppidis, obsessis urbibus, caesis exercitibus, nullumque ei contra Saporem prosperum proelium fuit, nisi quod apud Singara haud dubiam victoriam ferocia militum amisit, qui pugnam seditiose et stolide contra rationem belli die iam praecipiti poposcerunt. Post Constantis necem Magnentio Italiam, Africam, Gallias obtinente etiam Illyricum res novas habuit, Vetranione ad imperium consensu militum electo. Quem grandaevum iam et cunctis amabilem diuturnitate et felicitate militiae ad tuendum Illyricum principem creaverunt, virum probum et morum veterum ac iucundae civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima litterarum nisi grandaevus et iam imperator acceperit.

10

15

20

- XI Sed a Constantio, qui ad ultionem fraternae necis bellum civile commoverat, abrogatum est Vetranioni imperium; novo inusitatoque more consensu militum deponere insigne compulsus. Romae quoque tumultus fuit Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium vindicante, qui saevis exordiis dignum exitum nactus est. Vicesimo enim atque octavo die a Magnentianis ducibus oppressus poenas dedit. Caput eius pilo per urbem circumlatum est, gravissimaeque proscriptiones et nobilium caedes fuerunt.

25

30

- XII Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est ac paene captus. Ingentes Romani imperii vires ea dimicatione consumptae sunt, ad quae libet bella externa idoneae, quae multum triumphorum possent securitatisque conferre. Orienti mox a Constantio Caesar est datus patroi filius Gallus, Magnen-

35

tiusque diversis proeliis victus vim vitae suae apud Lugdunum attulit imperii anno tertio, mense septimo, frater quoque eius *Decentius* Senonibus, quem ad tuendas Gallias Caesarem miserat.

- 5 Per haec tempora etiam a Constantio multis in- XIII
civilibus gestis Gallus Caesar occisus est, vir natura
ferus et ad tyrrannidem pronior, si suo iure imperare
licuisset. Silvanus quoque in Gallia res novas molitus
ante diem tricesimum extinctus est, solusque imperio Ro-
10 mano eo tempore Constantius princeps et Augustus fuit.

- Mox Iulianum Caesarem ad Gallias misit, patrue- XIV
lem suum, Galli fratrem, tradita ei in matrimonium
sorore, cum multa oppida barbari expugnassent, alia
obsiderent, ubique foeda vastitas esset Romanumque
15 imperium non dubia iam calamitate nutaret. A quo
modicis copiis apud Argentoratum, Galliae urbem,
ingentes Alamannorum copiae extinctae sunt, rex nobi-
lissimus captus, Galliae restituae. Multa postea per 2
eundem Iulianum egregie adversum barbaros gesta
20 sunt summotique ultra Rhenum Germani et finibus
suis Romanum imperium restitutum.

- Neque multo post, cum Germaniciani exercitus a XV
Gallarum praesidio tollerentur, consensu militum Iu-
lianus factus Augustus est, interiectoque anno ad Illy-
25 ricum obtinendum profectus Constantio Parthis proe-
liis occupato. Qui rebus cognitis ad bellum civile con- 2
versus in itinere obiit inter Ciliciam Cappadociamque
anno imperii octavo et tricesimo, aetatis quinto et
quadragesimo, meruitque inter Divos referri, vir egre-
30 giae tranquillitatis, placidus, nimium amicis et fami-
liaribus credens, mox etiam uxoribus deditior, qui
tamen primis imperii annis ingenti se modestia egerit,
familiarium etiam locupletator neque inhonores sinens,
quorum laboriosa expertus fuisset officia, ad severita-
35 tem tamen propensior, si suspicio imperii moveretur,
mitis alias, et cuius in civilibus magis quam in ex-
ternis bellis sit laudanda fortuna.

- XVI Hinc Iulianus rerum potitus est ingentique apparatu Parthis intulit bellum, cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida et castella Persarum in deditionem accepit vel vi expugnavit Assyriamque populatus castra apud Ctesiphontem stativa aliquamdiu 5
2 habuit. Remeansque victor, dum se inconsultius proeliis inserit, hostili manu interfectus est vi Kal. Iul., imperii anno septimo, aetatis altero et tricesimo atque inter Divos relatus est, vir egregius et rem publicam insigniter moderaturus, si per fata licuisset. 10
3 Liberalibus disciplinis adprime eruditus, Graecis doctior atque adeo, ut Latina eruditio nequaquam cum Graeca scientia conveniret, facundia ingenti et prompta, memoriae tenacissimae, in quibusdam philosopho propior. In amicos liberalis, sed minus diligens quam 15
tantum principem decuit. Fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae eius inferrent. In provinciales iustissimus et tributorum, quatenus fieri posset, repressor. Civilis in cunctos, mediocrem habens aerarii curam, gloriae avidus ac per eam animi plerumque inmodici, 20
religionis Christianae nimius insectator, perinde tamen, ut cruore abstineret, M. Antonino non absimilis, quem etiam aemulari studebat.
- XVII Post hunc Iovianus, qui tunc domesticus militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus lectus 25
est, commendatione patris militibus quam sua notior. Qui iam turbatis rebus exercitu quoque inopia laborante uno a Persis atque altero proelio victus pacem cum Sapore, necessariam quidem, sed ignobilem, fecit multatus finibus ac nonnulla imperii Romani parte 30
2 tradita. Quod ante eum annis mille centum et duobus de viginti fere, ex quo Romanum imperium conditum erat, numquam accidit. Quin etiam legiones nostrae ita et apud Caudium per Pontium Telesinum et in Hispania apud Numantiam et in Numidia sub 35
iugum missae sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis condicio non penitus reprehendenda foret, si

- foederis necessitatem tum cum integrum fuit mutare
voluisset, sicut a Romanis omnibus his bellis, quae
commemoravi, factum est. Nam et Samnitibus et
Numantinis et Numidis confestim bella inflata sunt
5 neque pax rata fuit. Sed dum aemulum imperii vere- 3
tur, intra Orientem residens gloriae parum consuluit.
Itaque iter ingressus atque Illyricum petens in Gala-
tiae finibus repentina morte obiit, vir alias neque iners
neque imprudens.
- 10 Multi exanimatum opinantur nimia cruditate (inter XVIII
cenandum enim epulis indulserat), alii odore cubiculi,
quod ex recenti tectorio calcis grave quiescentibus
erat, quidam nimietate prunarum, quas gravi frigore
adoleri multas iusserat. Decessit imperii mense sep- 2
15 timo, tertio decimo Kal. Mart., aetatis, ut qui pluri-
mum vel minimum tradunt, tertio et tricesimo anno,
ac benignitate principum, qui ei successerunt, inter
Divos relatus est. Nam et civilitati propior et natura
admodum liberalis fuit.
- 20 Is status erat Romanae rei Ioviano eodem et Var- 3
roniano consulibus anno urbis conditae millesimo cen-
tesimo et octavo decimo. Quia autem ad inclitos prin-
cipes venerandosque perventum est, interim operi
modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda
25 sunt. Quae nunc non tam praetermittimus, quam ad
maiores scribendi diligentiam reservamus.
-

INDEX NOMINUM.

- Achaia IV, [3](#). V, [4](#). [6](#). [7](#). VI, [19](#). VII, [19](#)
 Achilles II, [11](#)
 Achilleus IX, [22](#). [23](#)
 M. Acilius Glabrio IV, [3](#)
 Actium VII, [7](#)
 Adherbal IV, [26](#)
 Adiabeni VIII, [18](#)
 Adiabenicus VIII, [18](#)
 Aegyptus III, [1](#). IV, [6](#). VI, [21](#).
 VII, [6](#). [7](#). [9](#). VIII, [18](#). IX,
[22](#). [23](#)
 Aelianus IX, [20](#)
 Aelius v. Hadrianus
 Aemilianus IX, [5](#). [6](#)
 L. Aemilius cos. (a. 529). III, [5](#)
 Mam. Aemilius dict. [1](#), [19](#)
 M. Aemilius Lepidus cos. (676)
 VI, [1](#). [5](#). [23](#). VII, [2](#). [3](#). [8](#)
 L. Aemilius Paulus cos. (a. 538)
 III, [10](#)
 L. Aemilius Paulus cos. (a. 586)
 IV, [6](#). [7](#)
 M. Aemilius Paulus cos. (a. 499)
 II, [22](#)
 Aequi II, [1](#)
 Aetoli IV, [5](#)
 L. Afranius VI, [20](#)
 Afri II, 18—22. [24](#). [25](#). [27](#).
 III, [10](#). [11](#). [14](#). [15](#). [20](#). [22](#)
 Africa II, [21](#). [22](#). [23](#). [25](#). III,
[20](#). [22](#). IV, [4](#). [12](#). [14](#). [19](#). [21](#).
 V, [9](#). VI, [23](#). VIII, [18](#). IX,
[2](#). [22](#). [23](#). X, [1](#). [10](#)
 Africanus v. Cornelius
 Agrigentum III, [14](#)
 M. Agrippa VII, [5](#)
 Agrippina (urbs) VIII, [2](#). IX,
[9](#). [17](#)
 Alamanni IX, [8](#). [23](#). X, [3](#). [14](#)
 Albani (Italiae) [1](#), [4](#)
 Albani (Asiae) VI, [14](#). VIII, [3](#)
 Albinus v. Clodius et Postu-
 mius
 Albis VII, [9](#)
 Alexander Macedo II, [7](#)
 Alexander v. Aurelius
 Alexandria II, [7](#). VI, [21](#). [22](#).
 IX, [23](#)
 Alexandrianæ thermae VII, [15](#)
 Alexandrini legati II, [15](#)
 Algidus [1](#), [17](#). [18](#)
 Allectus IX, [22](#)
 Allia [1](#), [20](#). II, [2](#)
 Alma mons IX, [17](#)
 Alpes III, [5](#). [8](#). VI, [17](#). VII, [9](#)
 Alpes Cottiae VII, [14](#)
 Altinum VIII, [10](#)
 Amandus IX, [20](#)
 Ambrones V, [1](#)
 Amisos VI, [8](#)
 Ancus Marcius [1](#), [5](#). [6](#)
 Andrisus IV, [14](#)
 C. Anicius IV, [6](#). [8](#)

- I, 12. VII, 1 3 4 6 7 8.
12 15. VIII, 2 5
 Aurelia via VII, 16
 Aurelianus IX, 13 14 15 17
 Aurelius *cf.* Antoninus
 Aurelius Alexander VIII, 23
 M. Aurelius Cotta cos. (680)
 VI, 6
 Aureus mons IX, 17 20
 Aurunculeius VI, 17
 Aventinus mons I, 5
- Babylon VIII, 3
 Bacaudae IX, 20
 Balbinus IX, 2
 Bassianus *v.* Antoninus
 Bassus *v.* Ventidius
 Basternae IX, 25
 Belgica IX, 21
 Beneventum II, 16
 Berenice VI, 11
 Bessi VI, 10
 Betriacum VII, 17
 L. Bibulus cos. VI, 17 19
 Bithynia IV, 5 6 8 20. V, 5.
 VI, 6 8
 Bituitus IV, 22
 Blaesus *v.* Sempronius
 Bocchus IV, 27
 Boionius *v.* Antoninus
 Bononia IX, 21
 Bonosus IX, 17
 Bosphorani VIII, 3
 Bosphorus V, 5. VI, 12. VII, 9
 Brittani VI, 17. VII, 3
 Britannia VII, 14 19. VIII, 19.
 X, 1 2; Britanniae VII, 13.
 IX, 21 22
 Britannicus VII, 13
 Britannicus Oceanus VI, 17
 Britti II, 12. III, 12 19
 Brundisini II, 17
 Bruti duo VI, 25; *cf.* Iunius
 Budalia IX, 4
 Burdigala IX, 10
- Burziao VI, 10
 Byzantium VI, 6. VII, 19
- Cabira VI, 8
 Cabyle VI, 10
 Q. Caecilius cos. (548) III, 19
 C. Caecilius Metellus cos. (641)
 IV, 25
 L. Caecilius Metellus cos. (a.
 503) II, 24
 L. Caecilius Metellus cos. (a.
 631) IV, 21 23
 Q. Caecilius Metellus (Mace-
 donicus) IV, 13 14 16
 Q. Caecilius Metellus cos. (645)
 IV, 27
 Q. Caecilius Metellus Creticus
 VI, 11 16
 Q. Caecilius Metellus Pius VI,
 1 5
 Caelius mons I, 4
 Caeninenses I, 2
 Caenophrurium IX, 15
 Caepio *v.* Servilius
 Caesar *v.* Iulius
 Caesarea (Cappadociae) VII,
 11
 Caesarea (Mauritaniae) VII, 10 .
 Caesarea (Palaestinae) VII, 10
 Caesareae civitates VII, 10
 Calabria III, 12
 Caligula VII, 12 13 14 23
 Callaeci IV, 19
 Callatis VI, 10
 Callinicum IX, 24
 L. Calpurnius Bestia cos. (643)
 IV, 26
 Calvinus *v.* Domitius
 Camillus *v.* Furius
 Campania I, 8. II, 8 12. III,
 12 14. V, 4. VII, 8 11.
 VIII, 7 11
 Campus Martius VII, 8
 Cannae III, 10
 Cantabria VII, 9

- Constantius (Constantini Magni filius) X, 9—13. [15](#)
 Corinthii IV, [14](#)
 Corinthus IV, [14](#)
 Coriolanus v. Marcius
 Corioli [I](#), [14](#). [15](#)
 Cn. Cornelius Asina cos. (494) II, [20](#)
 P. Cornelius (Asina) cos. (533) III, [7](#)
 L. Cornelius Cinna cos. V, [4](#). [7](#)
 Cn. Cornelius Dolabella cos. [II](#), [10](#)
 L. Cornelius Faustus VI, [23](#)
 Cornelius Fuscus VII, [23](#)
 C. Cornelius Gallus VII, [7](#)
 Cornelius Lentulus cos. (479) II, [14](#)
 L. Cornelius Lentulus cos. (517) III, [2](#)
 P. Cornelius Lentulus cos. (683) VI, [8](#)
 P. Cornelius Rufinus cos. II, [9](#)
 (Cornelius) Scipio cos. (671) V, [7](#)
 Cn. Cornelius Scipio cos. (532) III, [6](#). [11](#). [13](#). [14](#). [15](#)
 L. (Cornelius) Scipio cos. (495) [II](#), [20](#)
 P. Cornelius Scipio cos. (536) III, [8](#). [9](#). [11](#). [13](#). [14](#). [15](#)
 P. Cornelius Scipio cos. (563) IV, [3](#)
 P. Cornelius Scipio (socer Pompei) VI, [23](#)
 P. Cornelius Scipio Africanus cos. (549) III, 15—18. 20—23. IV, [3](#). [4](#). [10](#). VI, [23](#)
 P. Cornelius Scipio Africanus iunior cos. (607) IV, [10](#). [11](#). [12](#). [14](#). [17](#). [19](#). [21](#)
 L. Cornelius Scipio Asiagenes III, [16](#). IV. [4](#)
 P. Scipio Nasica cos. (643) IV, [26](#)
 L. Cornelius Sulla IV, [27](#). V, [3](#). [4](#). 6—9. VI, [1](#). [23](#).
 Corsica II, [20](#)
 Corvinus v. Valerius
 Corycus VI, [3](#)
 C. Cosconius VI, [4](#)
 Cottius rex VII, [14](#)
 Cotys IV, [6](#)
 Crassus v. Licinius
 Creta VI, [16](#)
 Creticum bellum VI, [11](#)
 Crinitus v. Traianus
 Crixus VI, [7](#)
 Crustumini [I](#), [2](#)
 Ctesiphon VIII, [3](#). IX, [10](#). [18](#). X, [16](#)
 M. Curius Dentatus cos. (464) [II](#), [9](#)
 M. Curius Dentatus cos. (479) II, [14](#)
 Cursor v. Papirius
 Cyrene VI, [11](#)
 Cyzicus VI, [6](#). [8](#). VIII, [18](#)
 Daci VII, [9](#). [23](#)
 Dacia VIII, [2](#). [6](#). IX, [8](#). [15](#). [22](#). X, [4](#); ripensis IX, [13](#)
 Dalmatae V, [7](#)
 Dalmatia IV, [23](#). VI, [1](#). [4](#). VII, [9](#). IX, [19](#)
 Dalmatius Caesar X, [9](#)
 Danubius VI, [2](#). [10](#). VIII, [2](#). IX, [8](#). [15](#)
 Daphnenses VI, [14](#)
 Dardani V, [7](#). VI, [2](#)
 Dardania X, [5](#)
 Decentius X, [12](#)
 Decibalus VIII, [2](#). [6](#)
 Decius cos. (475) II, [13](#)
 Decius (imp.) IX, [4](#)
 Deiotarus VI, [14](#)
 Demetrius IV, [2](#). [3](#)
 Dentatus v. Curius
 Diadumenus VIII, [21](#)
 Diocletianus IX, [19](#). 22—28. X, [1](#). [2](#)
 Diogenes V, [6](#)
 Dolabella v. Cornelius
 Domitianus VII, [23](#). VIII, [1](#)

- L. Iunius Libo cos. (487) II, **17**
 D. Iunius Silanus cos. (692)
 VI, **16**
 M. Iunius Silanus cos. (645)
 IV, **27**
 Iuppiter **I, 8**
 P. Iuuentius IV, **13**

 Lacedaemonii II, **21** IV, **2**
 Laelianus IX, **9**
 C. Laelius cos. (564) IV, **4**
 Laevinus v. Valerius
 Lamponius V, **8**
 T. Larcus dict. **I, 12**
 Latini **I, 5. 18.** II, **6. 7**
 Lentulus v. Cornelius
 Leptis VIII, **18**
 Libo v. Iunius
 Liburnae naves II, **20**
 Libya VI, **11**
 Libyssa IV, **5**
 Licinius (imp.) X, 4—6
 P. Licinius cos. (583) IV, **6**
 M. Licinius Crassus cos. (699)
 VI, **7. 18.** VII, **5. 9**
 P. Licinius Crassus IV, **20**
 L. Licinius Lucullus cos. (680)
 VI, 6—11
 M. Licinius Lucullus VI, **7.**
 8. 10
 Licinius Valerianus IX, **7**
 Ligures III, **2. 8**
 Lilybaeum II, **27**
 Lingones IX, **23**
 M. Livius Salinator cos. (547)
 III, **18**
 M. Lollius VII, **10**
 Lorium VIII, **8**
 Lucani II, **12. 14**
 Lucania IX, **13. 27.** X, **2**
 Lucretia **I, 8—10**
 Sp. Lucretius Tricipitinus cos.
 (245) **I, 10**
 Lucullus v. Licinius
 Lugdunum VIII, **18.** X, **12**
 Lusitani IV, **19. 27**
 Lusitania IV, **9. 16. 27**
 C. Lutatius Catulus cos. (512)
 II, 27
 Q. Lutatius Catulus cos. (513)
 II, 28
 Q. (Lutatius) Catulus cos. (652)
 V, **1. 2**
 Q. (Lutatius) Catulus cos. (676)
 VI, **1. 5**
 Lycia VI, **3.** VII, **19**

 Macedones IV, **7**
 Macedonia III, 12—14. IV, **6.**
 7. 13. 14. 15. 27. VI, **1. 2.**
 5. 7. 10. 19. VII, **3.** IX, **8.**
 11. X, **5**
 Macedonicum bellum IV, **1. 3.**
 VI, **8. 11**
 Macrinus v. Opilius
 Madena VIII, **3**
 Maedi V, **7**
 Magnentiani duces X, **11**
 Magnentius X, **9. 10. 12**
 Magnesia IV, **4**
 Mago III, **13. 15**
 Mamaea VIII, **23**
 Mancinus v. Hostilius
 M. Manilius cos. (605) IV, **10**
 A. Manlius cos. (513) II, **28**
 M. Manlius cos. (649) V, **1**
 L. Manlius Censorinus cos. (605)
 IV, **10**
 Manlius Torquatus II, **5**
 T. Manlius Torquatus cos.
 (519) III, **3. 12. 13**
 L. Manlius Vulso cos. (498)
 II, **21**
 Marcellus v. Claudius
 C. Marcius II, **5**
 Q. Marcius Coriolanus **I, 15**
 L. Marcius Philippus cos. (663)
 V, **3**
 Q. Marcius Philippus cos. (568)
 IV, **5**
 Q. Marcius Rex cos. (636)
 IV, **23**

- Marcomannicum bellum VIII, 12. 13.
 Marcomedi VIII, 3
 Margus IX, 20
 Mariana pars V, 8. 9. VI, 1
 C. Marius cos. sexies IV, 27.
 V, 1—4. 7. 8
 Marius iunior cos. (672) V, 8
 Marius (imp.) IX, 9
 Mars I, 1
 Marsi V, 3
 Martius campus VII, 8
 Masinissa III, 22. IV, 6. 11
 Massilia X, 3
 Mauritania IV, 27. V, 9. VI, 23. VII, 10
 Maxentius X, 2—4
 Maximianus Galerius IX, 22.
 24. X, 1. 2. 4
 Maximianus Herculus IX, 20
 —23. 27. X, 1—3
 Maximinus Augustus IX, 1. 2
 Maximinus Caesar X, 2. 4
 Mazaca VII, 11
 Mediolanum III, 6. IX, 11. 27
 L. Memmius cos. IV, 9
 Mesopotamia VI, 8. VIII, 3.
 6. IX, 7. 8. 10. 25. X, 8. 10
 Messenii VIII, 3
 Micipsa IV, 26
 M. Minucius Rufus cos. (533)
 III, 7
 Minucius Rufus IV, 27
 Mithridates Ponticus IV, 20;
 Magnus VI, 22. IV, 20. V,
 4—7. 9. VI, 6—10. 12. 16
 Mithridaticum bellum V, 4.
 VI, 8. 11. 14. 16
 Moesia IX, 5. 15. 17. 25. X, 5.
 Moesiae duae IX, 15
 Mogontiacum VII, 13. IX, 9
 Q. Mucius Scaevola cos. (637)
 IV, 23
 Mulvius pons VIII, 17. X, 4
 Mummius IV, 14
 Munda VI, 24
- L. Murena cos. (692) VI, 16
 Mursa IX, 8. X, 12
 Nabis IV, 2
 Narbo IV, 23. IX, 18
 Narseus IX, 22. 24. 25. 27.
 X, 4
 Nasica v. Cornelius
 Nepotianus X, 11
 Nero VII, 14. 17. 18. 23
 Neronianae thermae, nunc Ale-
 xandrianae VII, 15
 Nerva VIII, 1
 Nicomedenses IV, 5
 Nicomedes IV, 8. 20
 Nicomedes (Philopator) V, 5.
 VI, 6
 Nicomedia IX, 27. X, 6. 8
 Niger v. Pescennius
 Nilus VI, 22
 Nisibis VI, 9
 Nobilior v. Fulvius
 Nola III, 12
 Nomentana via VII, 15
 Norbanus cos. (671) V, 7
 Noricum IX, 7
 Numa Pompilius I, 2. 5. III,
 3. VIII, 8. 9
 Numantia IV, 17. X, 17
 Numantini IV, 17. 19. X, 17
 Numerianus IX, 18—20
 Numidae II, 24. III, 20. 22.
 IV, 11. 26. X, 17
 Numidia III, 20. IV, 6. 27.
 V, 1. X, 17
- Occidens IX, 11. 13
 Oceanus VI, 17. VII, 13
 Octavianus v. Augustus
 Cn. Octavius cos. (667) V, 4
 Odenathus IX, 10. 11. 13
 Oenomaus VI, 7
 Q. Ogulnius cos. (485) II, 16
 Olympus urbs VI, 3
 Opilius Macrinus VIII, 21
 Oppius Sabinus VII, 23

- Thessalia VI, **20. 22**
 Thessalonica X, **6**
 Thracia IV, **6. 25. VII, 19**
 Tiberis **I, 6. VII, 18**
 Tiberius VII, 9—12. **23**
 Tigranes VI, **8. 9. 12—14. 16**
 Tigranocerta VI, **9**
 Tigris IX, **18**
 Titurius VI, **17**
 Titus Vespasianus VII, **20. 21**
 Tolumnius **I, 19**
 Tomi VI, **10**
 Torquatus v. Manlius
 Ulpus Crinitus Traianus VIII,
1. 2. 4—6. 8. 10. 13. IX, 8. 16
 Tranquillina IX, **2**
 Trebellianus IX, **8**
 Trebia III, **9**
 Tremellius IV, **15**
 Triballi IV, **27**
 Tripolitana provincia VIII, **18**
 Troia **I, 1. VII, 14**
 Tugurini V, **1**
 M. Tullius Cicero cos. (691)
 VI, **15. VII, 2**
 Tullus Hostilius **I, 4**
 Tuscia **I, 11. III, 9. VII, 3**
 Tusci **I, 8. II, 5. 10**
 Tusculum **I, 11**

 Ulpianus VIII, **23**
 Ulpus v. Traianus
 Uscudama VI, **10**

 Valens cos. (849) VIII, **1**
 Valens (imp.) *Epist. dedic.*
I, 12. X, 18
 Valeria IX, **22**
 Licinius Valerianus IX, **7**
 Valerianus, Gallieni frater IX, **11**
 L. Valerius cos. (548) III, **19**
 M. Valerius cos. (491) II, **19**
 M. Valerius Corvinus cos. (406)
 II, **6**

 M. Valerius Laevinus III, **12—14**
 P. Valerius Laevinus cos. (474)
II, 11
 L. Valerius Publicola cos. (245)
I, 9—11
 Vandali VIII, **13**
 Varro v. Terentius
 Varronianus cos. (1117) X, **18**
 Q. Varus VI, **23**
 Vecta VII, **19**
 Veientani **I, 20**
 Veientes **I, 2. 4. 16. 19**
 Vei **I, 19**
 Venetia VIII, **10**
 L. Ventidius Bassus VII, **5**
 Vergilianus versus (*Aen. 6*, 365)
 IX, **13**
 Verona IX, **3**
 Verus v. Antoninus
 Vespasianus VII, **18. 19. 21**
 Vetrano X, **10. 11**
 T. Vettius V, **3**
 Veturia **I, 15**
 T. Veturius cos. (433) II, **9**
 Vetus cos. (849) VIII, **1**
 Victoali VIII, **2**
 Victorinus IX, **9**
 Viminacium IX, **20**
 Viminalis mons **I, 7**
 Vindelici VII, **9**
 Virginus **I, 18**
 L. Virginus cos. (275) **I, 16**
 Viriathus IV, **16**
 Viridomarus III, **6**
 Vitellius imp. VII, **17. 18**
 (L.) Vitellius VII, **18**
 Volsci **I, 8. 14. 15. 19. II, 1**
 Volumnia **I, 15**
 Volusianus IX, **5**
 Vulso v. Manlius

 Xanthippus II, **21**
 Xerxes VII, **23**
 Zenobia IX, **13**

ALDERMAN LIBRARY

The return of this book is due on the date indicated below

DUE

DUE

AUG 7 1967

SEP 15 1967

JAN 23 1968

Usually books are lent out for two weeks, but there are exceptions and the borrower should note carefully the date stamped above. Fines are charged for over-due books at the rate of five cents a day; for reserved books the rate is twenty-five cents a day. (For detailed regulations please see folder on "Loan of Books.") Books must be presented at the desk if renewal is desired.

